

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH (ESKİÇAĞ TARİHİ)
ANABİLİM DALI

KURULUŞUNDAN M.Ö. 404 YILINA KADAR SPARTA’NIN
PELOPONNESOS BÖLGESİ’NDEKİ ÜSTÜNLÜK ÇABALARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TÜRKAN BANU GÜLER

ANKARA-2014

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH (ESKİÇAĞ TARİHİ)
ANABİLİM DALI

KURULUŞUNDAN M.Ö. 404 YILINA KADAR SPARTA’NIN
PELOPONNESOS BÖLGESİ’NDEKİ ÜSTÜNLÜK ÇABALARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TÜRKAN BANU GÜLER

TEZ DANIŞMANI
DOÇ. DR. HÜLYA BOYANA

ANKARA-2014

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH (ESKİÇAĞ TARİHİ)
ANABİLİM DALI

KURULUŞUNDAN M.Ö. 404 YILINA KADAR SPARTA’NIN
PELOPONNESOS BÖLGESİ’NDEKİ ÜSTÜNLÜK ÇABALARI

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı : Doç. Dr. Hülya BOYANA

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

İmzası

.....	
.....	
.....	
.....	
.....	
.....	

Tez Sınavı Tarihi

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim.(...../...../200...)

Tezi Hazırlayan Öğrencinin

Adı ve Soyadı

Türkan Banu GÜLER

İmzası

İçindekiler

ÖNSÖZ	iv
KISALTMALAR	v
GİRİŞ	1
I.BÖLÜM	4
KURULUŞUNDAN PERS SAVAŞLARINA KADAR SPARTA	4
1. Peloponnesos'un Tarihi Coğrafyası	4
2. Spartalıların Kökeni	5
3. Sparta Toplumundaki Sınıfsal Oluşumlar	9
4. I. Messenia Savaşı.....	14
5.Tarentum/Taras Kolonisi ve Peloponnesos Bölgesindeki Diğer Üstünlük Çabaları.....	19
6. II. Messenia Savaşı.....	23
7. II. Messenia Savaşından Sonraki Yasal Düzenlemeler ve Bölgedeki Siyasi Durum	26
II. BÖLÜM.....	36
PERS SAVAŞLARI SIRASINDA SPARTA.....	36
1.Sparta'nın Tyran'lığa Müdahalesi.....	36
2. Sparta'nın Pers Savaşlarından Önceki Politikaları.....	45
3. Pers Savaşlarının Başlangıcında Sparta.....	47
4. Pers Savaşlarında Sparta.....	53
4.1. Marathon Savaşı (M.Ö. 490).....	53
4.2. Thermopylai ve Artemision Savaşları(M.Ö. 480)	55
4.3. Salamis Deniz Savaşı (M.Ö. 480).....	59
4.4. Plataia ve Mykale Savaşları (M.Ö. 479)	60
III. BÖLÜM.....	64
PELOPONNESOS SAVAŞLARINDA SPARTA.....	64
1.Pers Savaşları'ndan Sonra Sparta.....	64

2. Pers Savaşları'ndan Sonra Atina	68
3. Peloponnesos Savaşı'ndan Önceki Olaylar (Pentekontaitia)	72
4. Peloponnesos Birliği	77
5. Peloponnesos Savaşları	84
5.1. Arkhidamos Savaşı ve Nikias Barışı (M.Ö. 431-421)	84
5.2. Ara Savaşlar ve Sicilya Seferi (M.Ö. 421- 414).....	87
5.3. Ionia Savaşları (M.Ö. 414-404).....	89
SONUÇ	94
ÖZET	103
ABSTRACT	105
EKLER	107
KAYNAKÇA	114

ÖNSÖZ

‘Kuruluşundan M.Ö. 404 yılına kadar Sparta’nın Peloponnesos Bölgesindeki Üstünlük Çabaları’ başlıklı bu çalışmanın amacı M.Ö. 1100/1050 yılında Dor göçleriyle bölgedeki kabilelerin birleşimiyle kurulan Sparta’nın, Atina ile diğer Hellen kentleri üzerinde hegemonya kurmak için yaptığı ‘Peloponnesos Savaşı’ olarak adlandırılan savaşların sonuna kadar olan sürede Sparta’nın bölgedeki politik kararlarını ve ‘Peloponnesos Birliği’ adı verilen Sparta’nın hegemonyasındaki birlik yapısını incelemektir.

Bu çalışmanın hazırlanması sürecinde beni her açıdan yönlendiren, bilimsel ve manevi desteğini esirgemeyen danışmanım, değerli hocam **Doç. Dr. Hülya Boyana**’ya teşekkür ederim. Destekleriyle beni her zaman yüreklendiren ve yönlendiren sayın hocam **Doç. Dr. Ayşe Gül Akalın Orbay**’a, Eskiçağ Tarihi Anabilim Dalı’ndan değerli hocalarım **Prof. Dr. Ömer Çapar**, **Prof. Dr. Turgut Yiğit** ve **Yrd. Doç. Dr. Sedat Erkut**’a, bu çalışmayı yapacak akademik düzeye gelmemde katkısı olan sayın hocam **Prof. Dr. Mustafa Adak**’a, çalışmanın teknik aşamalarında yardımlarını esirgemeyen Tarih Bölümü’nden değerli arkadaşlarıma teşekkür ederim.

Eğitim hayatım boyunca ve bu çalışmamı hazırlamadaki tüm aşamalarda yanımda olan değerli aileme teşekkürü borç bilirim.

KISALTMALAR

Apoll.	: Apollodoros
Aristot. Pol.	: Aristoteles, Politica
Aristot. Ath. Pol.	: Aristoteles, Athenaion Politeia
Ath.	: Athenaios, Deipnosophistia
AÜ	: Ankara Üniversitesi
bkz.	: Bakınız
CAH.	: The Cambridge Ancient History
c.	: Circa
çev.	: Çeviren
Diod.	: Diodoros, Bibliotheke
DTCF	: Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi
Hdt.	: Herodotos, Historia
Hom. Il.	: Homeros, Ilias
Hom. Od.	: Homeros, Odysseia
IG	: Inscriptiones Graecae
M.Ö.	: Milattan Önce
Paus.	: Pausanias, Periegesis
Plat. Lach.	: Platon, Laches
Plut. Kleom.	: Plutarkhos, Kleomenes
Plut. Lyk.	: Plutarkhos, Lykurgos
Plut. Lys.	: Plutarkhos, Lysandros
Plut. Kim.	: Plutarkhos, Kimon
Polyain.	: Polyainos, Strategika

s.	: Sayfa
Strab.	: Strabon, Geographika
Thuk.	: Thukydides,
Tyrt.	: Tyrtaios
Vol.	: Volume/Cilt
Xen. Rep. Lak.	: Ksenophon, Respublica Lacedaimoniorum
Xep. Hell.	: Ksenophon, Hellenika

GİRİŞ

‘Kuruluşundan M.Ö. 404 yılına Kadar Sparta’nın Peloponnesos Bölgesi’ndeki Üstünlük Çabaları’ başlıklı bu tezin hazırlanmasındaki amacımız, Sparta’nın Eurotas Vadisi içinde beş küçük kabilenin birleşmesiyle kurulmasının ardından Peloponnesos Bölgesi’ndeki yükselişini, bölgedeki diğer Hellen kentleri üzerinde nasıl bir hegemonya kurduğunu ve bu hegemonyanın sonucunda ortaya çıkan Peloponnesos Birliği’nin nasıl bir yapıya sahip olduğunu incelemektir. M.Ö. 222 yılında Roma’ya bağlanmasıyla tam olarak yıkılan Sparta’nın M.Ö. 404 yılına kadar incelenmesindeki amaç ise Peloponnesos Savaşları sonrasında bir düşüş yaşamaya başlamasıdır.

Üç ana bölümden oluşan bu çalışmanın ilk bölümünde; M.Ö. 1100/50’de Dor göçleriyle kurulan Sparta’nın coğrafi konumu, kökeni, siyasi kimlik oluşturmak için yaptığı savaşlar, yasal düzenlemeler ve toplumsal sınıflar ele alınmıştır. Ayrıca tüm bu bilgilerle Sparta’nın o dönem nasıl bir iç ve dış politika izlediğine de cevap aranmıştır.

İkinci bölümde, Sparta’nın M.Ö. VI. yüzyılın ikinci yarısından itibaren bölgede sağlamlaştırdığı iç politikanın yanında nasıl bir dış politika yürüttüğü, başlangıçta sadece bir *symmakhia* olan ‘Peloponnesos Birliği’nin nasıl ortaya çıktığı ile yükselen askeri gücüyle Perslere karşı kurulan ‘Hellen Birliği’ne nasıl önderlik ettiği üzerinde durulmuştur. Bununla birlikte neredeyse her anlamda dışa kapalı olan bir toplumun bölgedeki üstünlüğü ele geçirmek ve askeri anlamda ihtiyacı olmadığı halde ittifaklar kurarak ilerlediği ve Hellenlerin yükselen gücü Atina’yla neden düşman olduğu da tartışılmıştır.

Çalışmanın son bölümü olan üçüncü bölümde ise Pers Savaşlarında ortak bir düşmana karşı beraber savaşan Atina ve Sparta'nın, savaşlardan sonraki dönemde Hellenler üzerinde hakimiyet kurmak için nasıl bir mücadele içinde oldukları ve müttefikler üzerindeki yaptırımları incelenmiştir. Ayrıca çalışmanın ana amaçlarından biri olan 'Peloponnesos Birliği'nin nasıl bir yapıya ve askeri güce sahip olduğu araştırılmış ve bu yapının politik yansımaları üzerinde durulmuştur.

Çalışmanın hazırlanmasında öncelikli olarak antik kaynaklardaki bilgilere bağlı kalınmıştır. İlk bölümde Sparta'nın erken evreleri hakkındaki bilgiler için Pausanias'ın '*Perihegesis*'inden ve Tyrtaios'un '*elegeia*'larından, yazılı olmayan yasal düzenlemeler hakkındaki bilgiler için de Plutarkhos'un '*Lykurgos*'undan ve Ksenophon'un '*Respublica Lacedaimoniorum*'undan yararlanılmıştır.

İkinci bölümde kullanılan antik kaynaklar Pers-Yunan Savaşları hakkında ana kaynak durumunda olan Herodotos'un '*Historiae*'ı ile Diodoros'un '*Bibliotheke*'sidir. Üçüncü bölümün ana antik kaynakları ise Thukydides'in eseri ve Ksenophon'un '*Hellenika*'sı olmuştur. Buna ek olarak Plutarkhos'un savaşlarda önemli rolü olan komutanların ve devlet adamlarının hayatlarını anlattığı eserleri de kullanılmıştır.

Modern kaynaklar arasından en çok başvuru Paul Cartledge'in '*Sparta and Lakonia a Regional History 1300-362 BC*' adlı eseri konuya yeni bakış açıları getirmesi açısından önemlidir. Sparta hakkında yazılan diğer modern kaynaklar genellikle siyasi tarih anlatırken Cartledge olayların nedenleri ve tarihlemeleri hakkında bazı yaklaşımlarda bulunmuştur. Peloponnesos Savaşları'nın anlatıldığı kısımlarda ise Donald Kagan'ın '*The Outbreak of The Peloponnesian War*' ve G. E.

M. De Ste. Croix'in '*The Origins of the Peloponnesian War*' adlı çalışmaları en çok yararlanılan kaynaklardır.

Son olarak metinde kullanılan Hellen alfabesiyle yazılmış kelimelerin Latin harflerine aktarılmasında Bülent İplikçioğlu'nun 'Eskibatı Tarihi I' adlı kitabında 'Hellen-Latince Kökenli Ad ve Sözcüklerin Türkçe'de Doğru Yazımına ve Okunuşuna İlişkin Açıklamalar'a dair verdiği tablo esas alınmıştır.

I.BÖLÜM

KURULUŞUNDAN PERS SAVAŞLARINA KADAR SPARTA

1. Peloponnesos'un Tarihi Coğrafyası

Bugünkü Mora yarımadası sınırları içinde kalan Sparta, Lakonia Körfezi'ndeki Taygetos ve Parnon dağları arasında Eurotas ırmağının uzandığı bölgede kurulmuştur. Strabon, Lakonia Körfezi'nin Messenai Körfezi'nden sonra geldiğini Taenarum ve Meleae arasında olduğunu söylemiştir.¹ Dik bir dağ olan Taygetos ise denizden sadece kısa bir mesafe uzaklıkta olup Messenia ve Lakonia arasında sınırdır.²

Spartalıların kontrolünde olan Peloponnesos'un güneyi Klasik dönemde Lakonia olarak adlandırılmıştır. Lakonia'ya aynı zamanda Lakedaimon da denilmiştir. Lakedaimonia, Spartalıların kentsel merkezi ya da Spartalıların tüm yerleri olarak belirlenebilir.³ Böyle bir belirleme ise Spartalıların ve *perioikos*'ların⁴ Lakedaimonlular olarak adlandırılmasını doğurmaktadır. Diğer yandan Lakedaimonia'nın devletin adı olduğu, Sparta'nın ise bu devletin merkezi olduğunu

¹ Strab., VIII,5, 1. Antik kaynakların kısaltmalarında **Lexicon Der Alten Welt** esas alınmıştır.

² Strab., VIII, 5,1.

³ Nigel M. Kennell, **Spartans a New History**, Wiley-Blackwell, Singapore, 2010, s.4.

⁴ Περίοικος,ος,ov: çevrede yaşayan, oturan anlamındadır. Ayrıntılı bilgi ileriki bölümlerde verilecektir.

düşünen modern yazarlar vardır.⁵ Bu yazarlara göre Lakonia Spartalı Dorların, Messenia *perioikos*’ların, Peloponnesos da Spartalıların ve müttefiklerinin bulunduğu bölgedir.

Demir çağının erken dönemlerinden önce bir yerleşim olduğuna dair arkeolojik veri olmayan bölgede 1990’ların başında bulunan kil tabletlerde Lakedaimon ismine rastlanmaktadır. Boeotia’daki Thebai’nın akropolis’inde yapılan kazılarda ele geçirilen Myken dönemine ait olduğu düşünülen ve Linear B’yle yazılmış tabletlerde erkekler ‘Lakadaimonlu’ (ra-]ke-da-mi-ni-jo) ya da ‘Lakedaimonluların oğulları’(ra-]ke-da-mi-ni-jo-u-jo) olarak bahsedilmiştir.⁶ Bu da bölgenin M.Ö. 2. bin yıla kadar giden en eski isminin Lakedaimon olduğunu göstermektedir. Kennell, Sparte (Doric lehçede Sparta) isminin *speiro* (σπείρω) yani tohum ekmek, dikmek fiilinden geldiğini ve yeni kurulan birliğin bu ada uygun olduğunu düşünmektedir.⁷

2. Spartalıların Kökeni

M.Ö. VIII. yüzyılda yaşamış olan ozan Homeros’un eserlerinde Argos ve Mykenai kralı Agamemnon’un kardeşi Menelaos’un krallığı⁸ ve Zeus’un karısı

⁵ Alaeddin Şenel, **Eski Yunanda Eşitlik ve Eşitsizlik Üstüne**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1970, s.174; Paul Cartledge, **Sparta and Lakonia a Regional History 1300-362 BC**, London, 1979, s.5.

⁶ Kennell, 2010, s.5.

⁷ Kennell, 2010, s4.

⁸ Hom., Od. I, 285, III, 325, IV, 1-2, XI, 460.

Hera'nın gözbebeği üç kentten biri olarak tanımlanan⁹ Lakedaimon/Sparta bir Akha yerleşkesidir. Fakat M.Ö. 1100/1050'de kuzeyden(Trakya'dan) gelen Dor göçmenler, Akhaları bölgeden sürerek yeni yerleşimler kurmuşlardır. Herodotos Peloponnesos'ta ikamet eden yedi ulus olduğunu dile getirmiştir. Bu yedi ulustan Arkadialılar ve Kynurialılar'ı bölgenin yerlisi olarak tanımlamış, Akhalıların bölgeden hiç çıkmadığını söyledikten sonra dışarıdan gelenler olarak ise Dorları, Aitoloilileri, Dryopları ve Lemnosluları vermiştir.¹⁰ Kennell, Spartalıların dağınık bir halde *obes* olarak adlandırılan dört köyde yaşadıklarını dile getirmiş, bu köyleri ise Limnae, Pitane, Mesoa ve Kynosoura olarak vermiştir.¹¹ Pausanias'a göre ise Dorlar Peloponnesos'un iç kısımlarında yer alan Artemis kültünü paylaşan Limnai, Kynosoura (ya da Konoooura), Mesoa, Pitana ve Amyklai adlı beş köy birleştirilerek yeniden iskan etmiştir.¹² Thukydides'ten de edindiğimiz bilgiye göre Lakedaimonlular, Peloponnesos'un bu beş parçasından sadece ikisinde oturmuşlardır.¹³ Pausanias ise bu iki bölgeyi Sparta krallarından Aigiad sülalesi için Pitana'yı¹⁴ diğerini de Eurypontid sülalesinin yerleştiği Limnai¹⁵ olarak vermiştir.

⁹ Hom., Il, IV, 50-51.

¹⁰ Hdt., VIII, 73.

¹¹ Kennell, 2010, s.9.

¹² Paus., III, 16,9; Cartledge, 1979, s.106; Arnold J. Toynbee, **The Growth of Sparta**, The Journal of Hellenic Studies Vol. 33,1913, s.255.

¹³ Thuk., I, 10.

¹⁴ Paus., III, 14, 2.

¹⁵ Paus., III,12, 8.

Diğer yandan antik yazarlar Dor göçlerini Herakles oğullarının dönüşüyle bağdaştırırlar. Diodoros Sicullus, Herakles'in ölümünün ardından oğullarının Herakles'in düşmanı Mykenae kralı Eurystheus tarafından Hellas'ın merkezindeki Trakhis'e sürgün edildiklerini söylemiş, oğullarının burada büyüdükten sonra yine Eurystheus'un baskısına dayanamayıp Trakhis'i terk ettiklerini, gittikleri her yerde Eurystheus'un öfkesinden korkanlar tarafından kabul edilmediklerini ve Marathon'un üst tarafındaki Trikorythos'a yerleştiklerini söylemiştir.¹⁶ Daha sonra Eurystheus bir birlikle üzerlerine gitmiş, Herakles'in en büyük oğlu Hyllos tarafından öldürülmüş, Herakles oğulları da bu başarıdan sonra Peloponnesos'u büyük ölçüde işgal etmişlerdir. Diodoros anlatımına Mykenae kralı Atreus'la bir anlaşma yaptıklarını eğer kazanırlarsa Peloponnesos'u tamamen alabileceklerini eğer yenilirse de elli ya da yüz yıl kadar geri çekilecekleri bir anlaşma yaptıklarını, Hyllos'un bu savaşta öldüğünü, Herakles oğullarının da elli yıl sonra döndüklerini söyleyerek devam etmiştir.¹⁷ Apollodoros ise Herakles oğullarının Delphoi'dan¹⁸ bir kehanet aldıklarını, bu kehanete göre Herakles oğullarının üçüncü hasattan sonra

¹⁶ Diod., IV, 57.

¹⁷ Diod., IV, 58.

¹⁸ Yunanistan'daki Phokis bölgesindeki kenttir. Ayıca Parnassos Dağı'nın güneyindeki Tanrı Apollon'un kehanet merkezidir. Efsaneye göre Delphoi'da Apollon'dan önce toprak tanrıçası vardır. Sonradan Apollon tanrıçanın yılanı Python'u öldürüp tanrıçayı buradan kovar. Bilicilik ocağının olduğu yere 'kutsal Python' denirdi ve 'Pythia' isimli bir Apollon rahibesi burada kehanetlerde bulunurdu.

fethedeceklerini söylemiştir.¹⁹ Hyllos üç yıl beklemiş, sonra yaptığı girişimde ölmüş, torunları ölümünden sonra birleşip, Delphoi'a tekrar danışmışlar, kehaneti yanlış anladıklarını, üçüncü hasat değil üçüncü kuşakta Peloponnesos'u alabileceklerini öğrenmişlerdir.²⁰

Pausanias da eserinin üçüncü kitabında Lakonia bölgesini anlatırken Sparta'nın kuruluşunun mitolojik anlatımından sonra Herakles oğullarının başa geçtiğini söylemiştir. Pausanias'a göre Lakedaimonluların ilk kralı Leleks'tir ve Leleks'in Myles adında bir oğlu vardır. Myles'in babasından devraldığı krallık, o ölünce, oğlu Eurotas'a geçmiş, Eurotas da krallığı hiç erkek varisi olmadığı için Taygete'nin oğlu Lakedaimon'a bırakmıştır. Lakedaimon ise Eurotas'ın kızı Sparta'yla evlenip, ülkenin ve orada yaşayan halkın adını Sparta olarak değiştirmiştir.²¹

Pausanias, Lakedaimon'un ardından oğlu Amyklas'ın başa geçtiğini söylemektedir.²² Amyklas'tan sonra sırasıyla Aigalos, Kynortas ve Oebalos'un kral olduğunu yazmıştır. Oebalos öldükten sonra oğlu Tyndareus başa geçmiş, Hippocoon adında biriyle krallık için mücadele etmiş, krallığı bir süre kaybettikten sonra Herakles tarafından tekrar yönetime getirilmiştir.²³ Devamında ise Herakles oğullarının dönüşünde yani Peloponnesos bölgesini fethettiklerinde üçe böldüğünden

¹⁹ Apoll., II, 8, 2.

²⁰ Apoll., II, 8, 3-4.

²¹ Paus., III, 1-2.

²² Paus., III, 1, 3.

²³ Paus., III, 1, 4-5.

bahsederek Messenia'yı Kresphontes, Argos'u Temenos ve Lakedaimon bölgesini Aristodemos'un ikiz oğulları Prokles ve Eurysthenes'in aldığını söylemektedir.²⁴

Spartalıların ünlü ozanı Tyrtaios da Kronos'un oğlu, Hera'nın kocası Zeus'un bu toprakları Herakles'in oğullarına verdiğini söyleyerek Spartalıların soylarını Herakles'e dayandırır. Herakles'in oğullarının önderliğinde Erineos'tan Pelops'ların geniş denizle çevrili topraklarına geldiklerini eserinin giriş kısmında söylemektedir.²⁵ Thukydides de Peloponnesos'un Dorlar ve Herakles oğulları tarafından fethedildiğini ve ek olarak da bu fethin Troia Savaşı'ndan seksen yıl sonra gerçekleştiğini söylemiştir.²⁶

3. Sparta Toplumundaki Sınıfsal Oluşumlar

Dorlar bölgedeki beş *obes*'i birleştirip Sparta'yı oluştururken ellerinde bulunan toprakları eşit şekilde bir paylaşıma gitmişlerdir. Bu paylaşımı *kleros* (*κληρος*)²⁷ yani ad çekme yoluyla yapmışlar, bu yüzdende bu eşit dağıtılan toprak parçalarına *kleros* demişlerdir.²⁸ Yapılan bu toprak paylaşımı Sparta'da üç sınıfın oluşumuna neden olmuştur.

²⁴ Paus., III, 1,5; Apoll, II, 8, 4; Kennell, 2010, s.22.

²⁵ Tyrt., 2D,1-4.

²⁶ Thuk., I,12, 4.

²⁷ κληρος, ou, o: kuraya, ad çekmeye yarayan şey.

²⁸ Şenel, 1970, s. 172; Arif Müfid Mansel, **Ege ve Yunan Tarihi**, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2004, s. 98.

Birinci grup olan Spartalılar ad çekme yoluyla toprakları paylaşanlardır ve Sparta merkezde oturdukları için bu adı almışlardır. Plutarkhos, Lykurgos'un Sparta'daki toprakları dokuz bin parçaya böldüğünü, çünkü Spartalıların sayısının dokuz bin olduğunu söylemektedir.²⁹ Paylaştırılan bu topraklar herkes için eşittir. Ayrıca erkeklere yetmiş kadınlara on iki kile tahıl, yağ ve üzüm verilmiştir.³⁰ Bu grup Sparta'daki tüm siyasi ve sosyal haklara sahiptir. Spartalı erkekler herhangi bir zanaatla ya da çiftçilikle uğraşmaz, sadece devlet için askeri bir güç oluşturmak için yetiştirilirlerdi. Spartalı kadınlar ise devlet için sağlıklı askerler doğurmak için eğitim alırlardı.

İkinci grup olan *perioikos*'lar Lakedaimon'un ve Messenia'nın dağlık bölgelerinde oturanlardır. *Perioikos*'lar kendi içlerinde ve oturdukları bölgenin idaresinde bir dereceye kadar bağımsız, fakat siyasi ve askeri bakımdan Sparta'ya bağlıdırlar.³¹ Toprakla, ticaretle ve endüstriyle uğraşarak kendi geçimlerini sağlamak ve bu işlerden kalan zamanlarında ise askeri eğitim yapmak zorundadırlar.³²

Perioikos yerleşimlerinin sayısı ve kökenleri hakkında kesin bilgi yoktur. Bunların Dor mu yoksa Dor göçlerinden önce bölgede yaşayan Akhalar mı oldukları tartışmalıdır. Bazı modern yazarlar, *perioikos*'ları bir nevi Sparta'nın kolonisi olarak düşünmüşlerdir.³³ Klasik dönemde kültür ve dil bakımından Spartalılardan bir farkı

²⁹ Plut., Lyk. VIII.

³⁰ Plut., Lyk. VIII.

³¹ Kennell, 2010, s.88.

³² Arnold Tonybee, **Some Problem of Greek History**, Oxford University Prees, London, 1969, s.204.

³³ Cartledge, 1979, s.178; Kennell, 2010, s.88.

olmayan *perioikos*’lar, Sparta’nın M.Ö. IV. yüzyılda güç kaybetmeye başlamasına kadar da herhangi bir sadakatsizlik göstermemişlerdir.

Perioikos’ların nasıl bir yönetim sistemine sahip oldukları bilinmese de Spartalıların gönderdiği *harmostes*’ler (ἀρμοστής)³⁴ tarafından yönetildikleri tahmin edilmektedir. Bir otonoma sahip olan *perioikos*’lar bazı durumlarda Sparta’nın sosyal ve askeri hayatında görev almak zorundaydılar. Örneğin Herodotos eserinin Sparta krallarını anlattığı kısımda kral cenazelerine belirli sayıda *perioikos*’unda katıldığını dile getirmiştir.³⁵ Yine Herodotos’tan edindiğimiz bilgilere göre Sparta ordusunda *hoplites* olarak görev yapmışlardır.³⁶ Hatta Thukydides Sparta donanmasına Deiniadas isimli bir *perioikos*’un komutanlık yaptığını da dile getirmiştir.³⁷

Sparta toplumunda en aşağı sınıf olan *Heilot*’lar (εἰλως)³⁸ devletin kölesi durumunda olan halktır. Etimolojik olarak şüpheli olsa da *heilot* isminin kökeninin Eurotas vadisinin güneydoğu tarafında yer alan Helos kasabasından geldiği

³⁴ ἀρμοστής, ου, ο: yönetici, askeri vali. Sparta’nın işgal ettiği yabancı devleti ya da adayı yönetmek için gönderdiği validir. Ayrıca Ksenophon Atina ve Thebai’nı aynı amaçla gönderdiği valilere de *harmostes* demektedir. Ksenophon, **Yunan Tarihi**, çev. Suat Sinanoğlu, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1999, s. xxv.

³⁵ Hdt., VI, 58.

³⁶ Hdt. IX, 11. Ayrıca orduda görev aldıklarına dair diğer örnekler için bkz. Thuk. VIII, 6.

³⁷ Thuk. VIII, 22.

³⁸ Εἰλως, ωτος, ο: Sparta’da devlet kölesi

düşünülmektedir.³⁹ *Heilot*'ların kökeni hakkında ise antik yazarlardan edindiğimiz dört farklı bilgi vardır. İlk olarak Ephoros, Helosluları kral I. Agis'in köle konumuna getirdiğini söylemiştir.⁴⁰ İkinci açıklama ise Plutarkhos'un Spartalıların atalarının en ünlüsü olarak gördüğü Eurypontid sülaleye adını veren Eurypon'un babası Soos'un *heilot*'ları köleleştirmesinden bahsetmesidir.⁴¹ Üçüncü ve dördüncü açıklamalarda bir benzerlik olmuş, Pausanias Helosluları I. Messenia Savaşı sırasında Agiad sülalesinden kral Alkamenes'in köleleştirdiğini, Strabon'un alıntı yaptığı Antiokhos ise I. Messenia Savaşına katılmadıkları için cezalandırılarak köle durumuna getirilen Helosluların Spartalıların soyundan geldiğini dile getirmiştir.⁴²

Heilot'lar diğer Hellen *polis*'lerindeki kölelerden farklı bir konuma sahiptiler. Diğer *polis*'lerdeki köleler kişilerin malı sayılırken Sparta'da *heilot*'lar devletin malı sayılmaktadırlar. Strabon ve Pausanias, 'Λακεδαιμονίων δουλοῖ τοῦ κοίνου' '*Lakedaimon birliğinin köleleri*' olarak tanımlamaları bunu kanıtlar niteliktedir.⁴³

Heilot'ların asıl görevi efendilerinin *kleros*'larını ekip biçmekti. *Kleros*'lardan elde edilen ürünlerin %60'nı yıllık olarak efendilerine vermek zorunda olan *heilot*'lar bir nevi kullandıkları topraklar karşılığında efendilerine kira ödemiş oluyorlardı. Verilen bu kira efendiler tarafından arttırılamıyordu. *Heilot*'lar Spartalılar tarafından ev işlerinde, seyislikte ya da sütanne olarak da

³⁹ Gustav Gilbert, **The Constitutional Antiquities of Sparta and Athens**, Swan Sonnesschein&Co, London, 1895, s.30. Tonybee, 1969, s.195.

⁴⁰ Stab., VIII, 5.

⁴¹ Plut., Lyk. II.

⁴² Paus., III, 2; Strab., VI, 3.

⁴³ Strab., VIII, 5., Paus., III, 20.

kullanılmışlardır. Ayrıca devletin kölesi sayılmalarına rağmen *kleros*'unu işlettiği efendilerinin yanında işlerini görmek için onlarla birlikte savaşa bile katılmışlardır. Örneğin Herodotos, Thermopylai'da Persler ve Spartalılar arasında olan mücadeleden bahsederken savaşçılardan birinin silahlarını kuşandığını ve *heilot*'unun onu savaş alanına kadar götürdüğünden bahsetmiştir.⁴⁴

Sayıları tam olarak hesaplanamayan ve hiçbir siyasal hakka sahip olmayan bu sınıf, savaşlarda Spartalıların sayıca az olduğu durumlarda ordu da kullanılmışlardır. Örneğin Ksenophon, Thebailıların Sparta'ya doğru saldırıya geçtiği kısımları anlatırken Spartalıların sayıca az olduklarını ve Spartalı yöneticilerin *heilot*'lar arasında silah kuşanıp savaşmak isteyenlere özgürlüklerin vereceklerini açıkladığını dile getirmiştir.⁴⁵ Aynı zamanda *heilot*'lar savaşlarda tehlikeli durumlarda para ve özgürlük karşılığında da kullanılmışlardır. Thukydides, Pylos yakınlarında Atinalılarla olan çatışmada adaya her türlü yiyeceği ulaştıranlara para ve özgürlük verileceğinden ve bununda tüm tehlikeli işlerde olduğu gibi bunu da *heilot*'ların yaptığından bahsetmiştir.⁴⁶

Heilot'lar tüm bu durumların yanında bir de Spartalıların kötü muamelelerine maruz kalmışlardır. Festivallerde zorla suyla karıştırılmamış şarap içirilerek sarhoş edilmiş ve ardında da *systia*'larda erkek çocuklarına gösterilerek aşağılatılmışlardır. Plutarkhos bu bilgilere ek olarak genç erkeklerin kılıçla kuşandırılarak gündüzleri saklandıklarını, geceleri ise yakaladıkları *heilot*'ları öldürdüklerinden de

⁴⁴ Hdt., VII, 29. Ayrıca diğer örnekler için bkz. Hdt., IX, 28; Thuk., IV, 8.

⁴⁵ Xep., Hell, VI. 5. 28; Thuk., IV, 80.

⁴⁶ Thuk., IV. 26.

bahsetmiştir.⁴⁷ Ayrıca bunlara ek olarak *Ephoros*'lar göreve geldiklerinde yaptıkları ilk işin *heilot*'lara savaş ilan etmek olduğu da antik kaynaklardan bize ulaşan bilgiler arasındadır.⁴⁸

4. I. Messenia Savaşı

Lakedaimonia'da Dor göçleriyle yeni yerleşimler olsa da bölgede baskın bir güç yoktu. Her köy(*kome*) kendi güvenlik çemberini oluşturmak ve kendi geçimini sağlamak zorundaydı. Sparta'nın da bu durumda Eurotas vadisini güvenlik altına aldıktan sonra ekonomik ve politik anlamda kazanımlar elde etmesi gerekiyordu. Bu yüzden de bir kolonileşme hareketi sayılabilecek olan Taygetos Dağları'nın diğer tarafında bulunan Messenia ile savaşa girmiştir. Cartledge'in de 'iç kolonileşme'⁴⁹ olarak tanımladığı bu durumla Sparta, kuzeybatı Peloponnesos'u fethederek deniz aşırı bir yerleşime gerek duymadan Spartalıları kendi topraklarında güvence altına almış olacaktı.⁵⁰ Diğer yandan Eurotas vadisinde M.Ö. VIII. yüzyılın ikinci yarısındaki tarımsal üretim fazlalaşan nüfusun taleplerini karşılayamaz duruma gelmiştir. Tyrtaios şiirinde bahsettiği Messenia'nın iyi toprakları ve iyi ürünleri⁵¹ bu talebi de karşılayacaktı. Pausanias savaşın Lakedaimonlular ve müttefikleriyle Messenailılar ve onların taraftarları arasında olduğunu belirtmiştir. Savaşı anlattığı kısımlarda Lakedaimonluların müttefiki olarak Giritlileri, Korinthosluları,

⁴⁷ Plut., Lyk, 28.

⁴⁸ Plut., Lyk, 28.

⁴⁹ Cartledge, 1979, s.115.

⁵⁰ Oswyn Murray, **Early Greece**, Stanford University Press, California, 1994, s. 157.

⁵¹ Tyrt., 5D, 5-6.

Messenialıların müttefikleri arasında ise Arkadialıları, Argosluları ve Sikyonluları vermiştir.⁵² Savaşın adının ise Messenia Savaşı olarak adlandırılmasının Messenialıların felakete uğradığı için olduğunu söylemiştir. Bunu ise şu örnekle açıklamıştır; Troia Savaşının bu isimle adlandırılmasının nedeni de Troialıların acı çekmiş olmasıdır.⁵³

Savaşın başlangıç tarihi ile ilgili çeşitli bilgiler vardır. Trytaios, I. Messenia Savaşının tarihini verirken ‘bizim babalarımızın babalarının zamanında’ diyerek bir tarihleme yapmıştır.⁵⁴ Pausanias ise Lakedaimonlularla Messenialıların arasındaki ilk savaşın tarihi olarak IX. Olimpiyatların ilk yılını vermektedir.⁵⁵ Bu da eldeki en eski yazılı belgelere göre saptanmış M.Ö. 776’da yapılmış olimpiyat oyunlarının dokuzuncusunun ilk yılı M.Ö. 744/43 yılına denk gelmektedir. Diğer yandan modern kaynaklar savaşın başlangıç tarihi olarak ilk kolonileşme hareketleri içinde M.Ö. 730 yılını vermektedir.⁵⁶ Murray ise tarihleme yaparken Olimpia’nın Messenia’nın kuzeyinde olduğunu, olimpiyatlarda kazanan listelerinde M.Ö. 776 ve 736 yılları arasında yedi Messenialının kaydedildiğini, ancak ilk Spartalının M.Ö. 720 yılında kaydedildiğini söyleyerek savaşın tarihini M.Ö. 730 olarak vermiştir.⁵⁷

⁵² Paus., IV, 10.1; IV. 11.1.

⁵³ Paus., IV. 6.1.

⁵⁴ Tyrt., 5D, 8; Strab., VIII, 4.10.

⁵⁵ Paus., IV. 5.10.

⁵⁶ Michael H. Crawford, David Whitehead, **Archaic and Classical Greece**, Cambridge University Press, Cambridge, 1983, s.97.

⁵⁷ Murray, 1994, s.157.

Savaşın başlama nedeni Pausanias'ın anlatımlarına göre Messenialı Polykhares ve Spartalı Euaiphnos'un arasındaki anlaşmazlıktır. Olimpiyatlarda zafer kazanan Messenialı Polykhares'in sığırlarını Spartalı Euaiphnos'a kendi topraklarında beslemesi amacıyla vermiş, ancak Euaiphnos'un bu sığırları başka tüccarlara satmış, Polykhares'in oğlu sığırları almak için gelmiş, Euaiphnos ise Pausanias'a göre daha büyük bir günah işleyerek Polykhares'in oğlunu öldürmüştür. Bunun üzerine Polykhares Lakedaimonlulara giderek krallarından ve *ephoros* 'lardan⁵⁸ Euaiphnos'un cezalandırılmasını istemiş, istediğini alamayınca da yakaladığı her Lakedaimonluyu öldürmüştür.⁵⁹

Lakedaimonluların elçisi Messenia'ya gelip Polykhares'in teslim edilmesini talep etmiş, Messenialılar elçinin ayrılmasından sonra kendi aralarında görüşmeler yapmışlar, Messenialı Androkles Polykhares'in teslim edilmesini söylemiş, Messenialı Antiokhos ve taraftarları tersini isteyince ikisinin taraftarları arasında savaş başlamıştır.⁶⁰ Uzun sürmeyen savaşın sonunda Androkles ölmüş taraftarları ise Antiokhos'un krallığını kabul etmek zorunda kalmışlardır. Antiokhos tek başına kral olunca Spartalılara bir mektup göndererek daha önce sundukları şartları kabul ettiklerini bildirmiştir. Fakat Lakedaimonlular bir cevap vermemişler, çok geçmeden de ilk saldırıyı Teleklos'un oğlu Alkamenes'in komutasında Ampheia'ya yapmışlardır. Lakedaimonlular gece yaptıkları saldırılarda Ampheia'da garnison

⁵⁸ *ἔφορος, αὐ,ο*: denetçi, gözetmen, yönetenler

⁵⁹ Paus., IV, 4. 4-7; IV, 4.5.1.

⁶⁰ Paus., IV, 5. 6.

olmamasından yaralanarak kenti ele geçirmiş bazı Messenialıları öldürmüş bazılarını da esir almışlardır.⁶¹

Messenialılar Ampheia'dan kaçanlardan savaşın başladığını öğrenmişler, kral Euphaes'in komutasında silahlanmışlar ve savaş eğitimi almaya başlamışlardır. Lakedaimonlular ise bu arada Messenia'nın içlerine doğru yapılara ve ağaçlara zarar vermeden ilerlemiş, sadece karşılaştıkları hayvanları ve ürünleri savaş ganimeti olarak almışlardır.⁶² Messenialılar karşılık olarak Lakedaimon sahillerini ve Taygetos dağının etrafındaki ekili alanları yakmışlardır.⁶³ Ampheia'nın Lakedaimonlular tarafından alınmasından üç yıl sonra ise Messenialılar Ampheia'ya saldırmışlar, çok geçmeden Messenai ordusunun başında kral Euphaes, Kleonnis, Pytharatos ve Antandros isimli komutanlar;⁶⁴ Lakedaimonluların başında ise Nikandros oğlu Theopompos ve Alkamenes'in oğlu Polydoros⁶⁵ olduğu bir savaş başlamıştır. Yapılan çarpışmalar sonucunda iki taraf da kesin bir galibiyet kazanamasa da Messenialılar zor durumda kalarak İthome Dağı'na kadar geri çekilmişlerdir.

Pausanias savaşın bu kısmını anlatırken Messenialı Aristodemos'un hikayesini anlatmıştır. Messenialılar savaşı kazanmak için ne yapmaları gerektiğini Delphoi'ya sormuşlar, kahin ise onlara saf bir bakireyi tanrılara kurban etmelerini söylemiştir. Bunun üzerine Messenialı Aristodemos kızını Messenia'nın savaşı kazanması için kurban etmeye karar vermiş, kızı seven bir genç, kızın bakire

⁶¹ Paus., IV,5. 9.

⁶² Paus., IV, 6. 6; IV,7. 1.

⁶³ Paus., IV, 7. 2.

⁶⁴ Paus., IV,7. 4.

⁶⁵ Paus., IV, 7. 7.

olmadığını ve hamile olduğunu söyleyerek onu kurtarmak istemiş, fakat Aristodemos kızını kurban ederek hamile olmadığını göstermiştir.⁶⁶ Fakat Messenililerin başarı elde edememesinin ardından Aristodemos kızının mezarı üstünde kendini öldürmüştür.

Lakedaimonlular kahinin bu sözlerini ve olanları duyduklarında bir süre geri çekilmişler, birkaç yıl aradan sonra çarpışmalar yeniden başlamıştır. Uzun süren çarpışmaların ardından Lakedaimonlular savaşı kazanmıştır. Lakedaimonlular İthome Dağı'nın civarındaki yerleşimleri yerle bir etmiş, orada Aphrodite'ye, Artemis'e ve Kore ya da Demeter'e bronz üçayaklar adanmışlardır.⁶⁷

Yapılan savaşlar sonucunda Lakedaimonlular, Messenialılara bir daha kendilerine saldırmayacaklarına yemin ettirmişler, Messenialılar kendilerine ait tüm ürünlerin yarısını Spartalılara vereceklerdir. Ayrıca kralların ve *magistratus*'ların⁶⁸ cenazesi için Messenia'dan eşleriyle birlikte siyah kıyafetler giyerek gelmeleri ve buna uymayanların cezalandırılacağı karara varılmıştır.

Trytaios on dokuz yıl boyunca savaşıp yirminci yılda Messenialıların İthome Dağı'nın yükseklerini terk ettiklerini söylemiş⁶⁹, Pausanias da savaşının sonuna gelindiğinde XIV. Olimpiyatların ilk yılı olduğunu belirterek savaşın süresi için 20 yıl vermiştir.⁷⁰ Bu da tekrar M.Ö. 776 yılını baz alacak olursak savaşın M.Ö. 724'te bittiğini gösterir. Strabon ise *Parthenia*'ları anlattığı kısımda savaşın on dokuz yıl

⁶⁶ Paus., IV. 9. 4-10.

⁶⁷ Paus., IV, 14.2.

⁶⁸ Magistratus, Yunanistan ve Roma'da üst düzey memur görevlilerine verilen addır.

⁶⁹ Tyrt., 5D. 9-10.

⁷⁰ Paus., IV. 13. 5.

sürdüğünden bahsetmektedir.⁷¹ Ancak diğer taraftan savaşın bu kadar uzun sürmesi modern yazarlar tarafından şüpheyle karşılanmaktadır. Cartledge savaşın Troia Savaşı'ndan iki kat daha uzun sürmesinin hiçbir sebebi olmadığını düşünmektedir.⁷²

5.Tarentum/Taras Kolonisi ve Peloponnesos Bölgesindeki Diğer Üstünlük Çabaları

I. Messenia Savaşında ele geçirilen topraklardan Sparta'ya yakın olanlar Spartalılar arasında Messenia'daki topraklar ise *perioikos*'lar arasında paylaştırılmıştır.⁷³ Eşit bir dağıtım olup olmadığı kesin olmayan toprak paylaşımında *Parthenia* (*Παρθένος*)⁷⁴ adı verilen, Spartalı kadınlardan ve Sparta vatandaşı olmayan erkeklerden doğanlar da toprak istemişlerdir. Strabon'un Ephoros'u kaynak göstererek verdiği bilgiye göre Spartalı kadınlar savaşın onuncu yılında kocalarının savaşmak için uzakta olmalarından şikayetçidirler.⁷⁵ Çünkü Messenialılar hem kendi topraklarında savaşıyorlar hem de çocuk doğurabiliyorlardı. Spartalılar ise hem düşman topraklarında savaşmak zorundaydılar hem de çocuk doğurma sıkıntı olduğu için erkek nüfusu da azalmaktaydı. Bu yüzden Sparta vatandaşı olmayan erkeklerle Spartalı bakireler çocuk doğurmak için ilişkiye girmiş ve bu ilişkiden olan çocuklara *Parthenia* adını vermişlerdir. Fakat savaşın ardından *Parthenia*'lara vatandaşlık

⁷¹ Strab., VI. 3. 2-3.

⁷² Cartledge, 1979, s.118.

⁷³ Donald Kagan, **Volume One: Problems in Ancient History**, The Macmillan Company, New York, 1967, s192; Şenel, 1970,s.174; Cartledge, 1979, s.124.

⁷⁴ *Παρθένος,ου,η*: bakire

⁷⁵ Strab., VI. 3.2-3.

hakları verilmemiş, vatandaş olmadıkları için de *Parthenia*'lar toprak paylaşımında pay alamamışlardır.

Bunun sonucunda *Parthenia*'lar Hyakinthia'daki oyunların kutlamasında ayaklanma girişiminde bulunmuşlar, içlerinden Phalanthos adlı birinin haber vermesiyle bu girişim bastırılmıştır. Ayaklanan *Parthenia*'lardan bazıları kaçmış bazıları da Spartalılara teslim olmuşlardır.⁷⁶ Daha sonradan yapılan görüşmelerde Phalanthos Delphoi'ya *apoikia*(ἀποικίς)⁷⁷ için danışmaya gönderilmiş, Delphoi'daki kahin ise Güney İtalya'da aynı adlı körfezin kıyısındaki liman kenti⁷⁸ olan Tarentum/Taras ya da bugünkü adıyla Taranto'da bir yerleşim kurabilecekleri kehanetinde bulunmuştur. Böylece M.Ö. 706 Tarentum bir Sparta kolonisi olarak kurulmuştur. Arkeolojik veriler de bu tarihi onaylamaktadır.⁷⁹

Aristoteles, evlilik dışı eşit doğumlu olarak tanımladığı *Parthenia*'lar için kendilerini yöneticilere eşit olarak gördüklerini bu yüzden bir ayaklanma girişiminde bulunduklarını, bu girişim ortaya çıkınca da Sicilya'ya kolonici olarak sürüldüklerinden bahsetmiştir.⁸⁰ Aristoteles'ten de anlaşılacağı gibi *Parthenia*'lar olası bir ihtilali temsil ettiği için toplumda sosyal bir baskı ve hoşnutsuzluk olarak görülmüşlerdir. Başlangıçta Sparta'nın bilinçli bir kolonileşme hareketi olmasa da

⁷⁶ Crawford & Whitehead, 1983, s.99; Kennell, 2010, s.32.

⁷⁷ ἀποικίς, ἰδοϋς, η: koloni

⁷⁸ **The Oxford Classical Dictionary**, Edited by Simon Hornblower and Antony Spawforth. Oxford; New York: Oxford University Press, 1996. s.2327.

⁷⁹ Cartledge, 1979, s.123

⁸⁰ Aristot., Pol. V, 7.

Parthenia'lar politik bir değer taşıyarak Sparta'nın M.Ö. 700'lerde vatandaşlık ve *polis*⁸¹ olgusu etrafında geliştiğinin göstergesi olmuştur.⁸²

Taras, Sparta'nın tek kolonisi olarak bilinse de Kyklad adalarının en güneyinde yer alan Thera da bir bakıma Sparta kolonisi sayılabilir⁸³. Herodotos'tan edindiğimiz bilgilere göre Herakles'in torunlarından olan Aristodemos, çocukları Eurythenes ve Prokles küçükken ölünce dayıları Theras Sparta krallığı yapmıştır. Çocuklar büyüyüp krallığı devralma çağına gelince Theras hükümdar olmak istediği için Lakedaïmon'da kalmak istememiş, Thera adasına yelken açmıştır.⁸⁴ Yanında da yine Herodotos'an edindiğimiz bilgilere göre Minyai adı verilen Argo gemisinin denizcilerinin torunları vardır.⁸⁵ Minyailer, Lemnos'tan kovulmuşlar, Lakedaïmon'a gelip Taygetos'da kamp kurmuşlardır. Lakedaïmonlular onları görünce kim olduklarını öğrenmişler, Minyailerin isteğine göre onları aralarına alıp, birlikte yaşamalarına izin vermişler, hatta onlara toprak verip onları kabilelere bölmüşler, onlarla evlilik bağı kurmuşlardır. Fakat ardından Minyailer daha da ileri giderek daha fazla hak istemiş, Lakedaïmonlular da onları öldürmek üzere hapse atmışlardır. Evlendikleri kadınların yardımıyla hapisten kaçarak Taygetos Dağı'na sığınmışlardır. Tam bu sırada Theras, Lakedaïmonlularla anlaşıp Minyaileri de yanına alıp Thera

⁸¹ Karanlık Çağ'ın sonuna doğru ortaya çıkan küçük ve özerk toplulukların oluşturduğu Yunan kent devletlerine verilen addır.

⁸² Cartledge, 1979, s.124.

⁸³ Toynbee, 1913, s. 254.

⁸⁴ Hdt., IV. 147-148.

⁸⁵ Hdt., IV. 145.

adasına doğru yelken açmıştır.⁸⁶ Theras'ın *Güzel Ada* olarak adlandırılan Thera'ya gelmesinden önce Kadmos'un soyundan gelenlerle Membliarosoğulları burada birlikte yaşamışlardır. Herodotos'tan elde ettiğimiz bu bilgiler ışığında Minyailer ve Spartalı özgür kadınlar arasında evlilik bağıyla oluşan akrabalıkla Spartalılar bilinçli olmasa da bir koloni kurmuşlardır.

Sparta, Messenia'yı ele geçirdikten ve Taras kolonisini kurduktan sonra da bölgedeki politik gücünü arttırmak için girişimlerde bulunmuştur. Thyraetis de zeytin yetiştiriciliği ve stratejik konumu bakımından Sprata'nın hedefi haline gelmiştir. I. Messenia Savaşı öncesinden Argos'la arasındaki sorunlar Thyreatis'in kontrolünde de ortaya çıkmış, Nikandros'un oğlu Theopompos zamanında küçük çaplı bir savaş yaşanmıştır.⁸⁷ Messenia'nın kuzeyindeki Asine yine Argoslularla Spartalılar arasında sorun olmuş, Argoslular M.Ö. VIII. yüzyılın sonlarına doğru Asine'yi fethetmiş, Spartalılar ise burayı yeniden iskan etmişlerdir.⁸⁸

M.Ö. VII. yüzyılın ortalarına gelindiğinde de Argos'la bölgedeki hakimiyet için ufak çaplı çatışmalar devam etmiştir. Pausanias ikinci kitabında Lakedaimonluların yirmi yedinci olimpiyatların dördüncü yılında(M.Ö.669) ve Atina'da Peisistratos'un *arkhon*(ἄρχων)⁸⁹ olduğu zamanda Argoslularla Hysiai'da bir

⁸⁶ Hdt., IV, 145-148.

⁸⁷ Paus., III, 7. 5.

⁸⁸ Paus., IV.14.3.

⁸⁹ ἄρχων,οντος,ο: Başkan, şef, idareci. En yüksek rütbeli ve geniş çapta yükümlülükleri olan yönetici.

savaş yaptığını dile getirmiştir.⁹⁰ Argoslular bu çatışmada Spartalılara üstün gelmişlerdir.

6. II. Messenia Savaşı

Daha önceki bölümlerde anlatıldığı gibi Messenia ve Sparta arasında M.Ö. 744-724 yılları arasında bir savaş olmuş, savaşın sonunda ise Messenia, Sparta tarafından ele geçirilmiş, toprakları Sparta vatandaşları ve *perioikos*'lar arasında paylaştırılıp Messenialılar Spartalıların kölesi olmuşlardır. M.Ö. 669'da Sparta Argoslulara Hysiai'da yenilmiş, halk ise bu yenilgiyi Sparta'nın Hysiai'da yeni ordu düzeninin askerleri olan *hoplites*'leri (*ὀπλίτης*)⁹¹ kullanmasına bağlamıştır.⁹² Messenialılar ise Sparta'nın içinde baş gösteren hoşnutsuzluğu ve Hysiai'daki yenilgiyi fırsat bilerek ayaklanmışlardır.

II. Messenia Savaşı'nın başlangıç tarihini Pausanias yirmi üçüncü Olimpiyat oyunlarının dördüncü yılı ve İthome Dağı'nın Lakedaimonlular tarafından ele geçirilmesinin otuz dokuzuncu yılı olarak vermiştir ki bu da M.Ö. 685 yılına denk gelmektedir.⁹³ Ayrıca Pausanias, Messenialıların birinci savaştan iki kuşak sonra

⁹⁰ Paus., II.24. 7.

⁹¹ ὀπλίτης, ov, o: Ağır silahı piyade askeri. *Hoplites*'ler kendi savaş donanımlarını ve onlar savaştayken ailelerinin geçimini sağlayacak kadar servete sahip olan yurttaşlardır. *Hoplites*'lerin sıkı saf düzeni olarak yani *phalanks* (*φаланξ*: kalın sopa, savaş düzeni, ordu merkezi) tarzında M.Ö. 700 ile 650 yılları arasında Yunanistan'da yayılmıştır.

⁹² George Leonard Huxley, **Early Sparta**, Faber&Faber, London, 1962, s.53

⁹³ Paus., IV, 15. 1.

ayaklandıklarını dile getirmiştir. Sparta'nın başında Polydoros'un oğlu Eurykrates'in oğlu Anaksandros ve Theopompos'un oğlu Arkhidamos'un oğlu Zeuksidamos'un oğlu Anaksidamos'un olduğu söylemiştir. Messenialıların başında ise Pausanias için neredeyse kahraman olan Aristomenes vardır.⁹⁴

Savaşın ilk yılı iki tarafında müttefiksiz bir şekilde savaştığı Messenia'daki Derai'da geçmiştir.⁹⁵ Derai'daki savaş sırasında Spartalılar Delphoi'dan Atina'dan bir danışman almaları hususunda bir kehanet almış, Messenia Savaşları'nda ana kaynak olarak kullandığımız metnin şairi Tyrtaios da Atina'dan gönderilmiştir.⁹⁶ Derai'daki çatışmalardan sonraki ilk yıl Messenialılara Argoslular, Arkadialılar, Eleialılar ve Sikyonlular müttefik olarak katılmış, Lakedaimonlular ise Korinthoslulardan yardım almışlardır.⁹⁷ Pausanias'ın *κάπρου σήματι*⁹⁸ olarak verdiği yerde devam eden savaşta Lakedaimonlular önceleri umutsuzluğa düşüp çekilmek istemişler, fakat Tyrtaios'un yazdığı dizelerle kendilerine gelmişlerdir.⁹⁹ Savaşın üçüncü yılına gelindiğinde Lakedaimonlular, Arkadia kralı Aristokrates'e rüşvet vererek Arkadialıların savaştan çekilmesini sağlamış, *μεγάλη ταφρο* olarak adlandırılan yerde zafer kazanmışlardır.¹⁰⁰

⁹⁴ Paus., IV, 15. 2-3.

⁹⁵ Paus., IV, 15. 4-5.

⁹⁶ Paus., IV, 15. 6.

⁹⁷ Paus., IV. 15. 7-8; Huxley, 1962, s. 57.

⁹⁸ *κάπρου σήματι*: yaban domuzu işareti

⁹⁹ Paus., IV, 16. 6; Tyrt., 6D, 13-16.

¹⁰⁰ Paus., IV, 17. 2-9; Cartledge, 1979, s.137.

Bu yenilgiden sonra Aristomenes savaştan sağ kalanlarla bir birlik oluşturmuş, onları Andania'yı terk edip Hira Dağı'na yerleşmeye ikna etmiş ve on bir yıl boyunca burada direnmişlerdir.¹⁰¹ Hira Dağı'na yerleştikten sonra Messenialılar Lakedaimonialılara ait toprakları yağmalamış, ele geçirdikleri ürünleri ya kendileri tüketmiş ya da satmışlar, bunun sonucunda da Sparta'da kıtlık olmuştur.¹⁰² Tüm bunlardan sonra Aristomenes topladığı üç yüz kişilik birlikle Amyklai'ya girmiş, burayı ele geçirip yağmalamış, Lakedaimon birlikleri gelene kadar bölgedeki birçok yeri istila etmiştir.¹⁰³ Burada da yapılan çatışmada Aristomenes, Sparta krallarına yenilmiş, Messenailıların bazıları öldürülmüş bazıları da esir edilmiştir. Lakedimonluların bu zaferinden sonra Korinthoslulardan aldıkları destekle Aristomenes'e Hira Dağı yakınlarında saldırmışlar, uzun süren çarpışmalardan sonra Lakedaimonlular Hyakinthos festivalini¹⁰⁴ kutlamak için 40

¹⁰¹ Paus., IV, 17, 10.

¹⁰² Paus., IV, 18, 1-3; Cartledge, 1979, s137.

¹⁰³ Paus., IV, 18, 3-4.

¹⁰⁴ Tanrı Apollon'un genç aşığı olan Hyakinthos adına düzenlenen festivaldir. Hyakinthos, Apollon'un diskiyle yanlışlıkla öldükten sonra Apollon onu yeryüzünde kalması için sümbüle dönüştürmüştür. Hyakinthos Festivali ise her yıl Hekatombeos (Spartalıların takviminde Temmuz ayına denk gelen ay) ayında tüm Spartalıları tarafından üç gün boyunca kutlanan festivaldir. İlk gün sadece kutsal hayvanlar kurban edilir ve kutsal bir yemek düzenlenirdi. Diğer günlerde ise çelenkler giyilir, zafer şarkıları söylenir ve erkek çocukları dans ederdi. Köleler ve yabancılar bile eğlencelere katılırdı. Ayrıntılı bilgi için bkz. Ath. 139d ve Axel W. Persson, **The**

günlük bir mütareke yaptığında Giritli okçular gizlice alanda beklemiş Aristomenes'e puslu kurarak onu ele geçirmişler, fakat Aristomenes tutsak tutulduğu çiftlikteki kızın yardımıyla kaçmıştır.¹⁰⁵ Aristomenes yeniden Messenialılardan oluşan bir birlik toplamış, Hira Dağı yakınındaki Neda vadisine gelmiş, burada yapılan çatışmaların hepsinde yenik duruma düşmüştür. Pausanias buradaki çatışmalarda Lakedaimonluların Messenailılardan sayıca çok üstün olduğundan bahsetmiştir.¹⁰⁶ Messenialılar özgürlüklerini kazanmak için çıktıkları savaşta Aristomenes'in komutanlığında Hira Dağı'ndaki çatışmalarda savaşı kaybetmişlerdir.

Pausanias savaşın bitiş tarihi olarak Atina'da Autosthenes'i¹⁰⁷ *arkhon* 'luğunu ve XXVIII. olimpiyatların ilk yılını yani M.Ö. 668'i vermiştir.¹⁰⁸

7. II. Messenia Savaşından Sonraki Yasal Düzenlemeler ve Bölgedeki Siyasi Durum

Sparta, II. Messenia Savaşından galip çıksa da köleleri olan Heilot'ların ayaklanması Spartalıları yeni bir yasal reforma itmiştir. Sparta hazırlayacağı yeni yasalarla hem iç politikasındaki sorunları çözmüş olacak hem de diğer şehir

Religion of Greece in Prehistoric Times, University of California Press,1942, s.137; Kennell, 2010, s.31.

¹⁰⁵ Paus., IV, 19, 1-5.

¹⁰⁶ Paus., IV. 21. 8.

¹⁰⁷ Autosthenes M.Ö. 668/7 yılında Atina'da *arkhon*'luk yapmıştır ve *arkhon eponymos*'tur. M. J. Osborne, S.G. Byrne, **The British Academy A Lexicon of Greek Personal Names Vol. II Attica**, Clarendon Press Oxford, New York, 2008.

¹⁰⁸ Paus., IV, 23,4.

devletlerinin kendisine müdahalesini engellemiş olacaktı.¹⁰⁹ Kral Theopompos ve Polydoros'un yönetimlerinde iyi durumda olan Sparta'nın daha sonradan bozulan ve Herodotos'un değimiyle *kakonomia*(κακονομία)¹¹⁰ yani kötü olan yasaları kaldırıp yerine iyilerini koymaları gerekiyordu. Bu yüzden de Lykurgos¹¹¹, Sparta'nın yeni toplum ve ordu düzenini içeren *eunomia'sını* (εὐνομία)¹¹² ya da *Rhetra'sını* (ῥήτρα)¹¹³ hazırlamıştır.

Plutarkhos, Lykurgos'un önceleri Sparta'da kral naibi olarak bulunduğunu, daha sonradan Girit'e ve Asya'ya giderek farklı yaşam tarzlarını ve toplumsal yasaları inceleyerek seyahat ettiğini, Sparta'da durum kötüye gidince oraya dönerek yasaları hazırladığını, hatta bunun için Delphoi'ya giderek Pythia'ya danıştığını söylemektedir.¹¹⁴ Diodoros da Lykurgos'un yasaları Delphoi'a gidip Pythia'nın ona

¹⁰⁹ Cartledge, 1979, s.131.

¹¹⁰ κακόννομος,η: Kötü yasalar. Hdt., I, 65.

¹¹¹ Lykurgos'un hayatına dair elimizde kesin bilgiler yoktur. Plutarkhos, Lykurgos'un hayatını anlattığı eserinin giriş kısmında bilgilerin birbirinden çok farklı olduğunu söylemiştir. Aristoteles'e göre Lykurgos, Olimpiyat oyunlarını başlatan Elis kralı İphitos'la çağdaştır. Kyreneli tarihçi Eratostenes ve Atinalı Apollodoros ise Lykurgos'un ilk olimpiyat oyunlarında çok önce yaşadığını iddia etmiştir. Ksenophon ise Lykurgos'un Heraklesoğulları döneminde yaşadığını öne sürmektedir. Plut., Lyk, I.1-3.

¹¹² εὐνομία, -η, η: iyi yasa

¹¹³ ῥήτρα, η: Yazılı olmayan yasalar, sözlü yasalar.

¹¹⁴ Plut., Lyk. II, III, IV. V.

verdiği kehanetle hazırladığını belirtmektedir.¹¹⁵ Herodotos ise Lykurgos'un yasaları nasıl hazırladığına dair iki anlatım dile getirmektedir. İlk olarak Lykurgos'un Delphoi'ya gidip orakle danışarak yasaları hazırladığını anlatmış, sonrasında ise Lakedaimonlulardan duyduğuna göre Lykurgos'un yeğeni Sparta kralı Leobotes'in valisi olarak bulunduğu Girit'ten getirdiğinden bahsetmiştir.¹¹⁶

Lykurgos, yasayı Pythia ile hazırladıktan sonra kendisine Sparta'nın en iyi yurttaşlarından ve arkadaşlarından oluşan otuz kişilik bir destek grubu oluşturarak Sparta devrimini gerçekleştirmiştir.¹¹⁷

Lykurgos'un yaptığı ilk değişiklik *Gerusia* (γερυσια)'yı¹¹⁸ oluşturmak olmuştur. *Gerusia* başlangıçta Lykurgos'a *Rhetra*'yı oluştururken yardım eden yirmi sekiz kişiden¹¹⁹ ve iki kralın kendisinden oluşuyordu. Bu kurum yöneticilerin kralları tutup zorbalığa ya da halkı tutup demokrasiye kayması arasında bir denge oluşturuyordu. Lykurgos'un ona yardım edenlerden oluşturduğu bu kurumun üyelerini altmış yaşını doldurmuş yurttaşların en değerlisinden oluşuyordu. Üyelerin seçimi ise halk yapardı. Seçim için öncelikle seçkin erkeklerden oluşan ve ne kimsenin onları gördüğü ne de onların birilerini gördüğü bir kurul bir yere kapatılırdı. Bu kurulun önünden isimlerini bilmedikleri adaylar geçerken halk

¹¹⁵ Diod., VII, 12, 1-2.

¹¹⁶ Hdt., I, 65.

¹¹⁷ Plut., Lyk. V.

¹¹⁸ Γέρυσια, η (γερων): Sparta'da yaşlılar meclisi.

¹¹⁹ Aristoteles Lykurgos'a yardım eden kişi sayısının başlangıçta otuz olduğunu sonradan iki kişinin korkup çekilmesinin ardından yirmi sekize düştüğünü söylemektedir. Plut., Lyk. V.

adaylara tezahürat yapar, kurul da bu tezahüratları not alırdı. En çok bağırış, tezahürat alan aday *Gerusia*'ya seçilirdi.¹²⁰ Seçilen aday önce başında bir çelenkle tapınakları dolaşır, ardından gençlerden ve kadınlardan övgüler alırdı. Akrabalarını dolaşarak ona verilen yemek davetlerine katılırdı.¹²¹

Aristoteles bu kurumun üyelerinin erkekçe erdemlerle iyi yetiştirilmiş kimselerden oluştuğunu düşünmekte fakat üyelik ölünceye kadar sürdüğü için ve ona göre kafalar da yaşlandığı için önemli konuları karara bağlamadaki yetkileri hakkında kuşkuya düşmektedir.¹²²

Gerusia'nın başlıca görevi halk meclisinde oylanacak olan tasarıları hazırlamaktı.¹²³ Ayrıca cinayet, vatana ihanet, para cezaları, *atimia*(ἀτιμία) yani vatandaşlıktan çıkarılma gibi davalara bakmak da *Gerusia*'nın görevleri arasındaydı.¹²⁴

Sparta yönetimindeki bir diğer kurum ise *Ephoros*'luktur. Lykurgos'tan sonra gelenler azınlık iktidarının gücünü sınırlamak için Lykurgos'tan yüz otuz yıl sonra I. Messenia Savaşı'nda Theopompos'un krallığı sırasında ilk *Ephoros*'ları oluşturdular.¹²⁵ Herodotos ise Lykurgos'un *Ephoros*'ları bütün yasaları değiştirdikten

¹²⁰ Plut., Lyk. XXVI.

¹²¹ Plut., Lyk. XXVI.

¹²² Aristot., Pol. II. 9.

¹²³ Plut., Lyk. VI; H. Michell, **Sparta**, Cambridge University Press, London, 1964, s.138.

¹²⁴ Michell, 1964, s.138.

¹²⁵ Plut., Lyk. VII; Plut. Kleom, X.

sonra kurduğunu söylemiştir.¹²⁶ Diğer yandan *Ephoros*'ların kökeni hakkında başka iki düşünce daha vardır. Rahip ya da astrolog oldukları ve Sparta'yı oluşturan beş kabilenin şefleri oldukları düşünülmektedir.¹²⁷ Aristoteles'in tamamen demokratik yollarla seçildiğini söylediği *Ephoros*'lar her yıl vatandaşlar arasından kışın başında birer yıl için seçilirdi.¹²⁸ *Ephoros*'ların görev yetkileri başlangıçta sadece krallar savaştayken onları temsil etmekte.¹²⁹ Fakat sonradan yetki alanları o kadar çok genişlemiştir ki neredeyse sınırsız bir güce sahip olmuşlardır. Dış politikada önemli bir konum elde ederek savaşa, barışa ve anlaşma yapılmasına karar verir duruma gelmişlerdir.¹³⁰ Ayrıca elçileri kabul etmeleri ve elçilerin tekliflerinin halk meclisine gidip gitmeyeceğine karar vermeleri, savaş zamanı komutanlara emir vermeleri, krallar savaştayken de *Ephoros*'lardan ikisinin krallara eşlik ettikleri gibi örnekler de mevcuttur.¹³¹ Ayrıca Ksenophon, *Ephoros*'ların en önemli özelliği olarak istediklerini anında cezalandırma yetkisine sahip olduklarını söylemiştir. Ksenophon'a göre para cezası kesebilir, yöneticileri görevden alabilir, hapse attırabilir, hatta idamla yargılanması için halk meclisinde dava açabilirlerdi.¹³²

¹²⁶ Hdt., I, 65.

¹²⁷ Huxley, 1962, s.39; Michell, 1964, s.119.

¹²⁸ Aristot., Pol. IV. 11; Gilbert, 1895, s.52-54; Michell, 1964, s.126; Şenel, 1967, s.184.

¹²⁹ Plut., Kleom. X.

¹³⁰ Örnekler için bkz. Thuk., I, 87. V, 77; Xen, Hell. IV, 6. 3; VI, 3,18.

¹³¹ Örnekler için bkz. Xen., Hell, II, 2, 13; II, 4, 36; III, 1; V, 2; VI, 4, 17; Xen., Rep. Lak. XIII, 5; Thuk., I,131; VIII, 2.

¹³² Xen., Rep. Lak. IV.

Lykurgos'un oluşturduğu bir diğer yönetim organı ise *Apella* (*ἀπέλλα*)¹³³ yani halk meclisidir. *Apella*, yurttaşlık hakkına sahip atlı ya da yaya olarak savaşa katılan özgür erkeklerden oluşan bir meclisti.¹³⁴ Lykurgos'un halk meclisini oluşturmasında ki neden ise Delphoi'ya danışmaya gittiğinde aldığı cevaptır. Plutarkhos, Lykurgos'a zaman zaman Babyka ve Knakion arasında kalan bölgede halkı toplantıya çağırmasını ve tasarıları sunmasını ve geri çekilmesini kararı halkın vermesini söylediği bir kehanetten bahsetmektedir.¹³⁵ Halk meclisinin görevleri *Gerusia* ve krallar tarafından tasarlanan yasaları onaylamak ya da reddetmekti. Halk, bir tasarı sunamaz ya da tasarılar da değişiklik yapamazdı. Lykurgos *Apella*'nın toplanma yeri konusunda da yasalar koymuştur. Lykurgos'un yasalarına göre salonlar halk meclisi için zararlıydı, toplantıda konuşulanları dinlemek yerine resimlerle, heykellerle ve diğer süslerle ilgilenererek dikkatlerini dağıtırlardı.¹³⁶

Lykurgos yaptığı bu yönetim düzenlemelerin yanında Sparta'nın halkın düzenli ve sağlıklı bir şekilde yaşaması için de yasalar oluşturmuştur. Halk arasındaki gelir eşitsizliğini ortadan kaldırmak için toprakların paylaşımını yeniden yapmış, yurttaşı olan herkese eşit pay vermiştir.¹³⁷ Zenginliğin ve müsrifliği ortadan kaldırmak için parayı yasaklamış, böylece bozulmaya neden olabilecek bazı

¹³³ *ἀπέλλα* kelimesi *ἀπελλάζω* fiilinden gelmektedir. Lakonia bölgesinde *ἐκκλησιαζω* bir mecliste toplanmak, bir mecliste görüşmek, tartışmak fiilinin karşılığıdır.

¹³⁴ Gilbert, 1895, s.49-50; Michell, 1964, s141; Mansel, 2004, s.115.

¹³⁵ Plut., Lyk. VI.

¹³⁶ Plut., Lyk. VI.

¹³⁷ Plut., Lyk. VIII, IX,

alışkanlıklar kendiliğinden ortadan kalmıştır. Ayrıca *systia*¹³⁸ adı verilen toplu yemek kuralını da getirerek Spartalıların aşırılıklara kaçmasını önlemiştir. Buna göre yurttaşlar bir araya toplanıp önceden belirlenmiş yemekleri bir arada yiyeceklerdir.¹³⁹

Yazılı olmayan Lykurgos yasalarındaki diğer bir madde ise erkek ve kız çocuklarının eğitimidir. Eğitimden devletin sorumlu olduğunu düşünen Lykurgos yeni doğan bebeklerin incelenip sağlıklı oldukları anlaşıldıktan sonra eğitim programına alındığı bir sistem oluşturmuştur. Buna göre zayıf ve hastalıklı bebekler *Apothetai* (ἀποθétαι)¹⁴⁰ denilen Taygetos Dağı'ndaki bir kayalığa terk edilerek sağlıklı bir toplum oluşturulmaya çalışılmıştır.¹⁴¹ Sağlıklı ve güçlü bir toplum elde etmenin diğer bir kuralı ise erkek çocuklarına iyi ve zorlu bir eğitim vermektir. Erkek çocukları yedi yaşına geldiklerinde ailelerinden alınırlar, onlara okuma-yazma ve spor eğitimleri verilirdi. Eğitimin ana amacı koşulsuz itaat, zorluklara göğüs germe ve kavgadan başarıyla çıkmaktır.¹⁴² Zorlu bir eğitimden geçerek yirmi yaşına ulaşan erkek çocukları asker olarak doğrudan doğruya orduya alınırlardı. Erkek çocuklarının bu eğitimi kız çocuklarına da verilirdi. Buna göre kız çocukları, diğer hiçbir Hellen kentinde olmayan spor eğitimini alırlardı. Buradaki amaç ise sağlıklı birer Spartalı doğuracak olan kızların da sağlıklı olması gerektiğiydi.

Sparta'da evlilik de yasal düzenlemeler içine dahil edilmiştir. Yasalarda evlenen kadın ve erkeklerin birlikte yaşamaları yasaklanmıştır. Çünkü eğer bir erkek

¹³⁸ *Systia συστρέφω* birlikte toplanmak fiilinden gelmektedir.

¹³⁹ Plut., Lyk. X, XI, XII

¹⁴⁰ ἀποθétαι –αιν, αι: Kusurlu çocukların atıldığı yer.

¹⁴¹ Plut., Lyk, XVI.

¹⁴² Plut., Lyk. XV, XVI; Mansel, 2004, s.116.

karısıyla birlikte yaşarsa devlet için yararlı olmaktan çok kendi kişisel hırslarının ve zevklerinin peşine düşer, böylece hedeflenen güçlü devlet, güçlü toplum yapısı zarar görebilir.

Kısacası tüm bu yönetim organlarıyla Lykurgos iyi ve denetlenebilir bir yönetimle hem Spartalıların güç kaybetmesini hem de oluşturulan yasalarla toplumun yozlaşmasını engellemiştir.

Sparta yasal düzenlemelerden sonra dış politikada önemli adımlar atmıştır. Yükselen Pers gücüne karşı Yunanistan'daki güçlü devletlerle müttefiklik yapmak isteyen Lydia kralı Kroisos, Sparta'ya elçiler gönderdiğinde Sparta Güneybatı Arkadia'da bulunan Tegea'ya karşı önemli bir zafer kazanmış durumdadır.¹⁴³ Herodotos'a göre Spartalılar Lykurgos'un yasalarıyla kendilerini toplamış, zenginleşmişlerdir. Kendilerine olan güvenleri ve üstünlük kurmak için Arkadia'yı ele geçirmeyi istemişler¹⁴⁴, Delphoi'a danıştıklarında Pythia'dan Arkadia'yı istemenin fazla olduğunu ama toprağı bereketli Tegea'yı alabileceklerini öğrenip M.Ö. 580-560 yılları arasında Tegea üzerine yürümüş fakat başarı elde edememişlerdir.¹⁴⁵ Daha sonra Lydia'da Kroisos'un, Lakedaimon'da Anaksandridas'ın ve Aristo'nun hüküm sürdüğü (yaklaşık M.Ö. 560-550 yılları) sırada askeri bakımdan güçlenen Spartalılar, Tegea'yı ele geçirmek için ne yapmaları gerektiğini tekrar Pythia'ya sormuşlar cevap olarak da Agamemnon'un oğlu

¹⁴³ W.G. Forrest, **A History of Sparta 952-192 BC**, Hutchinson&Co LTD, London, 1968, s.74.

¹⁴⁴ Hdt., I, 66.

¹⁴⁵ Hdt., I, 66.

Orestes'in kemiklerini Sparta'ya getirmeleri gerektiğini almışlardır.¹⁴⁶ Herodotos Likhas isimli bir Spartalının rastlantı sonucu Orestes'in kemiklerini bir demircinin atölyesinde bulduğunu, kemikleri Sparta'ya götürdüğünü ve o zamandan beri de ne zaman aralarında bir çatışma olsa Spartalıların Tegealılara üstün geldiğini dile getirmektedir.¹⁴⁷ Herodotos'a göre Kroisos olanları öğrenince Lakedaimonlulara elçiler ve altın göndererek onların müttefiki olmasını istemiş, Lakedaimonlular da birlik ve dostluk sözleşmesi yapmayı kabul etmişlerdir.¹⁴⁸

Sparta'nın bu dönem Argos'la olan ilişkileri hakkında ise daha çok bilgiye sahibiz. Argos'a yenildikleri Hysia'daki savaştan (M.Ö.669) sonra Thyrea için M.Ö. VI. yüzyılın ortalarında bir çatışma yaşanmıştır. Herodotos'un Argos toprakları içinde olduğunu söylediği Thyrea'ya Spartalılar el koymuş ve Argosluların Naplia'sından gelen sürgünleri buraya yerleştirmişlerdir.¹⁴⁹ Argoslular kendilerinden alınan toprakları geri almak için Thyrea'ya geldiklerinde iki taraf arasında görüşmeler başlamış, iki taraftan da üç yüzer savaşçının dövüşmesine ve kim kazanırsa Thyrea'yı onun almasına karar verilmiştir. Çatışmanın sonun da Argos'tan iki, Lakedaimonlulardan bir kişi hayatta kalmış, iki tarafta kendinin kazandığını düşünerek geri çekilmiştir. Daha sonradan çıkan anlaşmazlıklar sonucu çatışma yeniden başlamış, Lakedaimonlular üstün gelmiştir.¹⁵⁰ M.Ö. 546/5'te olan bu

¹⁴⁶ Hdt., I, 67.

¹⁴⁷ Hdt., I, 67.

¹⁴⁸ Hdt.,

¹⁴⁹ Hdt., I, 82; Cartledge, 1979, s.140.

¹⁵⁰ Hdt., I, 82.

Çatışmadan sonra Argoslular Parnon Dağı'nın batı tarafından Thyrea'nın güneyine kadar olan yerden mahrum olmuşlardır.¹⁵¹

¹⁵¹ Cartledge, 1979, s.140.

II. BÖLÜM

PERS SAVAŞLARI SIRASINDA SPARTA

1.Sparta'nın Tyran'lığa Müdahalesi

M.Ö. VI. yüzyılın ikinci yarısı boyunca Sparta iç siyasetten çok dış siyaseti sağlamlaştırmaya çalışmıştır. Peloponnesos Birliği'nin temelleri, Sparta'nın müttefikleri ve Atina ile olan mücadelesi bu dönemde oluşmaya başlamıştır. Sparta ayrıca bu dönemde Hellas'ın diğer devletlerinden *tyran*'ları¹⁵² kovma çalışmalarına girmiş, öncüsü olduğu *hoplites* sistemini ve kullandığı *eunomia*'yı diğer Hellen devletlerine de kabul ettirmeye çabalamıştır.

Sparta'da bu dönemin sonuna doğru başa geçen Eurypondit sülalesinden Anaksandridas'ın oğlu kral Kleomenes sadece Lakedaimon için değil aynı zamanda tüm Yunan dünyası için önemli bir konuma sahiptir. Kleomenes'in başa geçişi ve krallığı boyunca neler yaptığı hakkındaki bilgilerimizin çoğu Herodotos'tan gelmektedir. Herodotos'a göre Anaksandridas'ın ilk karısı çocuk sahibi olamadığı için *Ephoros*'lar tarafından yeni bir eş alması için uyarılmış, Anaksandridas bunu dinlemeyince de Eurysthenes'i soyunun devam etmesi için ikinci bir eş almasına izin verilmiştir. Fakat Anaksandridas'ın ikinci eşi Kleomenes'i doğurduğunda, ilk eşi

¹⁵² τύραννος, ου, ο: tiran, zorba, despot. Mevcut yönetimi yasal olmayan yollarla ele geçiren ve bu muazzam gücü toplumdan çok kendi çıkarları için keyfi olarak kullanan kişidir. M.Ö. VII. yüzyılda ortaya çıkan ve Aristokrasiden demokrasiye geçişte önemli bir aşama olarak kabul edilen tyranlık M.Ö. V yüzyıla kadar devam etmiştir. Ayrıca ayrıntılı bilgi için bkz. Hüseyin Uzunoğlu, **Arkaik Çağ'da Tiranlık**, Eskiçağ Yazıları 1, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2012, s. 175-190.

hamile kalmış ve Dorieus'u doğurmuştur. Ardından da Leonidas ve Kleombrotos'u doğurmuş, ikinci eş ise Kleomenes'ten başka bir çocuk doğurmamıştır.¹⁵³ Anaksandridas öldüğünde Herodotos'a göre pek akli başında olmayan Kleomenes diğer kardeşlerinden büyük olduğu için başa geçmiştir. Bu da yaklaşık M.Ö. 525/520 yılına denk gelmektedir.¹⁵⁴

Kleomenes'in başa geçtiği yıllarda Sparta dış politikaya verdiği önemle kendine dışarıdan gelecek saldırılara karşı müttefiklik kurmuş, Peloponnesos bölgesindeki müttefiklerinin yanında kendine Thebai, Aigina ve Megara'yı da ittifak yapmıştır.¹⁵⁵ Peloponnesos Birliği'nin temellerinin yavaş yavaş atıldığı bu yeni ittifaklar yüzünden Sparta'nın Atina ile arası açılmaya başlamıştır. Megara ve Aigina'nın, Atina'nın yükselen gücüne karşı düşmanlık beslemeleri Sparta'nın tarafında olmalarına neden olmuştur. Diğer yandan Sparta'nın Peloponnesos bölgesinde lider konuma gelmeye başlaması en son Thyrea'nın alınmasında karşı karşıya geldiği Argos'u da rahatsız etmeye başlamıştır.

Tüm bu gelişmelerle birlikte Sparta *tyran*'lığa karşı ilk kez Samos'tan kaçan Maiandrios'un Sparta'dan yardım istemesiyle adım atmıştır. Samoslu Maiandrios, Polykrates'in¹⁵⁶ ölümünün ardından Samos yönetimi için kentin dışında kutsal bir

¹⁵³ Hdt., V, 39-41.

¹⁵⁴ Hdt., V, 42.

¹⁵⁵ Cartledge, 1979, 147.

¹⁵⁶ M.Ö. 537-522 yılları arasında hüküm süren Samos *tyran*'ıdır. Samos'u önemli bir deniz gücü haline getirmiştir. Mısır'la bir ittifakı olduğu halde Pers kralı Kambyzes'i Mısır seferi sırasında desteklemiştir. Mısır'a gönderdiği Samoslular geri dönünce Sparta'nın yardımıyla onu devirmek istemiş fakat başarılı olamamışlardır. M.Ö.

alan ilan ederek halkı oraya toplamış, onlardan kendisine kentin kasasında belirli bir miktar para vermelerini söylemiş, halk bunu kabul etmeyince kaleye çekilerek halkın ileri gelenlerini tutuklatmış ve Pers ordusu Samos önüne geldiğinde onların kente girmelerine izin vererek kendi kalenin altına yaptırdığı alt geçitten Sparta'ya kaçmıştır.¹⁵⁷ Maiandrios, Sparta'ya geldiği zaman Kleomenes'ten kendisinin Samos'a geri dönmesine yardımcı olmasını sağlamaya çalışmıştır. Maiandrios, Kleomenes'i Samos'tan getirdiği altınlarla kandırmaya çalışmış, Kleomenes ise Maiandrios'un Sparta ve Peloponnesos için tehlikeli biri olduğunu düşünmüş ve *ephoros*'lara onu Peloponnesos'tan sürmeleri gerektiğini söyleyerek bu yardımı geri çevirmiştir.¹⁵⁸ Herodotos'un Maiandrios hakkında bize aktardıkları bu kadardır fakat Samos'un Persliler tarafından ele geçirildiğini ve Pers general Otanes'in daha sonradan koloniler getirerek burayı şekillendirdiğini söylemiştir.¹⁵⁹

Kleomenes'in dolaylı olarak Samos'un *tyran*'lıktan kurtulmasına yardım ettiği sırada Atina'da *tyran* Peisistratos'un¹⁶⁰ ölümünün ardından oğulları Hipparkos

522'de Pers Satrap Oroites, Pers kralı Dareios'a karşı bir düzen hazırlığında olduğu bahanesiyle onu Anadolu'nun iç taraflarına çekmiş ve onu orada çarmlıha germiştir.

¹⁵⁷ Hdt., III, 142-146.

¹⁵⁸ Hdt., III, 148.

¹⁵⁹ Hdt., III, 149.

¹⁶⁰ M.Ö. c. 600-527 yılları arasında yaşamış Atina *tyran*'ıdır. M.Ö. VI. yüzyıl başlarında Solon'un reformlarını izleyen siyasal güç mücadeleleri sırasında dağ köylülerinin önderi olarak ortaya çıkmıştır. M.Ö. 561'de kendisine saldırı yapıldığını öne sürmüş, meclis ona koruma birliği vermiş, o da bu koruma birliğiyle Akropolis'i ele geçirerek *tyran*'lığını ilan etmiştir. Daha sonradan Atina'da kendisine karşı

ve Hippias yönetimi paylaşmış, Hipparkhos'un da Panathenaia¹⁶¹ bayramı sırasında Atinalılarca öldürülmesinin ardından Hippias Atina'da tek başına *tyran* olmuştur. Hippias başтайken Peisistratidlerin Atina'da sürgün ettiği Alkmaionidler Atina'ya gelerek Hippias'ı *tyran*'lıktan indirmeye çalışmış fakat başarılı olamamışlardır.¹⁶² Herodotos, Alkmaionidler Delphoi tapınağının yapımında Paros mermerini kullanılmasını sağlayacak kadar zengin olduklarını ve onların Pythia'ya para vererek

olanlar tarafından Atina'dan sürülmüştür. M.Ö. 550'lere gelindiğinde arabasında uzun, zırhlarla donatılmış bir kızla Atina'ya dönmüş, yanındaki kızın tanrıça Athena olduğunu söylemiş, halkın ve daha önce onu kentten süren grubun lideri olan Megakles'in de desteğini alarak tekrar *tyran* olmuştur. Megakles'le ittifakını kızıyla evlenerek güçlendirmiş, fakat bu ittifak uzun sürmemiş, Peisistratos tekrar sürgün edilmiştir. M.Ö. 546 yılına kadar gücünü toplamış, Atina'ya Marathon'dan giriş yaparak, paralı askerlerden oluşan ordusuyla ve onu destekleyen Atinalıların sayesinde tekrar *tyran* olmuş ve M.Ö.527 yılında ölene kadar Atina'yı yönetmiştir.

¹⁶¹ Theseus zamanında başlatıldığı sanılan tanrıça Athena'nın doğumunu kutlama amacı taşıyan her yıl Temmuz ayı sonunda yapılan şenliklerdir. Her dört yılın üçünde 28-29 Hekatombaion (Temmuz) günlerinde düzenlenirdi fakat sonradan Hippokleides'in *arkhon*'luğu (M.Ö. 566-565) sırasında her dört yılda bir göz kamaştırıcı bir görkemle kutlanılmaya başlanmıştır. Şenliklerde oyunlar, atlı koşular ve müzik yarışmaları düzenlenirdi. Ayrıntılı bilgi için bkz. Jenifer Neils, ***Worshipping Athena: Panathenaia and Parthenon***, University of Wisconsin, Madison,1996.

¹⁶² Hdt., V, 62.

istediklerini Spartalılara söylemesini sağladıklarını dile getirmiştir.¹⁶³ Spartalılar Delphoi'a bir şey danışmaya gittiklerinde konu her ne olursa olsun Spartalılara Atina'yı *tyran*'lıktan kurtarmaları öğüdü veriliyordu. Bunun üzerine Lakedaimonlular Atina'yla iyi ilişkiler içinde olsalar da tanrı buyruğu üstün olduğu için Aster oğlu Ankhimolios önderliğinde bir orduyu deniz yoluyla Atina üzerine yollamış, Peisistratidler daha önceden haber aldıkları için Thessaliaların da yardımıyla onları geri göndermişlerdir.¹⁶⁴ Başarısız oldukları ilk seferin ardından Lakedaimonlular, kral Kleomenes'in önderliğinde tekrar bir ordu oluşturup karadan Atina üzerine gitmişlerdir. Kleomenes Attika'yı istila edip, geçen seferde Atinalılara yardım eden Thesselialıları bozguna uğrattıktan sonra Peisistratidleri Pelasg kalesinde kuşatmıştır. Kleomenes M.Ö. 510 yılında çıktığı bu seferde Peisistratidlerin koruma amacıyla uzaklaştırmaya çalıştıkları çocuklarını ele geçirerek Hippias'ı kentten kovmuştur.¹⁶⁵

Peisistratidlerin Atina'dan kovulmasının ardından kentte yönetim için karışıklıklar çıkmış, soylular arasında oligarşi yanlısı bir hareket oluşmuş, Kleomenes'in arkadaşı olan İsağoras bu hareketin başını çekmiştir. Alkmaionidlerden olan Kleisthenes ise demokrasi yanlısı olarak ortaya çıkmış ve

¹⁶³ Hdt., V, 62-63.

¹⁶⁴ Hdt., V, 63.

¹⁶⁵ Hdt., V, 64-65; Michael F. Arnush, **The Career of Peisistratos Son of Hippias**, Hesperia: The Journal of the American School of Classical Studies at Athens, Vol. 64, No.2, 1995, s. 135-162.

soyluları alt etmiş, geniş kapsamlı demokrasiye dayalı siyasal reformlar yapmıştır.¹⁶⁶ Bu noktada İsağoras, Kleomenes'ten Atina'da Peisistratidleri kovmak için geldiği seferde kurduğu arkadaşlığa dayanarak Kleisthenes'i kovmasına yardım etmesini istemiştir. Kleomenes ise M.Ö. 508'de Atinalılara elçiler göndererek Kleisthenes'i kentten kovmalarını söylemiştir.¹⁶⁷ Herodots'a göre Kleisthenes gizlice kentten ayrılmış, fakat Kleomenes yine de Atina'ya gelerek yedi yüz Atinalının evini boşaltmış, *boule*'yi dağıtarak yönetimi İsağoras yanlısı üç yüz vatandaşın eline bırakmak istemiştir. Atinalılar buna karşı çıkınca Kleomenes ve İsağoras onlara yardım eden Atinalılarla birlikte *akropol*'e sığınmak zorunda kalmış, üçüncü günün sonunda teslim olarak ülkeden çıkmışlardır.¹⁶⁸

¹⁶⁶ Kleisthenes, Atina'da M.Ö. 508'de yaptığı reformlarla halkı coğrafyaya dayalı olarak on kabileye ayırmıştır. Bu kabileler Attika bölgesinin üç yönetim bölgesi olan kent, kıyı ve iç bölgeleri kapsayan yerlerden oluşturulmuştur. Ayrıca Kleisthenes, bu bölgelerde demos adını taşıyan idari birlikler oluşturmuş, bu demosların sayısına göre de belirli adaylardan seçilmiş 500 kişinin oluşturduğu *boule*'leri ve *ekklesia*'ları olduğu gibi bırakmış ama onlara *ostrakismos* yani çanak-çömlek mahkemesi olarak çalışma yetkisi vermiştir. Ayrıntılı bilgiler için bkz. Gilbert, 1895, s.145-152. Victor Ehrenberg, **From Solon to Socrates: Greek History and Civilization During The 6th and 5th Centuries Bc**, Methuen&Co Ltd, London, 1973; Mansel, 2004, s.201-203; Oğuz Tekin, **Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008, s.78-82.

¹⁶⁷ Hdt., V, 70.

¹⁶⁸ Hdt., V, 72.

Kleomenes başarısız olan bu seferin ardından Herodotos'un değimiyle kişisel intikamı¹⁶⁹ için Atina'ya yeniden sefer çıkmak için Boiotialılar ve Khalkislilerle müttefiklik kurarak bir ordu oluşturmuştur.¹⁷⁰ Kleomenes topladığı bu birliklerle Eleusis üzerine gitmiş, Boiotialılar ise Oenoe ve Hysiai'a, Khalkisliler ise Attika ovalarında savaşa başlamışlardır. Atinalılar, Eleusis'e gelip Peloponnesos birliğiyle savaşırken önce Korinthoslular ardında da Sparta'nın ikinci kralı Demaratos savaştan çekilmişlerdir. Müttefiklerin geri çekilmesi sonucu Lakedaimon ordusu dağılmış, iki tarafından kendi yurtlarına dönmesiyle Kleomenes'in intikam uğruna çıktığı sefer başarısız bir şekilde sonuçlanmıştır.¹⁷¹

Kral Demaratos'un savaş başlamadan geri çekilmesi Sparta'da yeni bir yasal düzenlemeye gidilmesine neden olmuştur. Buna göre herhangi bir sefere çıkıldığında iki kraldan yalnız birinin gitmesi, diğerinin ise Sparta'da kalması kararı alınmıştır. Alınan bu kararla savaşlarda krallar arasında çıkacak fikir uyuşmazlığının olumsuz etkilerinden kurtulmaya çalışılmıştır.

Herodotos, Lakedaimonluların Attika'yı dört kez istila ettiklerini söylemiş, bunların üç tanesi Kleomenes kralken olduğunu söylemiştir.¹⁷² İlk sefer Megara'yı kolonlaştırdıkları sefer, diğer iki sefer Atina'yı *tyran*'lıktan kurtarmak için çıktıkları

¹⁶⁹ Hdt., V, 74.

¹⁷⁰ Hdt., V, 74; Cartledge, 1979, s. 147; Kennell, 2010, s.56. Murray ise Sparta'nın müttefiki olarak sadece Boiotia'nın adını vermiştir. Murray, 1994, s. 250.

¹⁷¹ Hdt., V. 74-75.

¹⁷² Hdt., V, 76.

seferler, sonuncusu ise Kleisthenes'i Atina'dan çıkarıp İsochoras'ı başa getirmek için çıktıkları seferdir.¹⁷³

Spartalıların Atina'ya *tyran* Hippias'ı devirmek için çıktıkları ilk seferde daha önce de anlattığımız gibi Alkmaionidlerin Delphio kahini Pythia'ya söylediği Atina'ya karşı sefere çıkmaları konusundaki kehanetin büyük etkisi olmuştur. Bu kehanetin aldatmaca olduğu, aslında Spartalıların Atinalılardan büyük zararlar göreceklarine dair bazı kehanetleri Kleomenes Atina kalesinde bulmuş, bunları Sparta'ya getirerek herkese göstermiştir.¹⁷⁴ Bu noktada Atinalıların özgür olmaları durumunda Spartalılara karşı duracaklarını anlamış olan Kleomenes, Atina'ya tekrar *tyran* Hippias'ı getirme kararı almış, Hippias'ı ve diğer müttefiklerini Sparta'ya çağırmıştır. M.Ö. 504'te Sparta'nın önderliğinde yapılan bu toplantı daha sonradan Peloponnesos Birliği adını alacak olan bir *symmakhia*'nın (*συμμαχία*)¹⁷⁵ temelini oluşturmaktadır.¹⁷⁶

Toplantıda alınan kararlara değinmeden önce Peloponnesos Savaşı öncesinde oluşan bu *symmakhia* hakkında biraz bilgi vermek yerinde olacaktır. Bu dönemde Peloponnesos Birliği yerine 'Lakedaimonlular ve müttefikleri' olarak adlandırabileceğimiz bu oluşumda Sparta'nın *symmakhia*'ları tamamen otonom durumdadırlar ve müttefiklerin büyüklüğüne bakılmaksızın hepsi birer oy hakkına sahiptirler. Barış zamanında üyeler arasında herhangi bir çatışmaya izin verilmiştir. Fakat üyelerden biri *symmakhia*'ya üye olmayanlar tarafından saldırıya uğrarsa

¹⁷³ Hdt., V, 76

¹⁷⁴ Hdt., V, 90.

¹⁷⁵ Συμμαχία, ας, η: ittifak, anlaşma.

¹⁷⁶ Hdt., V, 91.

Sparta tüm gücüyle ona yardıma gidebilmektedir.¹⁷⁷ Bu durumda *symmakhia*'lar Sparta'yı takip etmekle yükümlüdür. Eğer Sparta bir savaş kararı alırsa ve onun bu kararı üyelerin katıldığı bir toplantıda oy çokluğuyla onaylanırsa savaş kararı alınmaktadır. Yapılan bu toplantıda savaş kararı çıkarsa Sparta *symmakhia*'lardan oluşan orduya asker ve para toplamak, ordunun nerede toplanacağına karar vermek ve ordunun komutanı, şefi olmak zorundadır.¹⁷⁸ Barış kararına da savaş kararında olduğu gibi oy çokluğu gerekmektedir, üyelerin yapılan bu barıştan dinsel zorunluluklar gibi nedenlerden muaf olma durumları vardır. Ayrıca Sparta eğer *heilot*'lar ayaklanırsa müttefiklerinden yardım talep etme hakkına da sahiptir.¹⁷⁹ Tam bir birlik yapısından söz edemeyeceğimiz bu oluşumun en dikkat çeken özelliği ise savunma amacı gütmemesidir. Atina'da Hippias'a yapılan müdahale ve yine kral Kleomenes'in hiçbir tehdit unsuru yokken Kleisthenes'in gönderilip İsağoras'ın başa getirilmeye çalışılması da bunun en güzel örnekleridir.

Tüm bu maddelere göre, Sparta'nın Atina'ya *tyran*'lığın yeniden getirilmesi ve Hippias'ın başa geçirilmesi konusunda yaptığı teklif müttefikler toplantısında tartışılmış, Korinthoslular teklif karşısında Lakedaimonluların eğer *tyran*'lığı istiyorlarsa önce kendilerinin denemesini sonra diğer *polis*'lere karışmalarını söylemişlerdir. Toplantıya katılan diğer üyelerde Korinthoslular gibi düşünmüş ve

¹⁷⁷ A.H. M. Jones, **Sparta**, Basil Blackwell, Oxford, 1968, s. 52.

¹⁷⁸ Paul Cartledge, **Sparta and Lakonia: A Regional History 1300-362 BC**, Routledge, New York, 2002, s.127.

¹⁷⁹ Jones, 1968, s. 52. Jones bu maddeyi açıklarken Thukydides'ten (Thuk, I, 102.) yaptığı bir alıntıyla, Spartalıların İthome dağında *heilot*'larla olan mücadelesinde Atinalılardan yardım almasıyla örneklemiştir.

Spartalıların bu teklifi kabul edilmemiş, Hippias yapılan oylama sonucu ülkeden çıkarılmıştır.¹⁸⁰ Modern yazarlar alınan bu kararın iki sonucu olduğunu düşünmektedirler. Cartledge, ilk olarak bu toplantının Sparta'nın *tyran*'lığa karşı olduğu efsanesini yıktığını söylemiş, ardından da Korinthos'un birlik içinde alınan kararlara etki edebilecek bir güce sahip olduğunu savunmuştur.¹⁸¹ Kennell ise alınan bu kararlar Sparta'nın liderlik gücünün birazda olsa kırıldığını dile getirmiştir.¹⁸²

2. Sparta'nın Pers Savaşlarından Önceki Politikaları

Sparta kuruluşundan Pers Savaşlarına kadar olan dönemde öncelikle iç güvenliğe önem vermiş, bu yüzden genellikle bu güvenliği korumaya yönelik ittifaklar kurmuştur. Daha önceki bölümlerde de anlattığımız gibi ilk *symmakhia*'sını Lydia kralı Kroisos'la yapmış, bunda da Orestes'in kemiklerinin Sparta'ya getirilmiş olmasının büyük katkısı olmuştur.¹⁸³ Orestes'in kemiklerinin Sparta'ya getirilmesin sonucunda alınan zaferlerden bir olan Tegea, Sparta için sadece bölgedeki güvenlik ve üstünlük kurma açısından değil aynı zamanda Tegea'nın coğrafi konumu açısından önemlidir.¹⁸⁴ Tegea'nın sadece kuzeye bakan tarafının olmaması Sparta için cazip edici durumdadır.

¹⁸⁰ Hdt., V, 90-94.

¹⁸¹ Cartledge, 2002, s. 127.

¹⁸² Kennell, 2010, s. 57.

¹⁸³ G.L. Cawkwell, **Sparta and Her Allies in the Sixth Century**, The Classical Quarterly, New Series, Vol. 43, No. 2, 1993, s. 368.

¹⁸⁴ W. Loring, **Some Ancients Routes in Peloponnesos**, The Journal of Hellenic Studies, Vol. 15, 1895. s. 52.

Sparta'nın M.Ö. VI. yüzyılda benimsediği politikasının merkezinde Messenialıların ya da *Heilot*'ların ayaklanmaları vardır. Cawkwell, Lydia kralı Kroisos yardım istediği zaman Spartalıların *heilot*'ların ayaklanmasından korktukları için yardıma gitmediklerini düşünmektedir.¹⁸⁵ Diğer yandan *heilot*'lar Messenia Savaşları'ndan sonraki dönemden M.Ö. 490 yılındaki ilk Pers saldırılarına kadar olan sürede bir suskunluk dönemi yaşamış, bu tarihten sonra ise zaman zaman Sparta'nın dış siyasetindeki hareketlilikten yararlanarak özgürlükleri için ayaklanmışlardır. M.Ö. 490 yılındaki Marathon ovasında Atina ve Plataia'nın Perslere karşı savaşlarında yardıma gidememesinin nedenleri arasında *heilot* ayaklanması olduğu düşünülmektedir. Thukydides de Spartalıların çoğunlukla *heilot*'lara karşı savunmayla ilgilendiklerini söylemektedir.¹⁸⁶

Spartalıların bu dönemki dış politikalarından biri de *tyran*'lığa karşı olan mücadeleleri olmuştur. Samos ve Atina'daki müdahaleler ise bu düşünceyi destekler niteliktedir. Her ne kadar Cartledge, bu düşüncenin *tyran* Hippias'ın Atina'nın başına tekrar getirilmeye çalışılmasıyla yıkıldığını dile getirirse de Sparta'nın müttefiklerine aldırmaya çalıştığı bu kararda kendi güvenliğinin etkili olduğu da düşünülmelidir. Herodotos'un müttefikleri toplantıya çağırmadan önceki Atinalıların Lakedaimonluların karşısına ağır bir güç olarak çıkacaklarını söylediği satırlar buna kanıt olarak gösterilebilir.¹⁸⁷

¹⁸⁵ Cawkwell, 1993, s. 369; **CAH Vol. IV Persia, Greece and the Western Mediterranean C. 525 to 479 B.C**, Edited by John Boardman, N. G. J. Hammond, D. M. Lewis, M. Ostwald, Cambridge University Press, Cambridge, 1988, s. 213.

¹⁸⁶ Thuk., IV, 80.

¹⁸⁷ Hdt., V, 91.

M.Ö. VI. yüzyılda Sparta'nın en önemli politikası ise daha sonradan 'Peloponnesos Birliği' adını alacak *symmakhia*'lar kurmasıdır. Bu oluşum başlangıçta birlikten çok Lakedaimonluların önderliğinde tek taraflı zorlamalar olarak görülebilir. Cawkwell, Sparta'nın askeri gücünün, aristokrasinin yerleştiği yerlerde demagogların önderlik ettiği sosyal değişiklere karşılık olarak kullanıldığını düşünmektedir. Bu durumda Sparta, Peloponnesos'daki sorunları askeri gücüyle bastırması, Thukydides de bunu 'Lakedaimonlular müttefiklerini haraca bağlamıyorlar, müttefiklerinin kendilerini oligarşi ilkeleriyle yönetmesine özen gösteriyorlardı' diyerek dile getirmiştir.¹⁸⁸

Bu noktada asıl sorulması gereken soru ise Sparta'nın lider konumda olduğu ve askeri gücün çoğunu sağladığı bu birlik için neden tüm Peloponnesos'tan bir askeri birlik istemiştir. Cawkwell, bunu altıncı yüzyıldaki oluşumun Sparta'nın bu dönemki *symmakhia*'larını dostluk alt tabanında oluşturmasından kaynaklandığını düşünmektedir.¹⁸⁹ Aynı zamanda Sparta'nın oluşumdaki diğer devletlere atalarından devraldıkları yönetim şekilleriyle otonomlarını koruyabilecekleri garantisini vermek istemesi olarak da yorumlanabilir.

3. Pers Savaşlarının Başlangıcında Sparta

Sparta ve Atina arasında bu gelişmelerin olduğu sırada İonia'da Perslere karşı bir ayaklanma girişimi olmak üzereydi. M.Ö. 490-468 yılları arasındaki Pers-Yunan savaşlarının başlamasının görünen nedeni olan İonia ayaklanması, M.Ö. 513/512'de Dareios'un Skyth seferinden sonra Trakya, Boğazlar ve Propontis'in kuzeyini ele

¹⁸⁸ Thuk., I, 19; Cawkwell, 1993, s. 373.

¹⁸⁹ Cawkwell, 1993, s. 374.

geçirmesiyle İonia'nın Karadeniz kolonileriyle olan ticari ilişkilerinin sekteye uğraması sonucunda oluşmuştur.

Herodotos'tan öğrendiğimiz bilgilere göre Miletos *tyranı* Histiaios, Pers kralı Dareios tarafından Susa'ya çağırıldıktan sonra yerine Aristagoras *tyran* olmuştur. Bu sırada Naxos adasından sürülmüş olanlar Aristagoras'tan yurtlarına dönmelerine yardımcı olması için asker talebinde bulunmuş, Aristagoras ise eğer bunu sağlarsa Naksos'u da ele geçirebileceğini düşünerek Sardes *satrap'ı* (σατράπης)¹⁹⁰ Artapharnes'le konuşmuştur. Onu burayı kolayca alabilecekleri konusunda ikna edip kral Dareios'un da olurlarını aldıktan sonra Naksos'a karşı sefer hazırlıklarına başlamıştır. Dareios'un gönderdiği donanmanın başına Megabates adlı bir Persli komutan olmuş, yaptığı denetlemeler sırasında gemilerden birinin başıboş olduğunu fark ederek geminin kaptanına ceza vermiştir. Bunu duyan Aristagoras Megabates'i azarlayınca, Megabates Naksoslulara başlarına gelecekleri haber vermiştir. Bu haberi alan Naksoslular önlemlerini almışlar ve Perslerin kuşatmasına karşı uzun süre dayanmışlardır. Erzakları tükenen Persler kuşatmayı kaldırmak zorunda kalmışlar, başının derde gireceğini anlayan Aristagoras, Histiaios'dan da kraldan ayrılmasını bildiren bir haber alınca Dareios'a karşı isyan etmiştir.¹⁹¹ Miletosluların da isyana isteyerek katılmasını sağlamak için de *tyran*'lıktan çekilmiş ve Miletos'ta demokratik bir hükümet kurmuştur. Bu ayaklanma ve göz boyama tekniği İonia'nın her yerine

¹⁹⁰ σατράπης, ου, ο: yönetici, Pers valisi

¹⁹¹ Herodotos burada Aristagoras'ın Histiaios'un kararını yandaşlarına danışırken tarih yazarı Miletoslu Haketaios'un ayaklanmaya karşı çıktığını, Pers kralı Dareios'un kudretini anlattığına da değinir. Hdt., V, 36.

yayılmıştır. *Tyran*'lığı kaldıran İon kentlerine başlarına bir *strategos*(στρατηγός)¹⁹² seçmelerini emreden Aristagoras yeni müttefikler aramak için Sparta ve Atina'ya doğru yola çıkmıştır.¹⁹³

Aristogoras, ilk olarak Spartalılarından yardım istemek için Kleomenes'le görüşmüştür. Herodotos'un aktardığı bu görüşmede Aristogoras, Kleomenes'i ikna etmeye çalışmış, tüm Yunanlılar içinde Spartalıların üstün olduğunu ve eğer onlara yardım edip başarılı olurlarsa birçok altın, bakır, parlak kumaşa sahip olacağını söylemiştir. Kleomenes, İonia ve kral sarayı arasında kaç günlük mesafe olduğunu sormuş, Aristogoras üç ay cevabını verince Kleomenes bunun kabul edilemez olduğunu dile getirmiş, Aristogoras'ın rüşvet olarak verdiği talentleri reddetmiş ve eski Miletos *tyran*'ı Aristogoras istediği yardımı alamadan Sparta'dan ayrılmıştır.¹⁹⁴

Bu noktada Mansel'inde dile getirdiği gibi o dönemki Hellas'ın Perslere karşı birlikte hareket etme fikrinden yoksun olması¹⁹⁵, Aristagoras'ın Spartalıları dahil birçok yerden olumlu yanıt alamamasına neden olmuştur. Daha sonra Aristagoras, uzun süredir İonia'yla kültürel ve ekonomik ilişkilerde bulunan, eski *tyran* Hippias'ın Perslerin yardımıyla geri dönemsinden korkan ve Perslerin Trakya'dan çıkarılmasında kendi geleceği için büyük faydalar gören Atina'ya geçmiş, Kleomenes'e verdiği nutkun aynısı burada Atina halkının önünde yapmış ve istediği

¹⁹² Στρατηγός, ου, ő: komutan, kumandan

¹⁹³ Hdt., V, 25-38.

¹⁹⁴ Hdt., V, 49-51.

¹⁹⁵ Mansel, 2004, s. 267.

desteği yirmi gemi olarak almıştır.¹⁹⁶ Destek istediği diğer kentlerden ise sadece Eretria'dan beş gemi alarak Miletos'a dönmüştür.

Tam anlamıyla ulusal bir nitelik kazanmayan bu ayaklanma gemilerin Miletos'a gelmesi ve müttefiklerin toplanmasıyla hız kazanmış, Sardes'e doğru sefere çıkılmıştır. Aristagoras Miletos'ta kalmış, donanama ise Ephesos'a gelip karadan Sardes'e geçmiştir. Herodotos'tan edindiğimiz bilgelere göre İonialılar Sardes'te bir direnişle karşılaşmadan kenti almış, fakat sazlardan yapılan evlerin çatılarından birinin tutuşması sonucu kent yanarak harap olmuştur. Kentte bulunan Persler ve Lydialılar kendilerini savunmuşlar, bunu gören İonialıların bazıları karşı atağa geçerken bazıları da kaçmaya başlamışlardır. Bu olayın sonucunda Atinalılar İonialıları bırakıp gitmişler, İonialılar ise büyük kral Dareios'a karşı savaşmak için hazırlıklarına devam etmişlerdir. Hellespontos ve Karia'yı bağlaşıklığı yapan İonailılar'a Kıbrıs kendi isteğiyle katılmıştır.¹⁹⁷

M.Ö. 499'da başlayan bu ayaklanma Dareios'un gönderdiği kuvvetlerle önce Kıbrıs'ta bastırılmış, ardından Hellespontos ve Karia İonia'dan koparılmıştır. Miletos ise önce karadan kuşatılmış, Yunan donanmasının Lade adası önündeki deniz savaşında yenilmesinden sonra denizden de kuşatılarak teslim olmak zorunda kalmıştır. Bundan sonra Persler ayaklanmanın izlerini temizlemeye devam etmiş, M.Ö. 493'te ayaklanma son bulmuştur. Persler ise İonia'ya eski *satraplık* sistemini¹⁹⁸ tekrar getirmişlerdir.¹⁹⁹

¹⁹⁶ Hdt., V, 97.

¹⁹⁷ Hdt., V. 98-105.

¹⁹⁸ Pers İmparatorluğu, imparatorluğun çeşitli yerleri ticarete ve savaş durumlarına bağlı olarak bazı merkezlere ayırmıştır. Ayırdığı bu merkezlere 'satraplık' demiş ve

İonia ayaklanmasının son dönemlerinde Sparta, Kleomenes önderliğinde M.Ö. 494'te Tiryns bölgesindeki Sepeia'da Argos'la savaşılmaktadır. Daha önceki bölümde anlattığımız gibi Argos'la Peloponnesos'un doğu sahil şeridi için yaptığı mücadelelerde Sparta hep üstün gelmiştir. Son olarak Kleomenes Argos üzerine sefere çıkmak istediğinde Delphoi'a danışmış ve başarılı olacağı yanıtını alınca Erasinos ırmağına Spartalılarından oluşan ordusuyla gelmiştir. Erasinos ırmağını geçemeyince M.Ö. 546/5'te Argoslulardan aldığı Thyrea'ya dönmüş, buradan Tiryns topraklarındaki Nauplia'ya geçmek için ordusunu gemilere bindirmiştir. Tiryns yakınlarındaki Sepeia'da iki ordu karargah kurmuş, Kleomenes ne emir verirse Argosluların da aynısını yaptığını fark edince kendi ordusuna yemek molası emrini vermiş, Argoslular da yemek yemeğe başlayınca onlara saldırarak bazılarını öldürmüş, Argos'un kutsal koruluğuna kaçan bazı Argosluları kandırarak dışarı çıkartmış, korulukta kalan diğerlerini ise korulukla birlikte yakmıştır.²⁰⁰

Sparta bölgedeki üstünlüğünü korumaya çalışırken İonia'da Perslere karşı olan ayaklanma olumsuz sonuçlanmış, Pers kralı Dareios, ayaklanmada İonialılara yardım eden Hellas'ta bulunan Atina ve diğer *polis*'lere ceza vermek için bir sefer kararı almıştır. Bu amaçla da M.Ö. 492'de Hellas'taki *polis*'lere elçiler göndererek toprak ve su talep etmiş, Atina ve Sparta bu talebi reddetmiş, Aigina ise olumlu yanıt

başlarına yönetici valiler olarak 'satraplar' atamıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Fariz Öncü, **M.Ö. 6. Yüzyıl ile 4. Yüzyıl Arasında Batı Anadolu'da Pers Satraplık Merkezleri Arasındaki Politik İlişkiler**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2012.

¹⁹⁹ Hdt., VI. 1-42.

²⁰⁰ Hdt., VI, 76-81.

vermiştir. Atinalılar, Aiginalıların bu olumlu yanıtı karşısında Pers donanmasının karaya kolayca çıkıp Atina'ya müdahale edeceğini düşünmüş, Aiginalıları Hellenlere karşı hainlikle suçlayarak, Spartalılardan onları cezalandırmalarında yardımcı olmalarını istemişlerdir. Bu istek karşısında Kleomenes, Aigina'ya giderek suçlu olduğunu düşündüğü Aiginalıları tutuklamak istemiş, fakat Aigialılar bu isteğine Spartalıların olurlarını almadan geldiğini söyleyerek itiraz etmişler ve Kleomenes'i kovmuşlardır.²⁰¹ Kleomenes'i kovulmasında Sparta'nın diğer kralı Demaratos'un etkisi olmuş, Kleomenes bunu anlamış, aynı soydan Leotikhidas'la anlaşarak Demaratos'u devirmiştir.²⁰² Leotikhidas Demaratos'un yerine kral olmuş, Kleomenes ve Leotikhides Aiginalılardan tutsakları almışlardır.²⁰³

Kleomenes'in Demaratos'u tahtan indirmek için Leotikhides'le birlikte yaptıkları Spartalılar tarafından öğrenilmiş, Kleomenes ülkeden kovulmuştur. Kleomenes bu arada önce Theselia'ya gitmiş ardından da Arkadialıları Spartalılara karşı kışkırtma girişimlerine başlamıştır. Spartalılar bunu öğrenince kendisini geri çağırarak, Kleomenes döndükten bir süre sonra Herodotos'un değimiyle öldürerek ölmüştür.²⁰⁴

²⁰¹ Hdt., VI, 50.

²⁰² Hdt., VI, 61-66.

²⁰³ Jones, 1968, s. 54; Forrest, 1969, s. 91.

²⁰⁴ Hdt., VI, 74-75.

4. Pers Savaşlarında Sparta

4.1. Marathon Savaşı (M.Ö. 490)

İonia ayaklanması Perslerin lehine döndüğü sıralarda Atina'da *tyran* yanlısı bir hükümet başa geçmiştir. Miletos'un acıklı sonundan ve Phrynikhos'un ²⁰⁵ *Miletos'un Zaptı* adlı eserinden etkilenen Atinalılar, siyasal alanda değişiklik yaparak M.Ö.493'te Themistokles'i *arkhon* seçmişlerdir. Themistokles ise başa geçer geçmez Perslerin Atinalıları İonia ayaklanmasına yardım etmelerinden dolayı cezalandıracağını bildiği için güçlü bir donanma kurma hazırlıklarına başlamış, Pire limanını tahkim ederek askeri üst haline getirme inşasına girişmiştir. ²⁰⁶ Miltiades'in ²⁰⁷ Atina'ya gelmesiyle durumlar değişmeye başlamış, Miltiades halkı Perslerin aslında korkulacak büyüklükte bir orduya sahip olmadıklarını, ok ve yay kullanan Perslerin Yunanlıları yenemeyeceğini söyleyerek halkı peşinden sürüklemiş gemi ve liman yapımı durdurulmuştur. Atinalılarda durum böyleyken Persler M.Ö.491'de Atina ve Sparta dışındaki (daha önce toprak ve su talebinde bulunmuş ve red cevabı aldığı için) *polis*'lere elçiler göndererek su ve toprak istemişlerdir. Persler Atina'ya denizden yardım edilmesinin imkansız olduğunu düşünüyorlardı. Çünkü Perslere olan sempatisi ve Atinalılara düşman olan Aigina adasının yardımları engelleyeceği düşünülüyordu. Ve Atina içinde demokratlar ve eski *tyran* Hippias

²⁰⁵ Yunan tragedia yazarı olan Phrynikhos (M.Ö. VI. yüzyıl), Miletos'un Persler tarafından işgal edilmesini anlattığı eseri Atinalılarda çok üzücü olayları hatırlattığı gerekçesiyle ceza almış, oyunlarının oynanması yasaklanmıştır.

²⁰⁶ Thuk., I, 93.

²⁰⁷ Peissistratos'un teşvikiyle Khersonesos'da prenslik kuran Miltiades oğlu Miltiades'tir. Perslerden kaçarak Atina'ya dönmüştür.

yanlılarının çekişmeleri vardı. Ayrıca Themistokles'in projelerini engelleyen Miltiades'in kurduğu ordu tecrubesizdi. Tüm bunlara bakıldığında Perslerin Atina'yı kolayca zapt edecekleri düşünülmüştür.

M.Ö. 490'da Pers ordusu ve donaması Datis ve Artapharnes komutasında Kilikia'dan yola çıkarak önce Naksos ardından Eretria'yı ele geçirmişler ve Hippias'ın yönlendirmesi doğrultusunda Marathon ovasına bir çıkartma yapmışlardır. Plataialılar Atinalılarla beraber Marathon ovasında savaş düzeni almışlar, daha sonrada hemen Pers ordusuna karşı saldırıya geçmişlerdir. Merkezde zafer Perslerin olmasına rağmen kanatlarda Atinalılar ve Plataialılar stn gelmişlerdir. Bu kanatlar daha sonra merkezde birleşerek Perslerin ordusunu yenmiş, Persler gemilere binip Atinalılardan nce Atina'ya varmak için Sunion Burnuna doğru yola kmışlardır. Buradan ıkartma yapmayı uman Persliler, Atina ordusunun buraya vaktinde yetişmesiyle başarılı olmadan Anadolu'ya dönmüşlerdir.²⁰⁸

Marathon ovasındaki çatışma başlamadan Eretria'nın Persler tarafından ele geçirildiği sırada Atinalılar Spartalılara bir elçi göndermişler ve onlara özgürlüğe karşı olan savaşlarında yardımcı olmalarını istemişler, Spartalılar da yardım etmeyi kabul etmişler, fakat Herodotos'un aktardığına göre ayın dokuzu geçmeden yani ay henüz tamamlanmadan savaşa gidemeyeceklerini dile getirmişlerdir.²⁰⁹ Diğer yandan tarihçiler Spartalıların yardıma gelmemesinin Marathon Savaşı sırasında *heilot* ayaklanmasıyla uğraştıklarını düşünmektedirler.²¹⁰ Platon da Marathon Savaşı

²⁰⁸ Hdt., VI. 94-118.

²⁰⁹ Hdt., VI, 106.

²¹⁰ Jones, 1968, s. 56; Forrest, 1969, s. 91; Cartledge, 2002, s. 132; Kennell, 2010, s. 61.

zamanında Messenia ayaklanması olduğunu dile getirmiştir.²¹¹ Neden her ne olursa olsun Spartalılar Marathon ovasına çatışma bittikten iki gün sonra gitmişler, alandaki Pers ölülerini gördükten sonra Sparta'ya dönmüşlerdir.²¹²

4.2. Thermopylai ve Artemision Savaşları (M.Ö. 480)

Marathon ovasındaki yenilgiden sonra Perslerde kral değişikliği olmuş, Dareios ölünce yerine oğlu Kserkses geçmiştir. Persler Atina üzerine sefere çıkmak için hazırlık yaparken Mısır'da isyan çıkmış Kserkses önce oradaki isyanı bastırmak zorunda kalmıştır.²¹³ Perslerde bunlar olurken Atinalılar ise kazanılan zaferin ardından tekrar savaş hazırlıklarına başlamıştır. Miltiades'in ölümünün ardından Themistokles tekrar *arkhon* seçilmiş, kaldığı yerden donanma hazırlıklarına devam etmiştir. Laurion madenlerinden elde edilen gelirle hatırı sayılır bir donanma kurulmuştur.

Kral Kserkses sefer hazırlıkları yaparken Hellenler de Perslere karşı birlikte mücadele etmek için toplanma kararı almışlardır. M.Ö. 481'de İsthmos körfezinde toplanmışlar, daha sonradan 'Hellen Birliği' olarak adlandırılacak bu toplantıda Perslere karşı nasıl bir politika izleyecekleri ve bu birliğe kimlerin önderlik edeceği konuşmuşlardır. Cartledge, bu birliğin Peloponnesos Birliği'nin oluşmasından ya da Attika-Delos Birliği'nin sonuçlarından farklı olduğunu düşünmektedir.²¹⁴ Ayrıca Herodotos'un genellikle karşılıklı söz vermelerden bahsettiğini, iç anlaşmazlıkları

²¹¹ Plat., Lach, 698.

²¹² Hdt., VI, 120.

²¹³ Hdt., VII, 1-58.

²¹⁴ Cartledge, 2002, s. 174.

askıya almaktan ve Argoslulara, Syrakusaili Gelon'a, Giritlilere ve Kerkyra'ya birliğe katılmalarını konuşmak için elçiler gönderme gibi özel kararlar aldıklarından bahsettiğini diğer ayrıntılar için yine Herodotos'un anlatımlarından çıkarım yapmak gerektiğini savunmuştur.²¹⁵

Hellen Birliği Sparta'nın önderliğinde²¹⁶ hem savunma hem de saldırma müttefikliği olarak kurulmuştur. Argos ve Atina'nın Sparta'nın liderliğini kabul etmesinin nedeni ise onlar ciddi bir teklif sunduklarında Spartalılar ve diğer müttefikler tarafından reddedilebilecek olmasıdır. Diğer yandan Spartalı *strategos*'lar tarafından alınan kararlar, son karar niteliği taşıyacak ve birlikteki diğer kentleri bağlayıcı nitelikte olacaktır. Örneğin Herodotos, Artemision Savaşı'nı anlatırken müttefiklerden oluşan deniz birliğinin başında Spartalı Eurykleides oğlu Eurybiades'in olduğunu, neden olarak da birliği Lakonialı biri komuta etmez ve Atinalılardan biri yönetirse bu sefere katılmayacaklarını dile getirmiştir.²¹⁷

Hellen Birliği'nin Korinthos körfezinde toplanmasının nedeni ise merkezi konumda olması ve Thessalialıların müttefiklerine güvenmemeleridir. Yaklaşık 10.000 *hoplites*'ten oluşan ilk müttefik birlikleri Makedonya'yı Thessalia'dan ayıran Tempe vadisinde kamp kurmuş ve Makedonyalılardan Pers ordusunun çokluğu hakkındaki bilgileri aldıktan sonra stratejik bir kararla İsthmos körfezine dönmüşlerdir. Thessalialılar ise kendilerinin bırakıldığını düşünerek Perslerin tarafına geçmişlerdir.²¹⁸ Bu arada kral Kserkses ise Mısır'daki isyanı bastırdıktan ve

²¹⁵ Cartledge, 2002, s. 174.

²¹⁶ Thuk., I, 18; Hdt., VII, 161.

²¹⁷ Hdt., VIII, 2.

²¹⁸ Hdt., VII, 173-174.

Hellas seferi hazırlıklarını bitirdikten sonra M.Ö. 480'de Sardes'ten yola çıkmıştır. Hellespontos'tan köprü yaparak karşı kıyıya geçen Kserkses atlı, piyade birlikleri ve donanmasıyla Trakya'ya geçiş yapmıştır.²¹⁹ İsthmos'a dönen Hellen birlikleri bir karar alarak orduyu Thermopylai geçindi tutması için göndermiş, donanmayı ise Thermopylai'a yakın olan Artemision burnuna göndermiştir.

Sparta kralı Leonidas önderliğinde Thermopylai geçidine giden Hellen birliği, Spartalılardan, Tegea'dan ve Mantinea'dan, Arkadia'daki Orkhomenos'tan, Korinthos'tan, Phlius'tan, Mykenai'dan, Thespia'dan ve Thebai'dan oluşmaktadır.²²⁰ Leonidas önderliğindeki bu birlik Perslerin sayısını görünce biraz ürkmüş, sitelere haber göndererek yardım talebinde bulunmuştur. İki tarafında birkaç gün beklemesinin ardından Persler saldırmış, sayıca az olmalarına rağmen Hellen birliği bu saldırıları geri püskürtmüştür. Ancak Herodotos'a göre Ephialtes isimli biri Kserkses'e geçidin arkasına çıkan keçi yolunu göstermiş, Leonidas'ın öncülük ettiği birlik böylece yenilmiştir. Diodorus Siculus ise Thermopylai savaşını anlattığı kısımlarda krala keçi yolunu gösterenin Trachinialı biri olduğunu dile getirmiştir.²²¹

Thermopylai'da Hellen Birliği'nin kara ordusunun yenildiği sırada Artemision'da Pers donanmasını durdurmak için bekleyen Hellen Birliği'nin donanması başarı elde etmiştir. Persler Artemision'a vardığında bekleyen az sayıdaki Hellen donanmasını görmüş, onların kaçmasını engellemek için bir plan uygulamışlardır. Buna göre Persler az sayıda bir birliği Hellen donanmasının üstüne gönderirken diğer taraftan da Euboia tarafından dolaşarak Hellen donanmasının

²¹⁹ Hdt., VII. 23-132.

²²⁰ Hdt., VII, 202.

²²¹ Hdt., VII. 210-234; Diod., XI. 1-19.

dönüş yolunu da kapatmış olacaklardır. Fakat Pers donanmasındaki bir Yunanlı, Hellen Birliği'ne Perslerin planını bildirmiştir. Hellen donanması yeni bir planla Pers donanmasının üzerine gitmiş, birkaç gün süren muharebelerin ardından Hellen donanması başarı elde etse de Thermopylai yenilgisinin haberini alınca geri çekilmiştir.²²²

Hellen Birliği Artemision'da başarı elde etse de Termopylai'dan gelen haberler doğrultusunda geri çekilmek zorunda kalmıştır. Artemision'da elde edilen başarının Spartalıların komutasında olmasının dışında bir başarıları olmadığı yorumu yapılabilir. Savaşın başlangıcında Herodotos'un bize verdiği bilgilerde bunu doğrular niteliktedir. Spartalı Eurybiades'in komutasındaki Hellen Birliği donanması gelen Pers donanmasının sayısından korkarak geri çekilme isteğinde bulunmuştur. Fakat Atinalı Themistokles buna engel olmuştur. Euboialılar, kendi çocuklarını ve eşlerini güvenli bir yere götürene kadar Persleri oyalamasını daha sonradan geri çekilmesini istemek üzere Eurybiades'in yanına gitmişler, istedikleri cevabı alamayınca da Themistokles'le anlaşmış, geri çekilmeyi engellemesi için ona otuz *talanton* vermişler, Themistokles ise bu paranın bir kısmını dağıtarak bu geri çekilmeyi önlemiştir.²²³ Herodotos'un bu aktardıklarından yola çıkılarak Hellen Birliği içinde Atinalıların diğer *symmakhia*'lar istemese bile giderek lider konuma geldiği yorumuna varılabilir. Cartledge ise bu durumu Herodotos'un Eurybiades'i güçsüz göstermesiyle ilgili olduğu yorumunu yapmış, Artemision'da rüşvet alarak kalmış,

²²² Hdt., VIII, 8-16.

²²³ Hdt., VIII, 4-5.

Attika'da savaşmayı reddetmiş, Salamis'te kalmayı ise gönölsüz kabul etmesini örnek göstermiştir.²²⁴

4.3. Salamis Deniz Savaşı (M.Ö. 480)

Artemision'daki savaştan sonra iki tarafta çekilmiş, Hellen Birliği donanması Atinalıların isteği üzerine Salamis Adası'na gelmiştir. Bu arada Atinalılar ailelerini Atina'dan çıkartmaya başlamış, bir kısmı Troizene ve Aigina'ya diğer kısmı ise Salamis Adası'na getirilmiştir. Diğer yandan Troizen'de toplanan Hellen Birliği'nin donanmasının kalan kısmı da Salamis Adası'na gelmiş, burada Perslere karşı nasıl bir strateji izleyecekleri konusunda bir toplantı yapmışlardır. Herodotos burada toplanan donanmanın başında yine Spartalı Eurybiades'in olduğunu söylemiş ve birlik donanmasına katılan kentleri tek tek saymıştır.²²⁵

Salamis Ada'sında yapılan toplantıda öncelikle Perslere karşı nerede savunmaya geçecekleri tartişılmış, Attika Perslerin kontrolünde olduğu için Peloponnesoslular donanmanın kendi bölgelerini koruması için İsthmos önünde savunmaya geçilmesini, Themistokles ve yandaşları ise Salamis'te saldırıya geçilmesini istemişlerdir. Salamis'te kalmaktansa İsthmos körfezinde savunmaya geçilmesi konusunda kararlar alınmıştır. Salamis'te yapılan bu konuşmalar sırasında Pers donanmasının Thespialıların ve Plataialıların kentlerine girmiş ayrıca Atina akropolünü tahrip etmeye başlamıştır. Yapılan konuşmalar sonucu donanmanın İsthmos'a götürölmesi kararı çıkmasına rağmen Themistokles, Spartalı komutan Eurybiades'i bu kararın yeniden tartişılması için ikna etmiş, yapılan tartişmalar sonucu Eurybiades Atinalıların savaştan çekilmesiyle diğerlerininde çekileceğini

²²⁴ Cartledge, 2010, s. 177.

²²⁵ Hdt., VIII, 42-48.

düşünmesiyle Salamis önünde savaş düzenine geçilmiştir.²²⁶ Salamis önünde savaş düzenine geçilmeye başlandığı sırada Peloponnesos'un daha önemli olduğu kararı alınmış, gemiler oraya doğru yol almaya hazırlanmıştır. Bu sırada savaşı bu noktada kazanılacağını düşünen Themistokles, Perslere haber göndererek Hellenlerin kaçacaklarını söylemiş, Persler bu haber üzerine saldırıya geçmişlerdir. Hellen donanması karşı düzene geçmek zorunda kalmıştır. Atinalılar bu durumda karşılarındaki Fenike gemilerine doğru saldırdıktan sonra Pers donanmasının içlerine kadar ilerleyip hareket etmekte zorlanan Pers donanmasına kayıp yaşatmış, Pers donanması geri çekilmek zorunda kalmıştır. Psittaleia adasında Aristides komutasındaki *hoplites*'ler Persleri yenilgiye uğratmışlar, Yunanlılar M.Ö. 480'de Pers-Yunan savaşlarında galip duruma gelmişlerdir.²²⁷

4.4. Plataia ve Mykale Savaşları (M.Ö. 479)

Salamis Adası'ndaki yenilgiden sonra Pers kralı Kserkses, Boiotia üzerinden Thesselia'ya geçmiş, burada komutanı Mardonios onu Atina üzerine tekrar bir sefere çıkmak için ikna etmiş, Mardonios Kserkses'in ordusunda seçme bir birlik oluşturarak Atina üzerine yeniden sefere çıkmak için hazırlık yapmış, bu arada kral Kserkses ise geldiği yoldan Hellespontos'a dönmüştür.²²⁸ Bu arada Kserkses'in donanması Salamis'ten kaçtıktan sonra Asya'ya geçip, Kyme'de kışı geçirmiş, daha sonrada Samos'a gelip İonia'nın başkaldırmasını önlemek ve Mardonios'a yardım gerekirse ulaştırmak için burada beklemişlerdir. Hellen Birliği'nin donanması ise

²²⁶ Hdt., VIII, 40-62.

²²⁷ Hdt., VIII. 70-96; Diod., XI. 13-19.

²²⁸ Hdt., VIII, 113-120.

Mardonios'un dönmeyişinden kuşkulananarak Aigina'da yüz on gemiyle toplanmıştır.²²⁹

Mardonios Atina'ya önce bir elçi göndererek eğer teslim olurlarsa kral Kserkses'in kendilerine tam bağımsızlık vereceğini ve istediği kentleri yönetimleri altına alabileceklerini söylediğini bildirmiş, fakat Atinalılar Lakedaimonluların da katıldığı bir halk meclisinde krala boyun eğmeyeceklerini dile getirmişlerdir.²³⁰ Mardonios Atinalılardan gelen cevabı duyunca M.Ö. 479'da Thesslia'dan Atina üzerine doğru sefere çıkmış, bu sırada Atinalılar, Spartalıları gelecek olan yardımın gecikeceğini anlayınca Salamis Adası'na çekilmişlerdir. Spartalıları ise bu arada Hyakinthia festivalini kutladıkları için yardımı geciktirmişlerdir. Atinalılar, Sparta'ya bir elçi heyeti gönderip yardıma gelmelerini hatırlatmış, Spartalıları da kral naibi Pausanias'ın önderliğinde bir birlik göndermiştir.²³¹

Mardonios, Atina'dayken Argoslular, Spartalıların Atinalılara yardıma geldiklerini haber vermişler, Pausanias ve birlikleri İsthmos'a varmadan önce Atina'yı yakarak Thebai kentine geri çekilmiştir. Mardonios komutasındaki Pers birlikleri Plataia yakınlarında Asopos ırmağı yakınlarına kamp kurmuş, Pausanias ise Kithairon Dağı yakınlarında bir yere Hellen Birliği'nin ordusunu yerleştirmiş, iki

²²⁹ Hdt., VIII, 130-132.

²³⁰ Hdt., VIII, 136-144.

²³¹ Hdt., IX, 1-10. Pausanias, Kleombrotos'un oğludur. Agiad sülalesinden kral Leonidas Thermopylai'da öldükten sonra krallık oğlu Pleistarkhos'a geçmiş, Pleistarkhos küçük olduğu için Leoniadas'ın kardeşi Kleombrotos kral naibliği yapmıştır. Kleombrotos'un ölümüyle ise Pleistarkhos hala küçük olduğu için Pausanias kral naibi olmuştur. Hdt., VIII, 71.

taraf bir süre beklemiş, Persler süvari birliklerle bir süre Lakedaimonluları rahatsız etmiş, onlara gelen yiyecek içecek yardımını kesmiş ve suya ulaşmalarını engellemişlerdir. Pausanias komutanları toplayıp geri çekilme kararı almış, fakat Hellen birlikleri arasında bir anlaşmazlık olmuş, birlikler farklı yönlere doğru hareket edince Mardonios Pausanias'ın geri çekildiğini düşünüp birlikleriyle Hellenlerin üzerine gitmiş, Lakedaimonluları Demeter Tapınağı yakınlarında yakalamış, tanrıçaya kurban sunumu sırasında Persler bu birlikler üzerine saldırmış, Pausanias bu noktada Atinalılardan yardım istemiş, yapılan çatışmalar sonucu Mardonios ölmüş, Pers birlikleri dağılmıştır.²³²

Plataia'da Pausanias komutasındaki Hellen birliği başarı elde ettiği sırada Samos Adası yakınlarındaki Pers donanması ve Sparta'nın Eurypontid ailesinden kral olan Leotikhidas komutasındaki Hellen donanması Mykale yakınlarında bir savaş olmuştur. Leotikhidas önderliğindeki Hellen donanması Delos'ta beklerken Samos Adası'nda elçiler Hellen Birliği'nden onları Perslerinden kurtarmaları için yardım istemiş, Leotikhidas da kabul etmiş ve Samos'a doğru ilerlemiştir. Persler ise Hellen donanmasına karşı başarı elde edemeyeceklerini düşünerek, Mykale'de bekleyen kara ordusunun yanına doğru geri çekilmişlerdir. Leotikhidas da onları takip etmiş, Mykale'ye yaklaşarak İonialıları Perslere karşı ayaklanmaya davet etmiş, İonialılar da olumlu cevap vererek savaş düzenine geçmişlerdir. Mykale'de karaya çıkan Hellen birlikleri iki kanattan saldırmış, Atina önderliğindeki birlik önden saldırırken Spartalıların önderliğindeki birlik ise arkadan dolaşarak saldırıya geçmiştir. Lakedaimonlular savaş alanına vardıklarında Atinaların öncülük ettiği birlik Perslere karşı üstün durumda değildir. Arkadan gelen birlikle Hellenler güç

²³² Hdt., IX, 47-69.

kazanmış, Persler ise kaçmaya başlamıştır. Persler, Miletoslulara geçitleri tutmalarını ve eğer savaş umdukları gibi gitmezse Mykale'den kaçış yolunu göstermeleri için emir vermişler, fakat Miletoslular bunun tam tersini yapmış düşman tarafına çıkan yolları göstererek Persleri tuzağa düşürmüştür. Böylece Hellen birliği başarı elde etmiştir.²³³

Mykale'deki zaferden sonra Hellen birlikleri Samos'a dönmüş ve İonia'nın boşaltılıp, orada yaşayan Hellenleri kendilerine ait bir yere yerleştirme ve İonia'nın Perslere bırakılması konusunda tartışmalar yaşanmıştır. Lakedaimonlular, savaş sırasında Perslerin tarafını tutmuş olanları yerlerinden edip İonia'ya yerleştirmeyi öne sürmüş, Atinalılar ise İonia'nın boşaltılmasına ve Perslere yardım eden Hellenlerin kendi topraklarından çıkartılmasına karşı çıkmıştır. Sonuç olarak da Samsos, Khios, Lesbos ve Hellenlerin yanında savaşmış olanları Hellen Birliği'ne almaya karar vermişlerdir.²³⁴

²³³ Hdt., IX, 90-104.

²³⁴ Hdt., IX, 106.

III. BÖLÜM

PELOPONNESOS SAVAŞLARINDA SPARTA

1.Pers Savaşları'ndan Sonra Sparta

Pers Savaşları sırasında Sparta, diğer Hellen şehir devletleri arasında güç ve saygı kazanmış, diğer yandan da bazı zenginliklere ulaşabileceğini anlamıştır. Artan bu güç ve saygınlık Peloponnesos'un daha uzak bölgelerinde de askeri güç sorumluluğunu da beraberinde getirmiştir.

Spartalılar, Pers savaşlarından sonraki dönemde hem nasıl bir dış politika izleyeceklerini hem de kendi yapılarını ve kültürlerini sorgulayan tartışmalara girmişlerdir. Spartalıların izleyebilecekleri üç strateji vardır. İlk olarak denizlerdeki hakimiyeti devam ettirmek, ikincisi denizlerdeki hakimiyeti Atinalılara bırakmak ve İsthmos Körfezi'nin kuzeyine kadar olan yerlerde Sparta etkisini güçlendirmek için savaşmak ve sonuncusu ise Pers Savaşları'ndan önceki gibi Peloponnesos'daki üstünlüğünü koruma politikasına devam etmektir.²³⁵

Pausanias bu stratejilerden ilkinin benimsediğini, M.Ö. 478'de Atinalıların da katıldığı bir donanmaya *strategos*'luk ederek Kıbrıs ve Byzantion'u özgürleştirmek için bir sefere çıkmıştır. Seferlerde başarılı olmasına rağmen bir diktatör gibi davranması ve bireysel kararlar almasından dolayı Spartalılar, Pausanias'ı geri çağırılmışlar, Perslerin boyunduruğundan kurtulmuş Küçük Asya'daki kentlerin de isteğiyle Hellen Birliği'nin başına Atinalılar geçmiştir.²³⁶

²³⁵ Forrest, 1969, s. 99; Danal Kagan, **The Outbreak of The Peloponnesian War**, Cornell University Press, New York, 1969, s.49; Cartledge, 2010, s. 182.

²³⁶ Thuk., I, 94-95; Cartledge, 2010, s. 183.

Pausanias'ın çağırılmasının ardından Sparta kralı Leotikhidas, Perslere karşı oluşturulan Hellen Birliği'nin savaşıardan önce aldığı kararlar arasında bulunan, savaş sırasında Perslere yardım eden kentlerin cezalandırılması kararını da göz önünde bulundurarak M.Ö. 476'da²³⁷ Thesselia'ya Aleuadai'ları tahtan indirmek için bir sefere çıkmıştır. Pausanias, sefere çıkan bu ordunun başında Mykale Savaşı'nda bulunmuş olan Atinalı general Ksantipphos'un da bulunduğunu ve Leotikhidas'ın savaşı kazanmak üzereyken Aleuadai'lardan rüşvet alarak Sparta ordusunu geri çektiğini anlatmıştır.²³⁸ Herodotos göre ise Leotikhidas rüşvet almakla suçlanarak Sparta'ya geri çağırılmış, Sparta'dan sürülmüş, Tegea sığınmış ve orada ölmüştür.²³⁹

Sparta, Leotikhidas'ın da geri çağırılmasıyla denizlere hakim olma ve Peloponnesos dışındaki yerlerde üstünlük kurma fikrinden vazgeçmiş, Peloponnesos'daki üstünlüğünü koruma derdine düşmüştür. İzlenmeye çalışılan bu politika Sparta'da kuşaklar arası tartışmalara neden olmuştur. Buna göre genç Spartalılar, Pers savaşları sırasında Peloponnesos bölgesinin dışındaki zenginliği ve bolluğu keşfetmiş, Lykurgos'un yasalarıyla sınırlandırılmak istememişlerdir. Bu amaçla M.Ö. 475'te *gerusia*'da bir toplantı yapılmış, denizlerdeki üstünlüğün Atinalılardan alınmasıyla Sparta'nın büyük bir zenginlik ve saygınlık kazanacağı yönünde konuşmalar yapılmıştır.²⁴⁰ Bu toplantının Diodoros dışında başka bir

²³⁷ Forrest, seferin tarihi olarak M.Ö. 478-476 yılları arasını verirken, Cartledge Diodoros'u kaynak göstererek M.Ö. 476/5 yılını vermiştir. Forrest, 1969, s. 100; Cartledge, 2010, s. 183.

²³⁸ Paus., III, 7, 9.

²³⁹ Hdt., VI, 72.

²⁴⁰ Diod., XI, 50.

kaynakta geçmiyor olması modern tarihçiler tarafından böyle bir toplantının olmadığı yönünde yorumlanmıştır.²⁴¹ Yapılan bu toplantının ardından ise genç Spartlıların isteği kabul edilmemiş, Atina'ya karşı bir savaş düşüncesi henüz oluşmamıştır. Modern tarihçiler ise bu kararın Sparta'nın anakıtada, Atina'nın ise Ege Denizi'nde üstün olması sonucunu doğurduğunu düşünmüşlerdir.²⁴²

M.Ö. 470'lerin sonlarına doğru Elis, Tegea, Arkadia'nın tamamına yakını ve Argos, Sparta'ya karşı birlik oluşturmuşlar, bu duruma ise Themistokles'in neden olduğu düşünülmektedir.²⁴³ Çünkü Spartalılar, Pausanias'ı yargılarken Themistokles'in ona yardım ettiğini düşünmüş, Atina'ya bir elçi heyeti göndererek onunda Pausanias gibi yargılanıp cezalandırılmasını istemişlerdir. Themistokles ostrakismos sonucuna göre Atina'dan sürgün edilmiş, Argos'da yaşamaya başlamış, sık sık da Peloponnesos'a gelip gitmiştir.²⁴⁴ Themistokles burada Argos, Elis ve birçok Arkadia kentini örgütleyerek demokrasiye geçmelerini sağlamış, bu da Sparta'nın politik yapısına ters düşmüştür. Sparta'yla yapılan bu savaşların detayları hakkında elimizde çok fazla bilgi olmamakla birlikte Herodotos Elisli bir yurttaşın Sparta yurttaşlığına geçtiğini anlatırken beş sınamadan geçtiğini ve bu sınamaları da Tegealılara ve Argoslulara karşı, Mantineialılar dışındaki tüm Arkadaia'ya karşı Dipaia savaşı, Messenialılara karşı yapılan İthome Dağı savaşı ve Atinalılara ve

²⁴¹ Kagan, 1969, s. 378. Jones, Diodoros'un toplantının tarihini yanlış verdiğini düşünmektedir. Jones, 1968, s. 59.

²⁴² Kagan, 1969, s. 50, Cartledge, 2010, s. 193.

²⁴³ Anton Powell, **Athens and Sparta Constructing the Greek Political and Social History from 478 BC**, Taylor & Francis e-Library, New York, 2003, s.109.

²⁴⁴ Thuk., I, 135; Diod., XI, 55.

Argoslulara karşı yapılan Tanagra savaşları olarak dile getirmiştir.²⁴⁵ Bu savaşlara ise Sparta kralı Arkhidamos komutanlık etmiştir.²⁴⁶ Powell, bu savaşlardan Tegea'yla olan savaşın daha büyük olduğunu ve Tegealıların ilk olarak Argoslularla daha sonrada Arkadialılarla müttefiklik kurduğunu dile getirmiştir.²⁴⁷

M.Ö. 465 yılına gelindiğinde Sparta'da büyük bir deprem ve bu depremi takip eden günlerde ise bir *heilot* ve *perioikos* ayaklanması olmuştur. Antik kaynakların verdiği bilgilere dayanarak, III. Messenia Savaşı olarak adlandırılan bu ayaklanmanın Sparta'nın depremden çok fazla zarar görmesiyle ilişkili olduğu yorumu yapılabilir. Diodoros, kral Arkhidamos'un sadece depremden zarar gören vatandaşlarını korumadığını, aynı zamanda isyancılara karşı kurduğu birlikle savaştığını dile getirmiştir.²⁴⁸ Polyainos ise Arkhidamos zamanında olan ve sadece beş evin ayakta kaldığı depremle birlikte Lakedaimonluların isyancılara karşı savaştığından bahsetmiştir.²⁴⁹ Plutarkhos da *heilot*'ların depremden zarar gören Spartalılarından kurtulmak için hemen birleşerek ayaklandıklarını ve yeterli silaha sahip olmadıkları için *perioikos*'ları da ayaklanma için ikna ettiklerini söylemiştir.²⁵⁰ Aradaki bağlantıyı doğrulayan en açık antik kaynak ise Thukydides'tir. Thukydides, Lakedaimonluların, Atinalılar tarafından kuşatılan Thasoslulara yardıma

²⁴⁵ Hdt., IX, 35.

²⁴⁶ Polyain., I, 41.

²⁴⁷ Powell, 2003, s. 108.

²⁴⁸ Diod., XI, 63.

²⁴⁹ Polyain., I, 41.

²⁵⁰ Plut., Kim. XVI.

gidemediklerini çünkü Lakedaimonia’da bir deprem olduğunu ardından da *heilot*’ların ve *perioikos*’ların ayaklandıklarını belirtmiştir.²⁵¹

Spartalılarla Messenialılar arasında III. Messenia Savaşı’nın devam ettiği sırada Atina’da Sparta’ya karşı bir tutum başlamıştır. Thukydides’e göre Lakedaimonlular çatışmalar uzadığında müttefiklerinden yardım istemiş, Atinalılar ise Kimon önderliğinde bir birlik göndermiş, daha sonradan Lakedaimonlular Atinalıların Messenialıları kışkırtmasından korkup Atinalıları geri göndermişlerdir. Atinalılar döndükleri zaman Perslere karşı oluşturulan bu ittifaktan yardımlarının geri gönderilmesini bahane ederek ayrılmışlar, Lakedaimonlulara karşı Argoslularla birleşmişlerdir.²⁵² Kimon’un da içinde olduğu grup Sparta’ya karşı olan tutumu arttırmış, yapılan ostirakismos sonucunda Atinalılar İthome Dağı’na sığınan *heilot*’ları desteklemişlerdir.²⁵³ İthome Dağı’na sığınan isyancılar on yılın sonunda başarı elde edemeyeceklerini anlayıp Lakedaimonlularla anlaşıp ülkeyi terk etme şartıyla teslim olmuşlardır.²⁵⁴ İşte bu noktada Atinalılar isyancıları Naupaktos’a yerleştirerek Spartalıları karşı kesin bir tavır sergilemiştir.

2. Pers Savaşları’ndan Sonra Atina

Pers Savaşları’ndan sonra Atinalıların da Spartalıları gibi gelecek için üç seçenekleri olmuştur. İlk olarak Plataia ve Mykale zaferlerinden sonra daha fazla ileri gitmeden Atina’ya geri dönecekler, ikinci olarak kendi güçlerini ve

²⁵¹ Thuk., I, 101.

²⁵² Thuk., I, 102.

²⁵³ Plut., Kim, XVII.

²⁵⁴ Thuk., I, 103; Diod., XI, 64.

saygınlıklarını tüm Hellen dünyasını yönetmek için kullanacaklar ve son olarak da Ege denizinde bir hegemonya kuracaklardır.²⁵⁵ Atinalılar bu üç seçenektan sadece ilkinii elemiş, diğeri iki seçenek üzerinde anlaşma sağlamışlardır.

Hellen Birliğı'nin Mykale savaşından sonra Samos'ta yaptığı toplantıda İonia'da Pers Savaşları sırasında Hellen Birliğı'ne yardım edenlerin birliğe alınması kararı çıkmış ve Atina, Sparta'nın Pausanias'ı geri çağırmasından sonra İonia'daki kentlerin isteğıyle Hellen Birliğı'nin başına geçmiştir. M.Ö. 479/8'de Leotykhiadas'ın da Sparta'ya dönmesinin ardından Atinalılar Sestos üzerine gitmiş, burayı uzun bir kuşatmadan sonra ele geçirmiştir.²⁵⁶ M.Ö. 478/7 yılında ise Ege Denizi'ndeki ticareti kontrol etmek ve Persleri Batı Anadolu'dan kovmak için Attika-Delos Deniz Birliğı'ni kurmuştur. Birlik Atinalı devlet adamı Aristides'in önderliğinde Delos Adası'nda toplanmış, Ege adalarından ve Karia'nın kuzeyinden başlayarak Anadolu'nun batı kıyıları da dahil üç yüz kadar kenti kapsamış ve Perslere karşı yapılacak olan mücadeleler için kara ve deniz ordusu kurulması, ordulara asker ya da gemi verememesi durumunda ise bir miktar para verme gibi kararlar alınmıştır.²⁵⁷ Atina, Attika-Delos Deniz Birliğı'nin kurulmasına öncülük etse

²⁵⁵ Kagan, 1969, s.57.

²⁵⁶ Hdt., IX, 114; Thuk., I, 89.

²⁵⁷ Hülya Boyana, **Vergi Listelereine Göre Attika- Delos Deniz Birliğı ve İonia ile İlişkileri**, AÜ DTCF Tarih Bölümü Tarih İncelemeleri Dergisi, Cilt/Volume XXI, Sayı 1, Ankara, 2006, s. 25-26; Hülya Boyana, **Delos Birliğı'nin Anayasası ve Atina Hegemonyası**, AÜ DTCF Tarih Bölümü Tarih İncelemeleri Dergisi, Cilt/Volume XXII, Sayı 2, Ankara, 2007, s.13.

de Perslere karşı oluşturulmuş Hellen Birliği'nden çıkmamış, M.Ö. 457 yılına kadar bu birliğin üyesi olmaya devam etmiştir.²⁵⁸

Atinalılar bir yandan Attika-Delos Birliğine önderlik ederek Perslere karşı olan mücadele için *symmakhia*'lar kurarken diğer yandan da Themistokles önderliğinde Pire limanının yeniden inşasına başlamış, aynı zamanda da gemi yapımını hızlandırmak için sanatçıları Atina'ya toplamıştır.²⁵⁹ Kagan, Themistokles'in yaptığı bu çalışmalarla Hellas'ın batısına İtalya ve Sicilya'ya da Atina'nın etkisini genişletmeyi düşündüğünü söylemektedir.²⁶⁰ M.Ö. 471 yılına gelindiğinde Themistokles Atina'dan sürülmüş, Argos'a sığınmış, burada Spartalılara karşı Peloponnesos bölgesindeki kentleri ayaklandırma girişimlerinde bulunmuştur. Atina'da ise Themistokles'in sürülmesinin ardından Kimon başa geçmiş, Sparta'ya karşı barışçıl bir politka izlemiş ve daha çok Ege Denzinde üstünlük kurarak Batı Anadolu'yu Perslerden kurtarmaya yönelik bir dış politka takip etmiştir.²⁶¹

Atinalı komutan Kimon, Batı Anadolu'yu Perslerden tamamen kurtarmak ve Karadeniz'e açılan deniz ticaretinin tekrar Hellenlerin kontrolüne geçmesi için bir sefere çıkmış, M.Ö. 466 yılında Pamphylia'da bulunan Eurymedon ırmağı yakınlarında Perslerle bir deniz savaşı yapmış, Kimon komutasındaki birlik donanması Perslere karşı başarı elde etmiştir.²⁶² Kimon, Eurymedon başarısından sonra birlikten ayrılan Thasos üzerine bir sefere çıkmış, Thasoslular ise

²⁵⁸ Mansel, 2001, s. 300; Kennell, 2010, s.116.

²⁵⁹ Diod., XI, 43; Thuk., I, 90-93.

²⁶⁰ Kagan, 1969, s. 58.

²⁶¹ Kagan, 1969, s. 66.

²⁶² Thuk., I, 100.

Spartalılarından yardım istemiş, Spartalılar yardım sözü vermelerine rağmen hem deprem olmasından hem de *hietot*’ların ayaklanmasından dolayı yardım göndermemişlerdir.²⁶³ Atinalılar, Thasos’u kontrol altına aldıktan sonra ise hala Hellen Birliği’nin üyesi olduğu için Kimon önderliğinde bir birliği İthome Dağı’na ayaklanan Messenialılara karşı göndermişlerdir.²⁶⁴

M.Ö. 462’ye gelindiğinde Atina’da demokratların lideri konumunda olan Ephialtes, Perikles’in de yardımıyla Kimon’un Atina’da olmayışından yararlanarak ‘*Areopagos Meclisi*’ni²⁶⁵ devirmiştir. *Areopagos Meclisi*’nin görevleri diğer meclislere aktarılmış, sadece cinayet davalarına bakma yetkisi verilmiştir.²⁶⁶ Bu arada Spartalıları yardım için Kimon’un önderliğinde gönderilen birlik, Spartalılar tarafından yardımlarına gerek kalmadığı gerekçesiyle geri gönderilmiş, Atina’da da Kimon’un barış yanlısı siyaseti bu nedenle zarar görmüş, Kimon on yıl için sürgüne gönderilmiştir.²⁶⁷

²⁶³ Thuk., I, 100-101.

²⁶⁴ Thuk., I, 102.

²⁶⁵ *Areopagos Meclisi*, Atina’daki Ares Tepesi’nde toplanan soylulardan oluşan bir meclistir ve görevi krala yol göstermektir. Solon zamanında eski arkhon’lardan seçilen areopagos meclis üyeliği yaşam boyu devam etmektedir. Pers savaşlarına kadar gücünü koruyan bu meclis demokratikleşme sürecinde gücünü yavaş yavaş kaybetmeye başlamıştır.

²⁶⁶ Plut., Kim. XV; Aristot., Ath. Pol. XXV.

²⁶⁷ Thuk., I, 102; Plut., Kim, XVII.

3.Peloponnesos Savaşı'ndan Önceki Olaylar (Pentekontaitia)

Spartalıların, Atinalıları İthome Dağı'ndan geri göndermesinin ardından Atinalılar Persler'e karşı yapılan ittifaktan çıkmışlardır. Bu arada Kimon Atina'dan sürülmüş, Perikles *Areopagos Meclisini* birlikte devirdiği Ephialtes de ölünce Atina'da tek adam konumuna gelmiştir. Atina'da Perikles'in yöneltmesiyle Kimon'un Spartalıları karşı olan barışçıl siyasetinden vazgeçilmiş, Atinalılar Lakedaimonluların düşmanları Argos ve Thesselialılarla birleşmişlerdir. Megaralıların da Peloponnesos ittifakından çıkmasıyla Lakedaimonlulara karşı bir grup oluşmaya başlamıştır.²⁶⁸

Atinalıların Lakedaimonlulara karşı bir grup oluşturdukları sırada Kıbrıs'ta da bir savaş olmuştur. Mısır'da İnaros Perslere karşı bir mücadele vermiş, Pers kralı Artakserkses'e karşı başarı elde etmiş ve Kıbrıs'ta savaşmakta olan Atinalıları krala karşı destek olmaları için yanına çağırmıştır. Atinalılar bir yandan batıda Perslere karşı mücadele ederken diğer yandan Spartalıların müttefiki Korinthoslularla ve Epidaurosulularla da savaşmış, burada Korinthos başarı elde etmiş, daha sonradan Kekryphaleia yakınlarında Peloponnesos donanmasıyla olan savaşı ise Atinalılar kazanmıştır. Son olarak da Aiginalılarla olan deniz savaşını ise yine Atina kazanmıştır.²⁶⁹

Spartalıları M.Ö. 458/7 yılında Pausanias'ın oğlu kral naibi Nikomedes'in önderliğinde Peloponnesos kuvvetlerinden oluşan bir birlikle Doris'i Phokislilerin elinden almak için bir sefere çıkmışlar, Phokislileri anlaşılmaya mecbur edip geri çekilmişlerdir. Nikomedes önderliğindeki Lakedaimonia birlikleri Boiotia'da Thebai

²⁶⁸ Thuk., I, 103.

²⁶⁹ Thuk., I, 104-105.

hegemonyasını yeniden kurmak ve kuzeyden Attika'yı istila etmek için Boiotia'ya doğru ilerlemiştir. Tanagra'da Atinalılar ve Lakedaimonlular karşılaşmış, Lakedaimonlular galip gelerek Megaris'e doğru ilerlemiş, buradan da İsthmos üzerinden Lakedaimonia'ya dönmüşlerdir. Lakedaimonlular döndükten sonra Atinalılar tekrar Boiotia'a gelmişler, Boiotia ve Phokisi istila edip Tanagra'nın surlarını yıkmışlardır. Aiginalılar ise bu olayların ardından M.Ö. 457'de Atinalılara teslim olmuş, surları yıkmış ve gemilerini Atinalılara teslim etmişlerdir. Atinalılar ise Peloponnesos'u dolaşarak onların tersanelerini yakarak Khalkis'i ele geçirmişlerdir.²⁷⁰

Hellas'ta bunların olduğu sırada Mısır'da olan Atina donanması, kralın komutanı Megabyzos Mısır'daki ayaklanmayı bastırmış, Atinalılar büyük kayıplar verse de geri kalanlarla kaçmışlardır. Bu arada Attika-Delos Birliği'nden bazı kentler Atinalılara karşı ayaklanmış, Atinalılar birliğin merkezini kendi bölgelerine çekmişlerdir.²⁷¹ Ayrıca Pers kralı Artakserkses, Spartalılara komutanı Megabazos'u göndererek Attika'yı işgal ederlerse yardım edeceğini söylemiş, fakat Spartalılar bunu kabul etmemiştir.²⁷² M.Ö. 451 yılında ise Kimon sürgünden geri çağırılmış, Atina ve Sparta arasında beş yıllık bir anlaşma imzalanmıştır.²⁷³ Bu anlaşmanın ardından Atinalılar Kimon önderliğinde Kıbrıs üzerine bir sefere çıkmış, Perslere karşı burada da bir başarı elde edemeyince M.Ö. 450'de Atinalı devlet adamı Kallias'ın hazırladığı barış iki taraf arasında imzalanmıştır. Barışın maddelerine göre

²⁷⁰ Thuk., I, 107-108.

²⁷¹ Plut., Per, XII.

²⁷² Thuk., I, 109.

²⁷³ Thuk., I, 112; Plut, Kim. XVIII.

Hellen kentleri kendi yasalarıyla kendilerini yönetecek, Pers satrapları üç günlük mesafeden fazla bu kentlere yaklaşmayacak, Phaselis denizinde hiçbir Pers gemisi olmayacak ve Atinalılar da kralın buyruğunda olan yerlere asker/birlik göndermeyecektir.²⁷⁴

Sparta ve Atina arasında yapılan beş yıllık anlaşmanın son yıllarına doğru Spartalılar Korinthos Körfezi'nden geçerek M.Ö. 449'da Delphoi'un yönetimini Delphoilulara vermek için Phokis üzerine bir sefere çıkmışlar, fakat yönetimin Delphoilulara verilmesine rağmen Atinalılar daha sonradan tekrar Delphoi'un yönetimini Phokislilere vermişlerdir. Diğer yandan Atinalılar, Boiotialıların elinden bazı yerleri almışlar, bu arada da Euboialılar ve Megaralılar Atinalılardan ayrılmışlardır. Atinalılar ve Spartalılar arasında otuz yıllık yeni bir anlaşma imzalanmış; Atina, Nisaia, Pegai ve Trozen'i ve Akhaia'yı Peloponnesoslulara geri vermiştir.²⁷⁵ Sparta bu arada Atina ittifakından çıkan Argos'la da otuz yıllık bir anlaşma yapmıştır.²⁷⁶

Barış anlaşmasının ardından Atina ve Sparta arasındaki ilk gerginlik M.Ö. 440 yılında Samosluların Atina'ya karşı isyan etmesinde ortaya çıkmıştır.

²⁷⁴ Diod., XII, 4. Kallias Barışı'nın yılına dair Thukydides'te kesin bir bilgi geçmese de Badian, Thukydides'in Kimon'un Kıbrıs seferine çıktığı tarih olarak Spartalılarla yapılan beş yıllık anlaşmanın ardından olduğunu söylemesine dayanarak barış için M.Ö. 450 yılını vermektedir. E. Badian, **From Plataea to Potidaea: Studies in the History and Historiography of the Penteconteatia**, The Johns Hopkins University Press, USA, 1993, s. 59.

²⁷⁵ Thuk., I, 113-115.

²⁷⁶ Thuk., V, 14.

Samoslular, Spartalılarından yardım istemiş, Korinthosluların bir konuşma sırasında yaptıkları açıklamaya göre Samoslulara yardım için çıkılacak sefere ret cevabı vermişlerdir. Daha önceki bölümde değindiğimiz gibi M.Ö. 504 yılında yapılan toplantıda alınan kararlara göre Peloponnesos Birliği'nin herhangi bir sefere çıkılması için oylama yapabilmesi için Sparta'nın savaş kararı vermiş olması gerekiyordu. Bu durumda Korinthosluların yaptığı konuşmada Sparta'nın savaş kararı almış olması gerekiyor ki onlar savaşıp savaşmamak için oylama yapabilsinler. Buna göre de Sparta'nın Samos ayaklanmasına yardım etme kararına bakılarak 'Otuz Yıllık Barış' anlaşmasının imzalanmasından birkaç sene sonra Sparta'nın Atina'nın yükselişinden rahatsız olduğu sonucuna varılabilir.

Korkyra ve Korinthos arasında Epidamnos için bir çatışmanın olması Atina ve Sparta arasındaki savaşın görünen nedeni olarak düşünülmektedir. Buna göre Korkyra ve Korinthos Epidamnos için bir deniz savaşı yapmış, Korinthoslular galip gelmiştir. Daha sonradan Korkyra ve Korinthos Atinalıların meclisinde yaptığı konuşmalarda Atinalılar Korkyra'yla bir ittifak yapmış, Korkyra ve Korinthos arasındaki M.Ö. 433'te yapılan ikinci bir deniz savaşına Atina donaması da müdahil olmuş, iki taraf da zaferle çıktığını düşünmüştür.²⁷⁷ Korkyra ve Korinthos arasındaki savaflara Potidaia'nın da Atina müttefikliğinden ayrılması ve Korinthosluların Potidaialılara yardım etmesi de eklenince Atinalılar ve Peloponnesoslular arasındaki gerginlik iyice artmıştır.²⁷⁸

Spartalılar, Korkyra ve Korinthos arasında olanları ve Potidaia'nın Atina tarafından kuşatılmasını konuşmak için müttefiklerini çağırmış, yapılan

²⁷⁷ Thuk., I, 24-55.

²⁷⁸ Thuk., I, 56-67.

konuşmalarda Korinthos'un savaş yanlısı olduğu dile getirilmiş, Sparta kralı Arkhidamos'un savaş karşıtı konuşmasına rağmen *ephoros*'lardan Sthenelaidas savaşılması yönünde bir konuşma yapmış, Spartalılar savaşıp savaşmamak konusunda Delphoia'a danışmışlar, Delphoi'dan da savaşmaları konusunda *orakle* alınca M.Ö. 432'de Atina'ya karşı savaş kararı alınmıştır.²⁷⁹

Sparta'nın Atina'ya karşı savaş kararı almasının nedenini modern tarihçiler Thukydides'in eserinden iki bölüme dayandırmaktadırlar.²⁸⁰ İlk olarak Thukydides, Sparta'nın müttefikleriyle yaptığı toplantıda müttefiklerinin nutuklarına göre değil, Atinalıların daha da güçlenecek olmasından korktukları için savaş kararı aldığını söylemiştir.²⁸¹ Daha sonra ise Thukydides, Atinalılar ve Spartalılar arasında olan bu olayların Pers kralı Kserkses'in çekilmesinden sonraki elli yıl içinde olan olaylar sonucu savaşın çıktığını, Atinalıların bu süre içinde güçlerini ve hakimiyet alanlarını arttırdığını ve Spartalıların bunu fark ettikleri halde hem iç sebeplerden dolayı hem de savaşa girmek için acele etmedikleri için savaşmadıklarını dile getirmiştir. Ayrıca Thukydides'e göre Spartalılar, Atinalıların kendi müttefiklerine saldırmaya başlamasına dayanamamışlar ve Atinalıların bu yükselen gücünü yıkmak için savaşa girmişlerdir.²⁸²

²⁷⁹ Thuk., I, 79-88.

²⁸⁰ Jones, 1969, s. 67; Badian, 1993, s. 129; Cartledge, 2002, s. 197.

²⁸¹ Thuk., I, 88.

²⁸² Thuk., I, 118.

4. Peloponnesos Birliği

Peloponnesos Birliği'nin ortaya çıkması, Sparta'nın bölgedeki hegemonyasıyla doğru orantılı olarak ilerlemiştir. Sparta'nın bölgede kurulmasından sonra Messenia'nın fethiyle ve oradaki halkın köle konumuna indirgenmesinden sonra bu kölelerin ayaklanmaması için Sparta askeri bir güce ihtiyaç duymuştur. Bunun içinde M.. VI. yüzyılın ortalarına doğru askeri müttefiklikler kurmaya başlamıştır. Croix, bunu ilk olarak Tegea ile olan mücadelesinde ortaya çıktığını, Orestes'in kemiklerinin Sparta'ya getirilerek Sparta, Dor glerinden önce bölgede yaşayan Akhaların mirasçısı olduğunu iddia ederek bir birlik sağlamayı düşündüğünü dile getirmiştir.²⁸³ Spartalılar kemiklerin gelmesiyle Peloponnesos'ta başarılı olmaya başlamışlardır. Öyle ki kral Kroisos, Perslere karşı olan savaşta Hellenlerin en güçlüsü olarak gördüğü Sparta'dan yardım istemiştir.

Peloponnesos Savaşları'na kadar birlik adı altında anılmayan, sadece *symmakhia* olarak görülen bu oluşumda müttefikler zgr ve otonom olmuş, herhangi bir para ya da askeri zorunluluk içinde olmamışlardır. Diğer yandan Croix, bu otonomun kısıtlı olduğunu düşünmüş, Gomme'den yaptığı alıntıyla bu durumu şöyle açıklamıştır: Eğer bir *polis*, bir birliğin yesi ise onun dış ilişkilerdeki özgürlüğü kısıtlıdır ve eğer birlikten ayrılmakta zgr değilse bir otonomdan söz edilemez ve Sparta'nın lider konumda olduğu birlikten isyan etmedikçe ayrılamadıkları için müttefikler bir otonoma sahip değildirler.²⁸⁴

²⁸³ G.E.M. de Ste. Croix, **The Origin of the Peloponnesian War**, Cornell University Press, New York, 1972, s. 96.

²⁸⁴ Croix, 1972, s. 99.

Birlik itibarı ile ‘Spartalılar ve müttefikleri’ adı altında bir *symakhia*’dır ve savunma ve saldırı müttefikliğidir. Her müttefik Sparta’yla kendi arasında ve Sparta’nın dostuyla dost, düşmanıya düşman olmak ve Sparta’nın önderliğinde onu takip etmek için yemin etmiştir. Olynthosluların, Sparta’ya elçiler göndererek Spartalıların düşman bildiğiyle düşman, dost bildikleriyle dost olacaklarını ve onların yapacakları seferlere katılacaklarını ve müttefik olacaklarını bildirmeleri örnek olarak gösterilebilir.²⁸⁵

Birliğin üyeleri birbirleriyle savaşmak konusunda özgür olmuşlardır. Buna örnek olarak ise Agesilaos’un Akarnanialılara karşı sefere çıkması verilebilir.²⁸⁶ Croix, Akarnanialıların birliğe üye olduğu sırada Akhalıların zaten önceden üye olduğunu düşünmektedir.²⁸⁷ Diğer yandan birliğin üyeleri birbirlerine yardım gönderme konusunda da özgürdürler. Thukydides, Argosluların Epidauros’u istila ettikleri sırada Karneios²⁸⁸ ayı oduğu için bazı müttefiklerin yardıma gelirken bazılarının gelmediğini söylemiştir.²⁸⁹

²⁸⁵ Xep., Hell, V, 2, 26.

²⁸⁶ Xep.. Hell. IV, 7.1.

²⁸⁷ Croix, 1972, s. 107.

²⁸⁸ Sparta takviminde Ağustos ayına denk gelen aydır. Karneios Dor öncesi dönemde tanrı Apollon’un karşılığıdır. Sparta’daki asker yaşam biçimini de simgeleyen bu ayın aslında kırsal bir özelliği vardır. Karneia adı verilen şenliklerde üzüm salkımları taşıyan erkek çocukları bir yarış yaparlardı. Daha sonradan bu yarışlara Hellas’ın her yerinden gelen ozanlar ve müzisyenlerin de katıldığı bir müzik yarışması eklenmiştir. **Oxford Antikçağ Sözlüğü**, editör M.C. Howatson, çev. Faruk Ersöz, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2013.

Sparta'nın hegemonyası birlikteki kararların alınmasında hissedilir bir şekilde öne çıkmaktadır. 'Sparta'nın düşmanlarıyla düşman, dostlarıyla dost olmak ve Sparta nereye öncülük ederse onu takip etme' şeklindeki yemin bunun ilk örneği olarak düşünülebilir. Ayrıca bir yere savaş kararı alınacaksa bunun birlik toplantısında görüşülmesine yani birliğin toplanmasına karar verenin sadece Sparta olması diğer bir kanıt olarak gösterilebilir. M.Ö. 504'te Atina'ya karşı sefere çıkma kararı almak için toplandıklarında²⁹⁰ birliğin nereye gideceklerini dahi bilmemesi Sparta'nın bariz bir şekilde hegemonya kurduğunu göstermektedir. Birlik toplantılarına Sparta'nın başkanlık etmiş olması da bu kanıyı güçlendirir niteliktedir. Croix ve Larsen bu toplantılara *ephoros*'ların başkanlık ettiğini düşünmektedirler.²⁹¹ Son olarak birlik kuvvetlerine Sparta'nın komutanlık etmesi hegemonyanın Sparta'da olduğunu görüşünü desteklemektedir.²⁹²

Saldırı ve savunma amaçlı kurulan birlikte bir karar alınması için Sparta'nın toplantı çağrısı yapmış olması gerektiğini yukarıda belirtmiştik. Croix ve Larsen bu noktada Sparta'nın sadece saldırı kararı alırken birliği toplantıya çağırdığını düşünmüşlerdir. Croix, Atina ve Sparta arasında yapılan 'Otuz Yıllık Barışın' bozulmasına ilişkin M.Ö. 432'de yapılan ve Sparta'nın Atina'ya karşı savaş kararı

²⁸⁹ Thuk., V, 54.

²⁹⁰ Hdt., V, 91.

²⁹¹ Jakob A. O. Larsen, **The Constitution of the Peloponnesian League**, Classical Philology Vol. 28 No: 4, 1933, s. Croix, 1972, s. 111.

²⁹² Örnekler için bkz. Thuk., II, 75; Xen, Hell, III, 5, 7; IV, 2, 19; V, 7; V, 1, 33; VII, 2, 3.

aldığı toplantıyı buna örnek göstermiştir.²⁹³ Birlik üyelerine yapılan saldırılarda savunma amaçlı yardım gönderildiği zaman bir toplantı yapılmamasını ise Epidauros'a Karneios ayı sırasında giden yardımla açıklamışlardır.²⁹⁴

Peloponnesos Birliği'nde Sparta'nın hegemonyası olsa da birliğe üye olan devletler eşit oy hakkına sahip olmuşlardır. Sadece Sparta'nın birliği toplantıya çağırabiliyor olması ona diğer üyelerden fazla bir oy sağlamamaktadır. Sparta'nın birlik üstündeki hegemonyası birliğin kararlarında etkili olmamış, tüm üyeler istedikleri kararı almak konusunda eşit olmuşlardır. Bunun en güzel örneği ise M.Ö. 440'da Atina'ya karşı ayaklanan Samos'un Spartalılardan yardım istemesi, yapılan birlik toplantısı sonucunda yardım kararı çıkmamasıdır.

Peki bu birliğin maddi desteği nasıl sağlanıyordu? Peloponnesos Birliği'yle ilgili doğrudan kaynaklarının olmaması, antik tarihçilerden çıkarım yapılarak birlik hakkında bilgi ediniliyor olması birliğin maddi kaynağı hakkında yeterli bilgiye sahip olmamızı engellemektedir. Atina hegemonyasındaki Attika-Delos Deniz Birliği'ne aksine Peloponnesos Birliği'ne ait vergi listelerinin olmaması modern tarihçiler tarafından Peloponnesos Birliği'nde vergi toplamadığı yönünde yorum yapılmasına neden olmuştur. Diğer yandan Michell, Sparta'nın Peloponnesos Savaşı'ı başladığında maddi açıdan kötü durumda ve donanmasının yetersiz olduğunu, askerlerin kendi savaş malzemeleriyle geldiğini söylemiştir.²⁹⁵

Birliğin maddi kaynakları hakkında elimizde çok fazla bilgi olmasa da William Loomis isimli bir araştırmacı 1976 yılında Sparta Müzesi'nde bulduğu bir

²⁹³ Croix, 1972, s. 112.

²⁹⁴ Croix, 1972, s. 114.

²⁹⁵ Michell, 1964, s. 311-312.

*Lakonike — Sparta — 428-421 BC*²⁹⁶

[— — — — εδον(?) τοῖς Λα]κεδαιμονίο[ις —] . . [—]
[— — — — ακα]τίος δαριχός. Ἐ<χ>έμ[μ]α λ[ό]χο[ς]
[ἔδοκε τοῖς] Λακεδαιμονίοις ποτὸν [πόλε]-
[μον ἀργυρίῳ ἔνν]έα μῶναι καὶ δέκα στατέρας.

[ἔδοκε τοῖς Λακ]εδαιμονίοις Λυ<κ>εῖδα *h*υιὸς
[— — — — —]Ος Ὀλε. .ος [— — τοῖς Λα]-
[κεδαιμονίοις] πὸτ τὸν πόλεμον τριερεΓ. ξ μ[—]
[— — — ἀργυρί]ο̄ μνᾶς δύο καὶ τριάκοντα. [ἔδον τοῖς]
[Λακεδαιμονίοι]ς τῶν Χιόν τοὶ φίλοι <π>ὸτ τὸν

[πόλεμον] στατεῖρας Αἰγίναίος. [ἔδον τοι]
[. τοῖς] Λακεδαιμονίοις πòτ τὸν [πό]-
[λεμον μεδίμνο]<ς> τ<ε>τρακιν<χε>λίος καὶ ἄλλος
[μεδίμνος τετρ]ακινχεῖλιος καὶ ἀσταφίδος
[— — — — — τάλ]αντα.

[(*nomen nomen*)] h[v]iòς <ě>δ[o]κε τ[o]ῖς Λακεδαιμο-
[νίοις — — —] πολλὰ καὶ <δ>αρικὸς ὀκτακατ<ί>[ος]
[— — — — καὶ ἀργ]<u>ρίῳ τρ<ί>α τάλαντα.
[(*nomen*) — — —] ἔ<δ>[o]ν πὸτ τὸν πόλεμον
[ἀργυρίῳ τάλαν]τον, τριάκοντα μνᾶς [καὶ]

[— — — — — τ]ρισχελίος μεδίμνος καὶ [ἄλλος]
[μεδίμνος —]<κ>οντα καὶ ἀρ<γ>υρί[ο] ρεξέ[κοντα]
[μνᾶς. ἔδον τ]οῖ Ἐφέσιοι τοῖς Λακεδαιμ[ο]-
[νίοις πὸτ τὸ]ν πόλεμον <χ>ελίο{υ}ς {²⁶χελίος}²⁶ δαρ[ικός].

81

5 ἔδον τοῖ Μά-
 λιοι τοῖς
 Λακεδαι-
 μονίοις
 ἀργυρίῳ
 ἦ<ί>κατι
 μνᾶς·
 ἔδοκε Μό-
 λοβρος τοῖς
 10 Λακεδαιμο-
 νίοις τάλαν-
 τ<ον> ἀργυρίῳ.
 ἔδον τοῖ
 Μάλιοι
 15 τοῖς
 [Λ]ακεδαι-
 [μ]ονίο[ις]
 [— —]λ[— —]

Face A.1

‘.... Lakedaimonluara verdiler. Ekhemalkhos savaş zamanında Lakedaimonlulara
 9 gümüş mna ve 10 stater verdi. oğlu Lykeida Lakedaimonlulara verdi.
 Ole...lular savaş zamanında Lakedaimonlulara 63 trier ve 32 gümüş mna verdiler.
 Lakedaimonlulara dost olan Khioslular savaş zamanında Aiginai stateri verdiler.
’lılar Lakedaimonlulara savaş zamanında 4000 medimnos ve diğeri bir 4000
 medimnos ve talaton ağırlığında kuru üzüm verdiler.’nın oğlu
 Lakedaimonlulara çok ve 8 dareikos ve 3 talanton ağırlığında gümüş verdi.
 savaş zamanında gümüş talanton ve 30 mna ve 3000 medimnos ve diğeri
 medimnos ve gümüş mna verdiler. Ephesoslular savaş zamanında
 Lakedaimonlulara 1000 dareikos verdiler.’

Face B.1.

‘Melialılar (?) Lakedaimonlulara 20 gümüş mna verdiler. Molobros Lakedaimonlulara 1 gümüş talanton verdi. Melialılar Lakedaimonlulara....’

Loomis yazıtı M.Ö. 431 ve 427 arasında bir tarihe ait olduğunu saptamıştır.²⁹⁷

Yazıt, savaş zamanında Lakedimonlulara yapılan nakit para, *trier* (τρίηρης)²⁹⁸ ve kuru gıda yardımları hakkında bilgiler içermektedir. Yazıttan anlaşılacağı üzere Lakedaimonlulara yapılan yardımlar sadece kentler bazında olmamış kişiler de (Molobros) yardımda bulunmuşlardır. Yapılan nakit yardımlar Pers *dareikos*’u, Aiginai *stater*’i ve *talanton* olarak verilmiştir.

Yazıttaki Lakedaimonlulara yapılan yardımlardan M.Ö. 420’lerde Atinalılara karşı olan tutum hakkında da bilgiler edinebilir. Loomis, yazıtta geçen ‘Lakedaimonlulara dost olan Khioslular’ tamlamasından Atinalıların M.Ö. 425/4 yıllarında Khiosluların neden yeni bir sur yapmalarına karşı çıkmasının nedeni olarak düşünmektedir.²⁹⁹

Yazıtın bize verdiği diğer bir bilgi ise Spartalıların savaş için maddi desteği Atinalıların aksine vergi ya da müttefiklerden zorla alınan bir parayla sağlamadığıdır. Bunu ise kentlerin yaptığı yardımların yanında bireysel yapılan yardımlarında da olmasıyla açıklayabiliriz.

²⁹⁷ William T. Loomis, **The Spartan War Fund: IG V 1,1 and a New Fragment**, Franz Steiner Verlag, Stuttgart, 1992, s. 81.

²⁹⁸ τρίηρης, εοσ-ους, η: üç sıra kürekli savaş gemisi

²⁹⁹ Loomis, 1992, s. 82.

5. Peloponnesos Savaşları

5.1.Arkhidamos Savaşı ve Nikias Barışı (M.Ö. 431-421)

Spartalılar ve müttefikleri M.Ö. 432 yılında yaptıkları toplantıda Atina'ya karşı savaş kararı almışlardır. Fakat M.Ö. 449 yılında yapılan 'Otuz Yıllık Barış' anlaşmasını bozan taraf olmamak için öncelikli olarak Atina'ya elçiler göndererek, Potidaia kuşatmasını kaldırmasını, Aigina'ya bağımsızlık vermesini ve barışın bozulmaması için en önemli şart olan Megara üzerindeki ambargoyu kaldırmalarını söylemişler, Atinalılar gelen elçilerin hiçbir dediğini kabul etmemiş, Peloponnesos Birliği de bunun üzerine savaş kararı almıştır.³⁰⁰

Sparta'nın savaşa kararı almasının ardından Thebaililer, savaşın çıkmasını beklemeden daha önceden beri düşman oldukları Plataia'ya saldırmışlar, yapılan mücadele sonucu Plataialılar galip gelmiş, Atinalılar olanları öğrenince Attika'daki tüm Boiotialıları esir alarak Plataialılara Thebaili tutsakları serbest bırakmalarını söylemiş, ardından da Plataia'ya girerek erzak toplamışlar ve bir garnizon bırakmışlardır.³⁰¹ Bunun üzerine Peloponnesos Birliği Sparta kralı Arkhidamos komutasında bir birlik oluşturarak Attika üzerine sefere çıkmıştır. Attika'ya çıkılan seferde Peloponnesoslular neredeyse yıllık (M.Ö. 431, 430, 428, 427 ve 425 yıllarında) olarak sadece Attika'nın kırsal bölgelerini yakıp yıkmışlar, Atinalılar ise Perikles'in savaş stratejisi olarak Peloponnesoslularla karada herhangi bir savaştan kaçınmışlardır. Birkaç yıl için iki tarafta büyük bir başarı elde edememiştir. M.Ö. 430 yılında Atina'da bir veba salgını ortaya çıkmış, iki yıl sonra Perikles'in de öldüğü bu salgın savaş durumunda bir değişikliğe neden olmamıştır. Diğer yandan

³⁰⁰ Thuk., I, 139.

³⁰¹ Thuk., II, 2-6.

Peloponnesoslular kuşattıkları Plataia'yı M.Ö. 427'de Plataialıların kenti kendilerine teslim etmek kaydıyla (eğer Atina'yla bir barış imzalanırsa kentin savaşarak değil kendi rızalarıyla teslim olduğunu savunarak geri vermeyeceklerdir.) almışlar ve kenti Thebaililere vermişlerdir.³⁰²

Atina'daki veba salgınında Perikles hayatını kaybetmiş, yönetimdeki kişilerde birçok değişiklik olmuştur. M.Ö. 425 yılına gelindiğinde ise Atinalılar Demosthenes önderliğinde Korkyra ve Sicilya'ya doğru sefere çıkmış, Sparta'nın önemli liman kenti Pylos'u kuşatmış, Lakedaimonlular da Pylos'u kurtarmaya gitmişler fakat başarı elde edemedi. Sphakteria adasına bir birlik çıkartmışlar, yapılan savaşlarda Lakedaimonlular yenik duruma düşmüşler ve Atinalılara elçiler göndererek ateşkes istemişlerdir.³⁰³ Lakedaimonlular, Hellas'ın yönetimini kendi aralarında paylaşarak müttefik olmayı istemişler fakat Atina'nın başındaki savaş yanlısı Kleon bu anlaşmayı kabul ettirmemiştir.³⁰⁴ Pylos'daki kuşatma devam etmiş, Demosthenes ve Kleon Lakedaimonluların adada az sayıda olduğunu fark edince baskıyı arttırmışlar, sonunda adada bulunan Lakedaimonluları esir almışlardır. Alınan bu esirler Lakedaimonluların Attika'ya yaptıkları yakıp yıkma seferlerini engellemek için kullanılmışlar, bu sırada III. Messenia Savaşı sonunda Atina'nın savaştan kaçan Messenialıları yerleştirdiği Naupaktos'daki Messenialılar Lakedaimonia'ya girip buraları yağmalamışlar, Lakedaimonlular ayaklanmanın büyümesinden korkarak Atinalılara elçiler gönderip tekrar barış istemişlerdir.³⁰⁵ M.Ö. 424'ten sonra durumlar

³⁰² Thuk., III, 52-68.

³⁰³ Thuk., IV, 3-15.

³⁰⁴ Thuk., IV, 17-21.

³⁰⁵ Thuk., 26-41.

değişmeye başlamıştır. Atina, Boiotia üzerine sefere çıkmış, Attika sınırında bulunan Delion'da Thebaililere yenilmiştir. Lakeadaimonlular ise Brasidas komutasında kuzeye doğru ilerleyerek Makedon kral Perdikkas ve Khalkidike'deki bazı kentlere birleşerek Amphipolis'i işgal etmişlerdir.³⁰⁶ Brasidas, bölgedeki kentleri konuşmalar yaparak ikna etmiş, Atina'nın müttefiki olan kentler kendi istekleriyle Sparta tarafına geçmiş, Atinalılar da bu durum karşısında Kleon komutasındaki birlikleri kentleri tekrar kendine bağlamak için göndermiş, Amphipolis'e kadar gelen Kleon burada Brasidas'ın birlikleriyle çatışmış, Lakedaimonlular savaşı kazanmış, Kleon ve Brasidas bu savaşta ölmüştür.³⁰⁷

Sparta'da Arkhidamos'un ölümünden sonra Pleistoanaks sürgünden dönmüş, barış yanlısı bir politikayla Sparta'nın başına geçmiştir. Atina'da barış yanlısı Nikias'ın da katkısıyla iki taraf arasında M.Ö. 421'de 'Nikias Barışı' yapılmıştır. Barışın maddeleri şöyledir: Ortak tapınım alanları her iki tarafında bir korku yaşamadan gidebilecekleri yer olmuş, Atinalılar ve müttefiklerinin Lakedaimon ve müttefiklerine saldırımları yasaklanmış, aynı şey Lakedaimon ve müttefikleri için de geçerli olmuş, Delphoi'un bağımsızlığı iki taraf içinde geçerli olmuş ve buradan herhangi bir şekilde vergi alımı yasaklanmıştır. Bunların dışında iki tarafta savaşlar boyunca ele geçirdikleri yerleri geri vermişlerdir.³⁰⁸

³⁰⁶ Thuk., IV, 89-103.

³⁰⁷ Thuk., IV, 117; V, 10.

³⁰⁸ Thuk., V, 16-19.

5.2. Ara Savaşlar ve Sicilya Seferi (M.Ö.421- 414)

Sparta ve Atina arasında imzalanan Nikias Barışı iki tarafında müttefiklerine sormadan yaptıkları bir anlaşma olduğu için Peloponnesos Birliği'nin bazı üyeleri anlaşma maddelerini kabul etmemiştir. Ayrıca Argos ve Sparta arasında M.Ö. 451 yılında yapılmış olan otuz yıllık barış anlaşmasının da süresi dolmuştur. Bu yüzden Sparta Atina'yla kendi aralarında elli yıllık bir savunma anlaşması yapmışlardır. Buna göre eğer iki tarafında topraklarına bir düşman girerse birbirlerine yardım edecekler, Lakedaimonia'da bir köle ayaklanması olursa Atinalılar yardım edeceklerdir.³⁰⁹

Atina ve Sparta arasında yapılan bu anlaşmadan sonra Korinthos Argos'la bu müttefikliğe karşı birleşmiştir. Ardından Eleialılar da bu müttefikliğe katılmış, Korinthoslular Boiotialıları da kendilerine katılmaları için ikna etmiştir.³¹⁰ Diğer yandan Sparta, Mantineialıların uyuğunda bulunan Parrhasia'ya yardım etmiş, Mantineialılar da Argos ittifakına katılmışlardır. Fakat Argoslular, Boiotialılarla yaptıkları anlaşmaya Boiotialıların uyamamasından sonra müttefikleri tarafından yalnız bırakılmaktan korkmuş, Sparta ve Atina ittifakına tek başına karşı duramayacağını düşünerek de Lakedaimonia'ya elçiler göndererek anlaşma yapmak istemiş ve böylece iki taraf arasında bir mütareke yapılmıştır.³¹¹

Lakedaimonialıların müttefiki Boiotia, Atinalılarla anlaşmazlığa düşmüş bu yüzden de Sparta'yla Atina'nın arası yeniden açılmıştır. Argoslularda bu durumu

³⁰⁹ Thuk., V, 21-23.

³¹⁰ Thuk., V, 27-32.

³¹¹ Thuk., V, 40-41.

fark edince Sparta ile yaptığı mütarekeden vazgeçip, M.Ö. 420’de Mantineialılar ve Eleialılarla birlikte Atinalılarla ittifak yapmışlardır.

Spartalılar, Arkadialılar, Boiotialılar, Korinthoslular, Sikyonlular ve Megaralılardan oluşan müttefikleriyle Argos sınırındaki Epidauros’a Sparta kralı Agis’in komutasında bir sefer düzenlemişlerdir. Peloponnesos Birliği ordusu Epidauros’ta başarı elde ettiği sırada başarısız olacaklarını anlayan Argoslular anlaşma teklif etmiş, kral Agis ise kimseye danışmadan bu teklifi kabul etmiş, iki taraf arasında dört aylık bir anlaşma yapılmıştır. Bu arada Atinalılar da Argosluları kimseye haber vermeden anlaşma yapmakla suçlamış, fakat Argos ve müttefikleri anlaşmayı bozup savaş kararı almış, Atinalılar ve müttefikleri ardından Orkhomenos’u ele geçirmişlerdir. Diğer yandan Sparta’da Agis danışmadan karar aldığı için evinin yakılması ve para cezası almış, fakat Agis’in bu cezası ertelenerek yanına danışmadan karar almaması için on kişilik bir heyet verilmiştir.³¹²

Kral Agis, Mantineia’ya sefere çıkmış, Argoslular, Atinalılar ve müttefiklerinden oluşan ordu burada Spartalılara yenilmişler, Argoslularla tekrardan beş yıllık bir mütareke yapılmıştır. Argosluların Atina ittifakından ayrılmasından sonra Mantineialılar da Lakedaimonlularla anlaşmışlardır. M.Ö. 417’de kral Agis ve Peloponnesos ordusu tekrar Argos’a sefere çıkmış ve başarı elde etmişlerdir.³¹³

M.Ö. 414’te Lakonia’nın doğusundaki yerlere Atina’nın ve Spartalılar da buna karşılık olarak M.Ö. 413’te Attika’ya girmesiyle savaş yeniden başlamıştır.³¹⁴ Bu arada Alkibiades, Spartalıları karada yenmenin imkansız olduğunu düşünerek

³¹² Thuk., V, 34-63.

³¹³ Thuk., V, 66-83.

³¹⁴ Thuk., VI, 105; VII, 19.

Peloponnesos'un batı yolunu kesmek için Atinalıları savaşı Sicilya'da devam ettirmek konusunda ikna etmiş, Nikias ve Lamakhos'la birlikte Sicilya'ya sefere çıkmıştır. Alkibiades, Sicilya'da birçok ittifak yaparak ilerlemiş, Syrakusai'a karşı ilerlemeye başlamışken Atina'da düşmanları onun aleyhine çalışmış, Alkibiades yargılanmak üzere Atina'ya çağırılmış, fakat kaçarak Sparta'ya sığınmıştır. Bu arada Syrakusailılar, Atinalılara karşı olan savaşları için Spartalılardan yardım istemiş, Spartalılarda *heilot*'lardan ve *neodamos*'lardan ve diğer Peloponnesos müttefiklerinden oluşan bir orduyu yardıma göndermiştir.³¹⁵ Lakedaimonluların Syrausai'a gelmesinden sonra Atinalılar Demosthenes'i bölgeye göndermiş, fakat Demosthenes de başarılı olamamış, Atina donanması büyük kayıplar alarak yenilmiştir.³¹⁶

5.3. Ionia Savaşları (M.Ö.414-404)

Syrakusai'daki yenilgiden sonra Atinalılar donanmanın büyük kısmını kaybetmişler, parasal açıdan sıkıntıya düşmüşlerdir. Atina hegemonyasında olan kentler yavaş yavaş Atina'ya karşı ayaklanmaya ve birlikten ayrılmaya başlamışlardır. Ayrıca kendilerine yardım etmelerini istemek için Sparta'ya elçiler göndermişlerdir. Atina'dan kopmak isteyen kentleri Pers satrapları Sparta'ya yönlendirmişlerdir. Amaçları kentlerin Atina'dan kopmasını sağlayarak buralardan vergi toplamaktır.³¹⁷

³¹⁵ Thuk., VII, 19.

³¹⁶ Thuk., VII. kitabın tamamı.

³¹⁷ Thuk., VIII, 5-6.

Khios, Erytrai ve Klazomenai Atina'ya karşı ilk ayaklanan olmuşlar ve Sparta tarafına geçmişlerdir.³¹⁸ Bu arada Spartalılar, Pers kralı Dareios'tan maddi yardım almak için anlaşma yapmış, buna göre krala ait topraklar ona ait kalacak, Atinalılardan ayrılan kentlerinden alınan vergileri Atinalıların almasına engel olunacak ve iki taraf onaylamadan barış yapılmayacak, iki tarafın müttefiklerinden isyan eden olursa iki tarafında düşmanı, kralın topraklarına giren birliklerin ücretlerini kral ödeyecektir.³¹⁹

M.Ö. 412'de Atinalı Alkibiades Pelopnnesoslularda kuşku uyandırmış, Pers satrabı Tissaphernes'in yanına kaçarak onu Lakedaimonlularla yaptığı anlaşmanın maddelerini değiştirmek için ikna etmiştir. Buna göre Tissaphernes, Lakedaimon donanmasına verdiği para yardımını azaltmış, anlaşmaya katılan kentlerin para yardımı isteklerini geri çevirtmiş, Fenike donanmasını çağirttırarak deniz ve kara üstünlüğünün tek bir devlette olmasına engel olmuştur. Ayrıca Alkibiades, ittifaka Atinalıların da girmesini sağlamaya çalışmıştır. Böylece Atina'ya geri dönebileceğini düşünmüş, ardından da Samos'taki Atinalılara haberciler göndererek oligarşik bir yönetimle gelirse Tissaphernes'in de yardımını alacağını bildirmiştir.³²⁰ Bir süre sonra da Samos'taki Atina donanmasının *strategos*'u seçilerek Atina'ya geri dönmüştür.³²¹

Alkibiades'in geri döndüğü sırada Tissaphernes'in Lakedaimon donanmasına yaptığı yardımlar azalmış, Lakedaimonluların müttefiki olan Miletos Tissaphernes'in

³¹⁸ Thuk., VIII, 6-14.

³¹⁹ Thuk., VIII, 17,37, 58.

³²⁰ Thuk., VIII, 45-48.

³²¹ Thuk., VIII, 81-82.

kente yaptırdığı hisar alınmış Syrakusailılar da buna destek vermiştir.³²² Diğer yandan Miletos'taki Peloponnesos donanması Spartalı *strategos* Mindaros'un önderliğinde Pers satrabı Pharnabazos'un çağrısı üzerine Hellespontos'taki kentleri Atinalılara karşı ayaklandırmak için bölgeye gitmiş, M.Ö. 410'da Kyzikos'ta Alkibiades'in ve Thrasybulos'un önderliğindeki Atina donanmasına yenilmiştir.³²³

Kyzikos'da Peloponnesos donanması yenildikten sonra Lysandros başa geçmiş, Rhodos, Kos ve Miletos'tan donanma için gemi toplayarak Ephesos'a gelmiş, Pers kralı Dareios'un oğlu Kyros'la görüşmüştür. Tissapharnes'in yaptıklarını krala anlatmış, ondan maddi yardım almıştır. Bu sırada Alkibiades Phokaia'ı kuşatmış, komutanı Antiokhos'u birliğin başına koymuş, Antiokhos ise Notion üzerinden Ephesos'a gidip Lysandros'un birlikleriyle çatışmış, Lysandros'un birliklerini Notion'a çekmiş, burada Atina donanması ve Lysander komutasındaki donanma arasında bir çatışma olmuş, Atinalılar kaçmak zorunda kalmış, Lysandros ise burada ele geçirdiği Atina donanmasından gemilerle zafer anıtı dikmiştir. Notion'da M.Ö. 406'da yapılan bu savaşla Spartalılar Pers kralının desteğiyle yeniden güçlenmiş, Alkibiades ise tekrar sürgüne gönderilmiştir.³²⁴

Notion'daki savaştan sonra Lysandros görevden alınmış yerine Kallikratidas getirilmiş, fakat Lysandros'un görevden alınmasından hoşlanmayan arkadaşları Kallikratidas'a karşı kentlerde konuşmalar yaparak Lysandros'un geri çağırılması yönünde telkinlerde bulunmuşlardır. Kallikratidas olanları öğrenmiş, emri altındakilere kendisine uymaları doğrultusunda bir konuşma yaparak Kyros'tan

³²² Thuk., VIII, 83-84.

³²³ Thuk., VIII, 99; Xen., Hell, I, 1, 14-18; Diod., XIII, 49-51.

³²⁴ Xen., Hell, I, 5, 1-18.

gemicilerin parasını istemiş, parayı alamayınca da Kyros'a karşı bir hoşnutsuzluk başlamıştır. Bu sırada Alkibiades'in yerine geçen on strategos'tan biri olan Konon Atina donanmasıyla Lesbos adasına kaçmış, Kallikratidas ise onu burada kuşatmıştır. Konon'un Atina'ya haber göndermesinin ardından Atina'dan yeni bir donanma gönderilmiş, Sisam adasından da yardım alarak Arginusia adasına varmışlardır. Arginusai adası etrafında iki tarafında donanması dizilmiş, çatışma sırasında Kallikratidas'ın denize düşerek kaybolması ve Spartalıların sağ kanatta yenik duruma düşmesi nedeniyle Peloponnesoslular Khios ve Phokaia'ya doğru geri çekilmişlerdir.³²⁵ Aristoteles'e göre bu savaştan sonra Peloponnesoslular Atina'ya elçi göndererek her iki tarafında savaş süresinde elde ettikleri yerlerin ellerinde kalması koşuluyla bir barış yapmak istemişler fakat Atinalılar bunu kabul etmemişlerdir.³²⁶

Arginusai'da Kallikratidas'ın başarısız olmasının ardından Sparta yasalarında bir kişinin ikinci kez donanma komutanı olarak atanması yasak olduğu için Lysandros, Arakos'un yardımcısı olarak tekrar donanmaya gönderilmiştir.³²⁷ Lysandros, Kyros'n maddi kaynakların yönetimini aldıktan sonra önce Rhodos'a geçmiş, buradan da Abydos ve Lapseki'yi ele geçirmiş, Atinalılar ise önce Khios'a ardından Khersonesos'a oradan da Sestos adasına gidip Lapseki karşısındaki Aigos-Potamoi'a geçmişlerdir. Lysandros, beş gün boyunca Atinalılara saldıracakmış gibi savaş düzenine geçmiş, fakat herhangi bir saldırıda bulunmadan Atinalıların geri çekilmelerini beklemiş, Atinalılar geri çekilince de onların sonrasında ne yaptığını

³²⁵ Xen., Hell, I, 6, 1-34.

³²⁶ Aristot., Ath. Pol, XXXIV.

³²⁷ Xen., Hell, II, 1,7; Plut. Lys. VII, 2-3.

gözlemlemiştir. Beş günün sonunda Konon komutasındaki Atinalıların üzerine saldırmış, Atinalılar dağılmış oldukları için Lysandors'a karşı başarı elde edememiştir.³²⁸

Lysandros, Aigos-Potamoi'daki zaferden sonra Byzantion ve Khalkedon'a geçmiş, buraları anlaşma yoluyla Peloponnesoslulara bağlamıştır. Daha sonradan Lysandros Lesbos'a tekrar dönmüş, adanın tüm kentlerine hakimiyetini kabul ettirmiş, komutanlarında birini Trakya'ya göndererek buraların Sparta hakimiyetine girmesini sağlamış, Atina müttefiki olan Samos dışındaki diğer Hellen kentleri de kendi istekleriyle Sparta hakimiyetine girmiştir. Lysandros'un bu başarılarının ardından Argos dışındaki tüm Peloponnesoslular Sparta kralı Pausanias'ın komutası altında Akademeia denilen yerde bir ordugah kurmuşlardır. Atinalılar ise kentin surları içinde müttefiksiz ve erzaksız olarak mahsur kalmış, Sparta kralı Agis'e bir elçi göndererek Pire limanı ve surlar kendilerinde kalacak şekilde Sparta müttefiki olmayı kabul ettiklerini bildirmişlerdir. İlk görüşmeler sonuçsuz kalmış, Atinalılar iyice erzak sıkıntısı çektikleri anda M.Ö. 404'te yeniden bir elçi heyeti göndermiş, yapılan görüşmeler sonucu Atina'nın surları ve Pire limanı yıkılmak, on iki gemi dışında bütün gemilerin teslim edilmesi, Sparta'nın düşmanıya düşman, dostuyla dost olma ve Sparta'nın emrinde olacak şekilde karada ve denizde nereye gönderirlerse oraya gitmek koşuluyla bir anlaşma yapılmıştır.³²⁹ M.Ö. 431 yılında fiilen başlayan Atinalılar ve müttefikleri ve Lakedaimonlular arasındaki savaş Sparta'nın üstünlüğüyle M.Ö. 404'te bitmiştir.

³²⁸ Xen., Hell, II, 7-30.

³²⁹ Xen., Hell, II, 2, 1-22.

SONUÇ

Lakonia Körfezi'ndeki Taygetos ve Parnon dağları arasındaki Eurotas ırmağının uzandığı bölgede M.Ö. II. bin yılda yerleşim görülmüş ve Homeros'tan edindiğimiz bilgilere göre Agamemnon'un kardeşi Menelaos yönetiminde Akhalara yerleşim yeri olmuştur. M.Ö. 1100/1050 yılına tarihlenen Dor göçleriyle ise bölgede bulunan beş *obe* birleştirilerek Sparta kurulmuştur. Antik yazarlar Spartalıların soylarını Heraklesoğullarına dayandırmışlar, böylece efsanevi bir kuruluş hikayesi oluşturmuşlardır. Lakonia körfezine aynı zamanda Lakedaimonia da denmesi adlandırma da karışıklık çıkarmıştır. Modern yazarlar Lakedaimonia'nın devletin adı olduğunu düşünmüşler, Sparta'yı ise bu devletin merkezi konumunda olan yer olarak tanımlamışlardır.

Beş *obe*'nin birleştirilerek oluşturulduğu Sparta'da toplumsal olarak üç sınıf oluşmuştur. Bunlardan ilki Dor göçleriyle gelen ve bölgedeki toprakları *kleros* yoluyla paylaşan, her türlü siyasal ve sosyal hakka sahip olan Spartalıdır. İkinci grup bölgede Dor göçlerinden önce yaşayan kendi içlerinde bir otonoma sahip olsalar da askeri ve siyasi anlamda Sparta'ya bağlı olan halktır. Son sınıfsal oluşum ise Messenia Dağları'nın diğer tarafında kalan köle durumuna indirgenmiş, hiçbir siyasal ve sosyal hakka sahip olmayan, Spartalıların *kleros* yoluyla paylaştığı toprakların ekip biçenlerdir.

M.Ö. VIII. yüzyıla gelindiğinde Sparta, Taygetos ve Parnon dağları arasındaki bölgede iç güvenliğini koruma altına almak ve ekonomik açıdan gelişmek için Peloponnesos'daki diğer kentlerle savaşlar yapmıştır. Bu savaşlarda bölgede baskın bir güç olmayışından yararlanarak diğer kentler üstünde hegemonyasını kurmaya başlamıştır. Buna göre M.Ö. 744/3 yılında Messenialılar'a yaptığı I.

Messenia Savaşı sonunda istediğini elde etmiştir. Modern tarihçiler I. Messenia Savaşını bir ‘iç kolonileşme’ olarak değerlendirmiş, Sparta’nın bu kolonileşme sürecini güvenli bir şekilde tamamladığı sonucuna varmışlardır.

Sparta’nın Peloponnesos’ta yükselen güç olması bölgedeki diğer Hellen kentleriyle arasının açılmasına neden olmuştur. M.Ö. VIII. yüzyılın sonuna doğru Peloponnesos’un kuzeydoğusunda bulunan Argos’la bölgedeki tarımsal anlamda önemli konumda bulunan kentler için mücadeleleri başlamıştır. Sparta, Peloponnesos Savaşları sırasında dahi sıkıntı yaşadığı Argos’la ilk olarak zeytinlikleriyle ünlü Thyraetis ve Asine için, daha sonradan M.Ö. 669’da Hysia’nın yönetimini ele geçirmek için savaşlar yapmıştır. Sparta bu savaşların çoğunda galip gelmiştir.

M.Ö. VII. yüzyıla gelindiğinde Sparta iç güvenliğini tehdit edici unsur olan *heilot*’ların ayaklanmasıyla karşılaşmıştır. M.Ö. 685 yılında başlayan II. Messenia Savaşı olarak adlandırılan savaşta Messenia’da yaşayan *heilot*’lar Sparta’ya karşı ayaklanmışlardır. II. Messenia Savaşı birincisinden farklı bir gelişim izlemiştir. I. Messenia Savaşı’nda Sparta kendi isteğiyle gücünü arttırmak ve ekonomik kazanımlar elde etmek için sefere çıkmış, II. Messenia Savaşı’nda ise köle konumunda *heilot*’lar Sparta’nın baskılarına dayanamayıp ayaklanmışlardır. II. Messenia Savaşı’nın Sparta açısından asıl önemi ise Sparta’nın hegemonyasını iyiden iyiye hisseden kentlerin ona karşı Messenialılarla müttefik olmasıdır. Argoslular bu savaşta Arkadia, Eleia ve Sikyon’la birlikte Messenialıları desteklemiş, Sparta ise Korinthos’la bir *symmakhia*’ya kurmuştur. Sparta yapılan bu savaş sonunda galip gelmiş, Messenialılar daha ağır koşullar altında yaşamış, Sparta ise Peloponnesos’daki gücünü arttırmıştır. Öyle ki Sparta, Hellenler arasında en

güçlü devlet olarak görülmüş, Batı Anadolu'daki Pers baskınlarına karşı yardımı talep edilmiştir.

Sparta'nın en güçlü olduğu dönemde M.Ö. VI. yüzyılın sonlarına doğru artık Peloponnesos'daki iç siyasetten çok dış siyasete önem vermeye başlamıştır. Benimsediği bu yeni siyaset karşısında artık yeni ittifaklara ihtiyaç duymuş, Peloponnesos'daki müttefiklerine ek olarak Thebai, Aigina ve Megara'yla da müttefik olmuştur. Fakat attığı bu yeni adımlar dönemin diğer yükselen gücü Atina'yla arasında gerginliğin doğmasına neden olmuştur. Çünkü kurduğu müttefiklikler Atina'ya karşı olan kentlerin Sparta tarafına geçmesiyle oluşmuştur.

Sparta'nın M.Ö. VI. ve V. yüzyılda takip ettiği bir diğer siyaset ise *tyran*'lığa karşı olmasıdır. Bu dönemde Samos ve Atina'daki *tyran*'lığa karşı seferler düzenlemiş, çoğunda başarılı olmuştur. Bu seferler Sparta'nın bölgedeki hegemonyasını arttırmaktan çok daha sonradan birlik şeklini alacak *symmakhia*'lar oluşturmasında etkili olmuştur. Bu kapsamda M.Ö. 504 yılında *tyran* Hippias'ı Atina'ya tekrar geri getirmek için *symmakhia*'larını toplantıya çağırarak onların da katıldığı bir oylama yapmıştır. 'Lakediamonlular ve müttefikleri' olarak adlandırabileceğimiz bu oluşumda *symmakhia*'lar otonom durumda olmuşlardır. Tüm üyeler bir oy hakkına sahiptirler ve kendi aralarındaki çatışabilirler, fakat üyelerden biri birliğe üye olmayan bir devlet tarafından saldırıya uğrarsa tüm üyeler ona yardım etmek zorundadırlar. Bu oluşumun Sparta'nın hegemonyası altında olduğunun en güzel kanıtları ise şunlardır: Sparta *symmakhia*'lardan oluşan orduya asker ve para toplamak, ordunun nerde toplanacağına karar vermek ve ordunun komutanı olmak zorundadır. Bu oluşum bir bakıma Sparta'nın iç güvenliğini korumak için de oluşturulmuştur. Çünkü *symmakhia*'lar eğer *heilot*'lar Sparta'ya karşı ayaklanırlarsa

yardıma gitmek zorundadırlar. Buradan da anlaşılacağı gibi Sparta'nın iç siyasetini belirleyen en önemli unsur bünyesinde barındırdığı *heilot*'lar olmuştur.

Sparta, anakıtada hegemonyasını arttırdığı dönemlerde Batı Anadolu'da Persler üstün konuma gelmiş, bölgedeki Hellen kökenli kentleri yönetimi altına almıştır. Batı Anadolu'daki kentler Perslere karşı olan savaşlarında anakıtadaki Hellenlerden yardım istemiş, Atina M.Ö. 499'daki İonia ayaklanmasına yardım etmiştir. İonia ayaklanması Persler tarafından bastırılmıştır, fakat Pers kralı Dareios Hellenleri cezalandırmak için Hellas'a sefere çıkmıştır. M.Ö. 490- 479 yılları arasında birçok savaş yapılmış, Hellenler M.Ö. 479'da yapılan Plataia ve Mykale Savaşları'nda galip gelmişler, Persleri Batı Anadolu'dan göndermişlerdir. Perslerle yapılan bu savaşlar Hellenler açısından ortak düşmana karşı birleşmiş olmaları açısından önemlidir. M.Ö. 481'de İsthmos körfezinde toplanarak 'Hellen Birliği' adı altında birleşmişlerdir. Savunma ve saldırı müttefikliği olarak tanımlayabileceğimiz bu birlik Sparta'nın o dönemki gücü açısından önemlidir. Birliğe katılan kentler birliğe ve birlik donanmasına ve ordusuna Sparta'nın önderlik etmesini istemişlerdir. Diğer yandan bazı kararların alınmasında Atinalı devlet adamların daha cesur olması Sparta'nın pasif kalmasına neden olmuştur.

Pers Savaşları'ndan sonra Sparta'nın Atina'nın gölgesinde olsada başarı grafiğindeki yükselişi sürmüştür. Perslerin Batı Anadolu'dan çıkarılmasının ardından zaten deniz aşırı seferlere çıkma fikrine karşı olan Sparta, Batı Anadolu'daki Hellenlerin isteklerine daha fazla karşılık vermeyerek Lakadaimonia'ya dönmüştür. Hellen Birliği'nin başına ise Hellenlerin isteğiyle Atina geçmiştir.

Pers Savaşları'ndan sonra nasıl bir dış politika takip edeceği sorunuyla karşılaşan ve dışarıya kapalı bir devlet olan Sparta bu savaşlar sırasında ekonomik

olarak gelişmişliğin ve gücün farkına varmıştır. Buna göre bir dış politika izlemek isteyenlerin olmasına rağmen Peloponnesos bölgesi içinde gücünü geliştirme yönünde bir karar almıştır. Bu kararın alınmasında bölge içinde Sparta'ya karşı ayaklanmalar da etkili olmuş, Argos önderliğinde birçok kent Sparta'ya karşı savaş kararı almıştır. Bölgedeki kentlerle yapılan savaşların yanında bir de *heilot*'ların ayaklanması ve büyük bir deprem olması Sparta'nın Peloponnesos dışında bir politika takip etmesine engel olmuştur.

Sparta'nın nasıl bir yol haritası takip edeceğine karar verdiği dönemlerde Atina tüm Hellenlerin koruyucusu olma sıfatıyla yükselişe geçmiş, M.Ö. 478/7'de Attika-Delos Deniz Birliği'ni kurmuş, bu birlik sayesinde de hem yeni müttefiklikler kurmuş hem de birlikten vergi adı altında topladığı paralarla ekonomik açıdan güçlenmiştir. Atina, Attika-Delos Birliği'ne üye kentlerin oluşturduğu donanmayla Perslere karşı olan savaşlarına devam ederken, Sparta ise M.Ö. 457'ye kadar üyesi olduğu Hellen Birliği'yle anakıtada olan savaşlarda müttefiklerine yardım etmiştir.

Sparta ve Atina arasındaki rekabet Pers Savaşları sırasında yavaş yavaş ortaya çıksa da Sparta'nın Atina'nın yükselişinden ve daha sonradan kendi hegemonyasını tehlikeye sokacak bir güç olacağı düşüncesi M.Ö. 465'te daha baskın olmaya başlamıştır. Spartalılar kendilerine karşı ayaklanan *heilot*'lara karşı Atinalıların da dahil olduğu müttefiklerinden yardım istemiş, fakat sonradan Atina'nın bölgede kendisine karşı ayaklanmalara destek olacağı fikriyle Kimon önderliğindeki yardım birliklerini geri göndermiştir. Bu da Sparta ve Atina arasındaki hissedilen düşmanlığın artık resmiyet kazanmasına neden olmuştur. Atina'yla aralarındaki ilk resmi çatışma ise M.Ö. 458/7 yılındaki Tanagra'da olmuştur. Atinalılar bu dönemde Lakedaimonlulara karşı savaşırken aynı zamanda batıda da Perslere karşı mücadele

vermiş, iki tarafta birden savaşmak zor geldiğinde de Atinalı devlet adamı Kimon'un yönlendirmesiyle Spartalılarla M.Ö. 451'de beş yıllık bir anlaşma yapılmıştır. Bu süre zarfında Atinalılar Perslerle olan mücadelelerini devam ettirmiş M.Ö. 450'de Perslerle yaptıkları Kallias Barışı'yla da batıdaki savaşların bitirmişlerdir. M.Ö. 449'da ise Sparta ve Atina arasında 'Otuz Yıllık Barış' anlaşması yapılmıştır.

Sparta ve Atina arasındaki gerginlik bu anlaşmaya rağmen devam etmiş, iki taraf da bölgede kendisine müttefik toplamaya çalışmıştır. Diğer yandan Sparta'nın, Atina'nın sürekli bir yükseliş içinde olmasından dolayı rahatsız olmuş, M.Ö. 440 yılında Atinalılara karşı olan Samos ayaklanmasını desteklemek için müttefikleriyle görüşmüş, fakat müttefiklerinin olumsuz cevabı üzerine bu ayaklanmada Samoslulara yardım etmemiştir. M.Ö. 433'te Atina'nın Korkyra ve Korinthos arasındaki anlaşmazlıklara dahil olmasıyla da M.Ö. 432 yılında Peloponnesos Birliği'ni toplantıya çağırarak Atina'ya karşı savaş kararı almıştır.

M.Ö. 432'de yapılan 'Lakedaimonlular ve müttefikleri' arasındaki toplantı Sparta açısından bir dönüm noktası olmuştur. Sparta, Atina yükselişine karşı sessiz duruşundan vazgeçmiştir. Sparta'nın bu sessiz duruşunun nedeninin ise kendi iç sorunları olduğu biçiminde yorumlanabilir. Buna göre Sparta ne zaman dış politikaya yönelse ya bölgede hegemonyasından çıkmak isteyen kentler olmuş ya da kendi içindeki *heilot*'lar bir ayaklanma girişiminde bulunmuşlardır. Bu nedenlerden dolayı da Sparta, Atina'nın yükselişine göz yummak zorunda kalmıştır. Bu noktada şöyle bir soru ortaya çıkmıştır: Sparta'nın neden bu dönemde Atina'ya karşı savaş kararı almıştır? Atina'nın, Sparta'nın müttefiklerine karşı saldırıya geçmiş olması bunun cevabı olabilir. Çünkü Atina, Sparta'nın müttefiklerine saldırıncaya kadar sadece bölgede kendi gücünü yükseltmeye çalışmıştır. Fakat bundan sonrası Atina'nın

Sparta hegemonyası altında olan Peloponnesos Birliği üyeleriyle olan savaşları doğrudan Sparta'nın hegemonyasını kırmaya yönelik bir davranış olmuştur. İşte bu yüzden de Sparta hegemonyasını koruyabilmek için Atina'ya karşı savaş kararı almıştır.

Peloponnesos Birliği, Hellenlerin diğer birliklerinden farklı bir gelişim süreci geçirmiştir. Diğer birlikler belirli bir amaç çerçevesinde birliğe katılacak üyeler tarafından karşılıklı görüşmeler yapılarak ve üyelerin birliğin ortak askeri gücüne asker ve maddi destek sağlaması gibi şartlar altında oluşturulmuştur. Fakat Peloponnesos Birliği, Sparta'nın bölgedeki hegemonyasını koruması amacıyla *symmakhia*'lar kurmasıyla oluşmuştur. Birlikte Sparta'nın hissedilir derecede bir üstünlüğü olmuş ama bu birliğin aldığı kararlara yansımamıştır. Başlangıçta savunma amaçlı kurulan birlik Peloponnesos Savaşları zamanında saldırı amacı da gütmüş ve birliğe girişler genellikle bu amaçla olmuştur. Birliğin askeri ya da maddi bir zorunluluk taşıması 'birlik' olarak nitelendirilmesinin yanlış olduğu sonucunu doğurabilir. Nitekim Thukydides'in de 'Lakedaimonlular ve müttefikleri' gibi bir tanımlama yapması bu görüşü doğrular niteliktedir. Ayrıca bu oluşumun ortak bir merkezi olmaması, toplantıların Sparta'nın belirleyeceği yerlerde yapıyor olması da birlik kavramından çok *symmakhia* olduğunu kanıtlar niteliktedir.

Peloponnesos Birliği'nin aldığı savaş kararının ardından uzun süredir devam gerilim fiili olarak M.Ö. 432'de Sparta'nın Atina'dan Potidaia kuşatmasını kaldırmasını istemesi ve Atina'nın olumlu cevap vermemesinin ardından başlamıştır. Karşılıklı saldırıların ardından iki tarafta zarar görmüş, M.Ö. 421'de Nikias Barışı imzalanmıştır. Bu anlaşma bir bakıma iki taraf arasında savunmaya yönelik yapılmıştır. Birisine herhangi bir saldırı olduğunda iki tarafta birbirine yardım

edecektir. Fakat Sparta ve Atina arasında yapılan bu barıştan Sparta'nın müttefikleri memnun olmamış, Sparta'ya karşı Argos önderliğinde ayaklanmışlardır. Bir süre sonra Argos'un önderliğinde yapılan müttefikliklere Atina'da katılınca Sparta ve Atina arasındaki savaş yeniden başlamıştır. Peloponnesos Savaşının ikinci aşaması olarak adlandırılabilen bu dönemde savaş Sicilya'ya kadar yayılmış, Atina'nın hegemonyasına karşı Sicilya'daki kentler Sparta'yla birleşmiş, Atina hem donanma hem de maddi olarak kayıplar yaşamıştır. M.Ö. 414'ten sonra ise savaşa Atina'nın topladığı vergilerden bakan Batı Anadolu'daki kentler de katılmışlar, Atina'ya karşı Pers satraplarının da desteğiyle ayaklanarak Sparta tarafına geçmişlerdir. Savaşın üçüncü aşaması olan bu dönemde Perslerde savaşa dahil olmuşlardır. Spartalılara maddi destek ve gemi sağlamak üzerine yapılan anlaşmalar sonuç vermiş, Sparta M.Ö. 404'te Atina'yı yenmiş ve Sparta'nın Hellenler üstündeki hegemonyası Atina tarafından kabul edilmiştir.

Sonuç olarak bakıldığında Sparta kurulduğu dönemden Peloponnesos Savaşları'nın sonuna kadar başlangıçta üstünlük kurmak için, daha sonrasında da kurduğu bu üstünlüğü devam ettirmek için ittifaklar yapmıştır. Bu ittifaklar belli bir stratejiye dayanmamış, dönemsel özelliklik taşımıştır. Yani kurduğu ittifaklar başlangıçta bir devlete ya da kente karşıyken daha sonraki dönemlerde bu devlet ya da kentle de ittifak kurmuştur. Sparta'nın kuduğu ittifaklar genelde askeri amaçla savunmaya yönelik kurulmuş, bu ise nüfus azlığıyla açıklanabilmektedir. İyi bir askeri eğitim almalarına rağmen yeterli sayıda olmamaları ittifak kurmalarının nedeni olabilir. Diğer yandan Sparta Peloponnesos Savaşları'nın son dönemine kadar kurduğu ittifaklardan ve birlikten maddi bir yardım almamıştır. Askeri teşkilatta *hoplites'lerin* yerini paralı askerlere bırakması maddi gelir açısından sadece

kendisine yeten bir devleti maddi olarak da mtteliklik kurmaya da yöneltmiştir. Öyleki Pers Savaşları'nda Perslere karşı savaşmışken, Peloponnesos Savaşları'nın son evresinde Perslerden maddi yardım almıştır. Bu da belli bir stratejiye göre ilerlemediğinin diğer bir kanıtıdır. Peloponnesos Savaşları'ndan sonraki dönemlerde de Perslere karşı Hellenlerin koruyuculuğunu üstlenecek olması da bunu kanıtlar niteliktedir.

ÖZET

KURULUŞUNDAN M.Ö. 404 YILINA KADAR SPARTA’NIN PELOPONNESOS BÖLGESİ’NDEKİ ÜSTÜNLÜK ÇABALARI

Türkan Banu GÜLER

Tarih/ Eskiçağ Tarihi Anabilim Dalı

Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aralık 2014

Danışman: Doç. Dr. Hülya BOYANA

M.Ö. 1100/1050 yılında Lakonia Körfezi’ndeki Taygetos ve Parnon dağları arasında Eurotas ırmağının uzandığı bölgede Dor göçleriyle kurulan Sparta, öncelikli olarak Peloponneos Bölgesi’nde kendi gelişim sürecini tamamlamış ve Hellen devletleri içinde kendini ön plana çıkarmıştır. Öyle ki M.Ö. 560/550 Batı Anadolu Persler tarafından işgal edildiğinde Hellenlerin en güçlüsü sayılarak yardım istenecek kadar gücünü geliştirmiştir.

Sparta, anakıttadaki Hellenlerin Perslere karşı mücadele verdiği dönemde kurulan Hellen Birliği’ne liderlik etmiştir. Pers Savaşları’ndan sonra Atina’nın Hellenler üzerinde kurmaya çalıştığı hegemonyaya karşı olan ‘Peloponnesos Savaşları’ boyunca başarıyla sonuçlanacak bir politika izlemiştir. Başlangıçta bölgedeki iç güvenliğini sağlamak amacıyla kurduğu *symmakhia*’ları daha sonradan Peloponnesos Birliği’ne dönüştürerek Atina’yla yaptığı savaşlar sürecinde birliği etkili bir şekilde yönetmiştir.

Bu çalışma konuyla ilgili antik kaynaklara dayandırılarak ve bu kaynaklardan elde edilen bilgiler ışığında oluşturulan modern kaynaklarla desteklenmiş, Sparta’nın kuruluşundan Peloponnesos Savaşları’nın sonuna kadar nasıl bir iç ve dış politika

izlediği, bölgede hegemonyasını nasıl koruduğu ve Peloponnesos Birliği'nin yapısı incelenmiştir.

ABSTRACT

Superiority Efforts of Sparta in Peloponnesus Region from Foundation Period to 404 B.C.

Türkan Banu GÜLER

History/Ancient History

Ankara University, Institute of Social Sciences, December 2014

Advisor: Assoc. Prof. Dr. Hülya Boyana

In 1100/1050 B.C. Sparta, which was founded by Dor migrations in between Taygetos and Parnon mountains in Laconia Harbor and in the region that Eurotas River, completed her own development process in Peloponnesus Region firstly and came in to prominence in other Hellenic states. When Western Anatolia was invaded by Persians in 560/550 B.C., Sparta became so powerful that they were counted as the most powerful of Hellenes and they were asked for help.

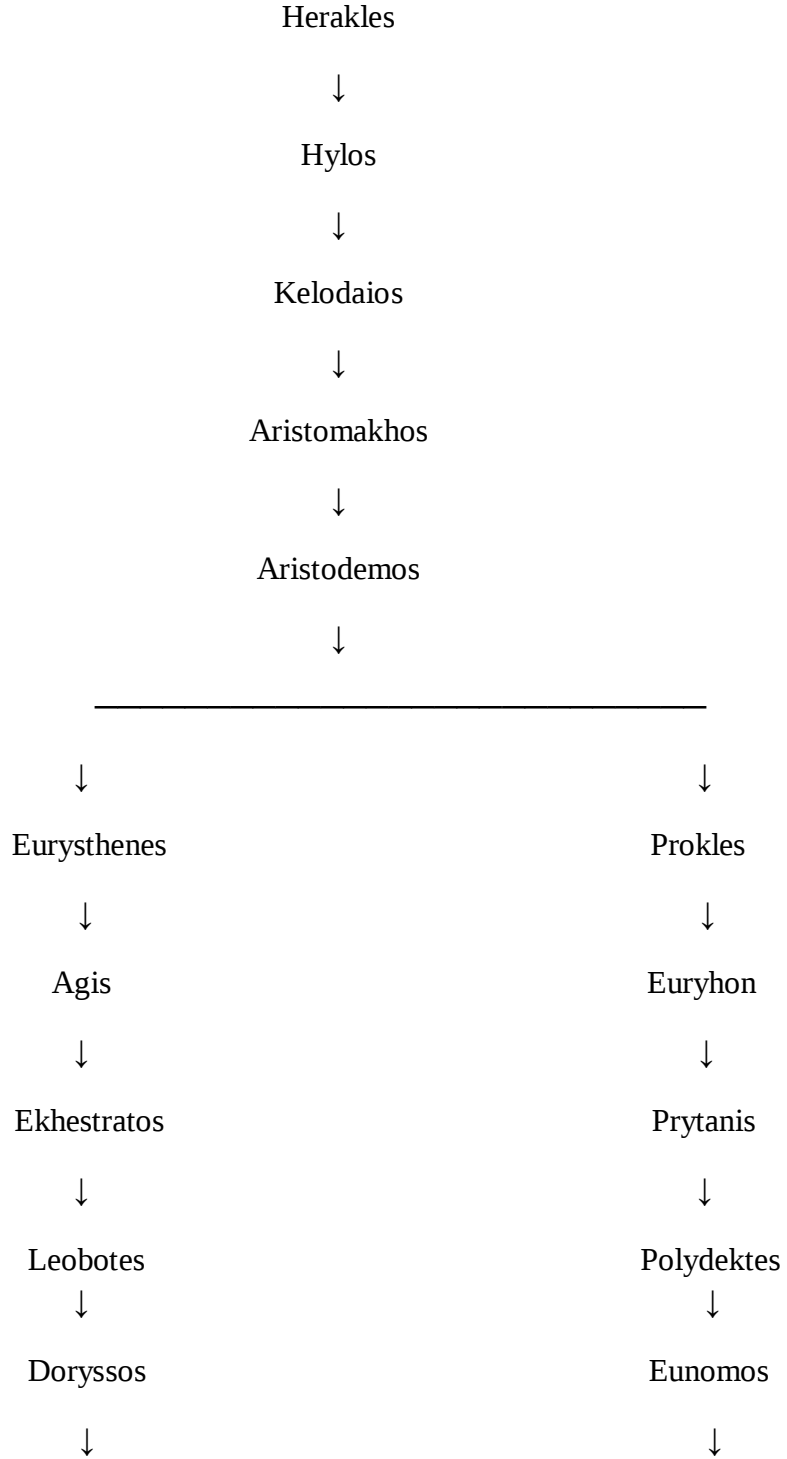
Sparta was the leader of Hellen League which was established in the process of campaigns between Hellens and Persians. During Peloponnesus Wars which were against for hegemony that Athens was trying to have over Hellenes after Persian Wars, Sparta followed a policy that was going to be success. They transformed the *symmakhias*, which were for providing the internal security in the region, to Peloponnesus League and administered the league effectively during wars with Athens.

This research is based on ancient sources about the issue and is supported by modern sources which are formed by aforementioned information, and internal and foreign politics of Sparta from foundation to the end of Peloponnesus Wars, her

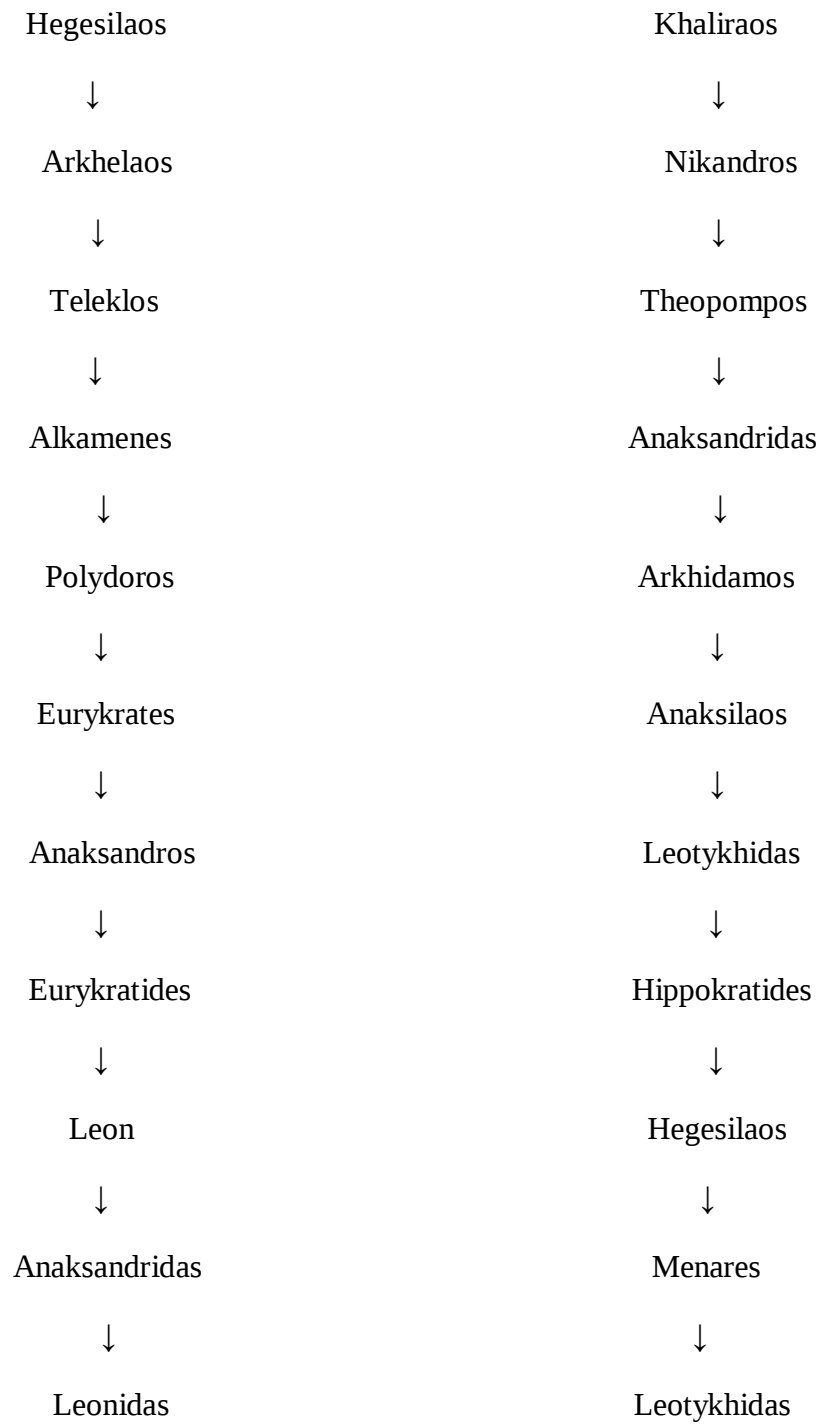
protection of hegemony over region and the structure of Peloponnesus League are examined.

EKLER

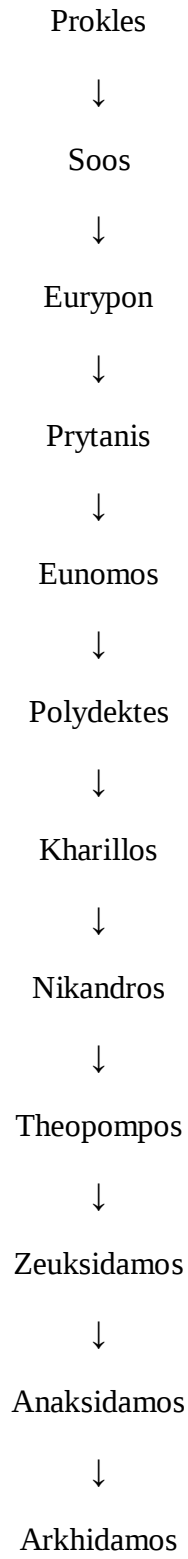
EK 1 Herodotos'un Sparta Kralları Soyağacı³³⁰

³³⁰ Hrd. VII, 204. VIII, 131.

EK 2 Pausanias’ın Sparta Kralları Soyağacı³³¹

³³¹ Paus. II, 2.1-7. III,1-8. VII, 1-10.

Agasikles

Ariston

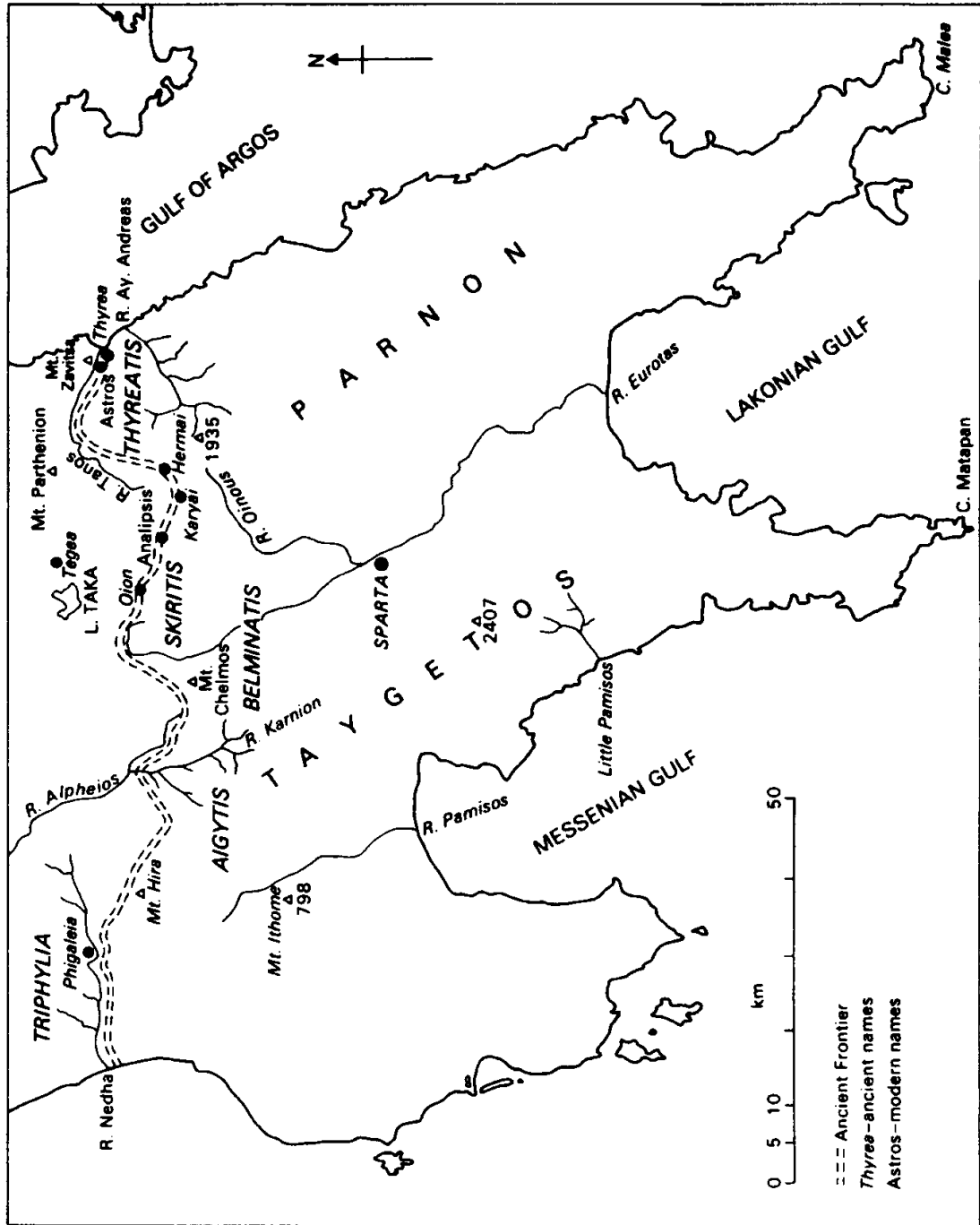

Damaratos

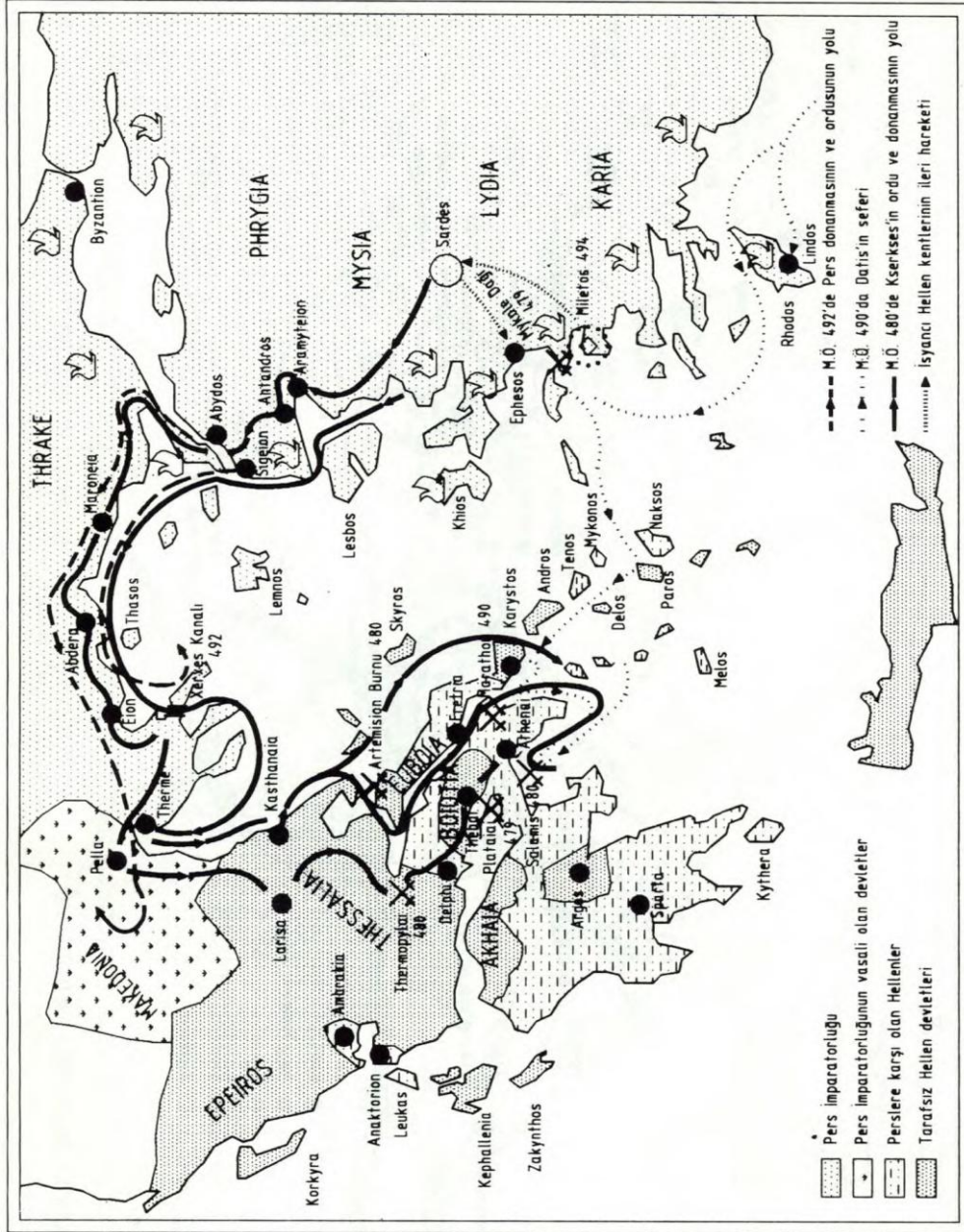
Latykhidas

EK 3:

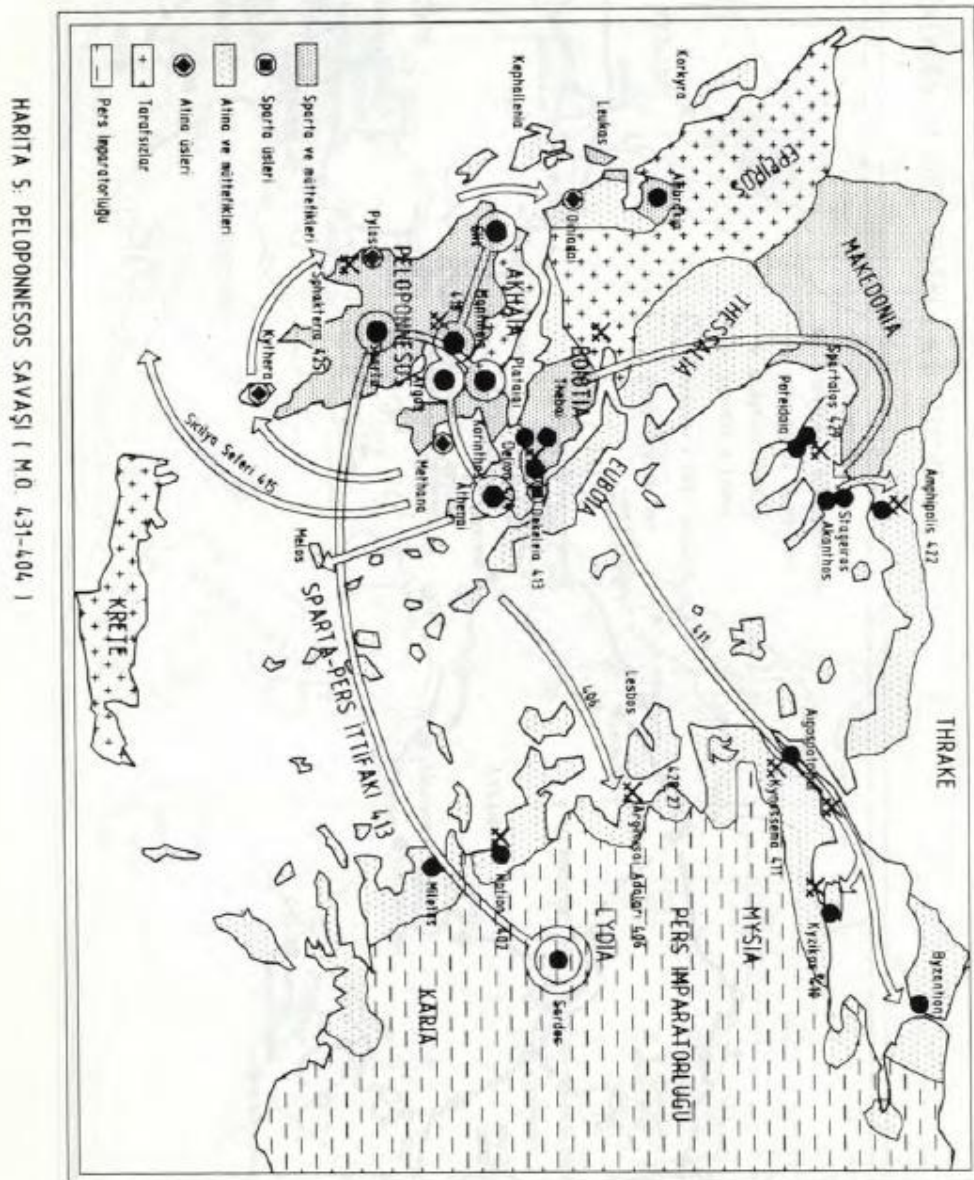
Paul Cartledge'nin 'Sparta and Lakonia a Regional History 1300-362 BC' isimli kitabından alınmıştır.

EK 4

HARİTA 4: PERS SAVAŞLARI (M.Ö. 500-479)

Bülent İplikçioğlu'nun 'Eski Batı Tarihi' isimli kitabından alınmıştır.

Bülent İplikçioğlu'nun 'Eski Batı Tarihi' isimli kitabından alınmıştır.

KAYNAKÇA

A. ANTİK KAYNAKLAR

(Lexicon Der Alten Welt esas alınmıştır.)

Apollodoros: **Bibliothēke**

Aristoteles : **Politica**

Aristoteles: **Athenaion Politeia**

Athenaios: **Deipnosophistia**

Diodoros Sicullus: **Bibliothēke**

Herodotos: **Historiae**

Homeros: **Ilias**

Homeros: **Odysseia**

Ksenophon: **Respublica Lacedaimoniorum**

Ksenophon: **Hellenika**

Pausanias: **Perihegesis**

Plutarkhos: **Kimon**

Plutarkhos: **Kleomenes**

Plutarkhos: **Lykurgos**

Plutarkhos: **Lysandros**

Polyainos: **Strategika**

Strabon: **Geographika**

Thukydides:

Tyrtaios: **Elegiae**

B. MODERN KAYNAKLAR

Badian, E., **From Plataea to Potidaea: Studies in the History and Historiography of the Penteconteatia**, The Johns Hopkins University Press, USA, 1993

Cartledge, Paul, **Sparta and Lakonia a Regional History 1300-362 BC**, London, 1979.

_____ **Sparta and Lakonia a Regional History 1300-362 BC**, New York, 2002.

Crawford, Michael H., Whitehead, David, **Archaic and Classical Greece**, Cambridge University Press, Cambridge, 1983

Ehrenberg, Victor, **From Solon to Socrates: Greek History and Civilization During The 6th and 5th Centuries Bc**, Methuen&Co Ltd, London, 1973

Forrest, W.G., **A History of Sparta 952-192 BC**, Hutchinson&Co LTD, London, 1968

Gilbert, Gustav, **The Constitutional Antiquities of Sparta and Athens**, Swan Sonnenschein&Co, London, 1895

Huxley, George Leonard, **Early Sparta**, Faber&Faber, London, 1962

Jones, A.H.M., **Sparta**, Basil Blackwell, Oxford, 1968

İplikçioğlu, B., **Eskibati Tarihi I**, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1997.

Kagan, Donald, **Volume One: Problems in Ancient History**, The Macmillan Company, New York, 1967

_____ **The Outbreak of The Peloponnesian War**, Cornell University Press, New York, 1969.

Kennell, Nigel M., **Spartans a New History**, Wiley-Blackwell, Singapore, 2010.

Loomis, W. T., **The Spartan War Fund: IG V 1,1 and a New Fragment**, Franz Steiner Verlag, Stuttgart, 1992.

- Mansel, Arif Müfid, **Ege ve Yunan Tarihi**, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2004.
- Michell, H., **Sparta**, Cambridge University Press, London, 1964.
- Murray, Oswyn, **Early Greece**, Stanford University Press, California, 1994.
- Neils, J., **Worshipping Athena: Panathenaia and Parthenon**, University of Wisconsin, Madison, 1996.
- Powell, A., **Athens and Sparta Constructing the Greek Political and Social History from 478 BC**, Taylor & Francis e-Library, New York, 2003.
- Persson, Axel W., **The Religion of Greece in Prehistoric Times**, University of California Press, 1942.
- Ste. Croix, G. E. M. de **The Origin of the Peloponnesian War**, Cornell University Press, New York, 1972.
- Şenel, Alaeddin, **Eski Yunanda Eşitlik ve Eşitsizlik Üstüne**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1970.
- Tekin, Oğuz, **Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008.
- Tonybee, Arnold, **Some Problem of Greek History**, Oxford University Press, London, 1969.

C. MAKALELER

- Arnush, Michael F., **The Career of Peisistratos Son of Hippias**, *Hesperia: The Journal of the American School of Classical Studies at Athens*, Vol. 64, No.2, 1995, s. 135-162.

Boyana, H., **Vergi Listelereine Göre Attika- Delos Deniz Birliği ve İonia ile İlişkileri**, AÜ. DTCF Tarih Bölümü Tarih İncelemeleri Dergisi, Cilt/Volume XXI, Sayı 1, Ankara, 2006, s. 19-41.

_____ **Delos Birliği'nin Anayasası ve Atina Hegemonyası**, AÜ. DTCF Tarih Bölümü Tarih İncelemeleri Dergisi, Cilt/Volume XXII, Sayı 2, Ankara, 2007, Cawkwell, G. L., **Sparta and Her Allies in the Sixth Century**, The Classical Quarterly, New Series, Vol. 43, No. 2, 1993.

Larsen, J. A. O., **The Constitution of the Peloponnesian League**, Classical Philology Vol. 28 No: 4, 1933

_____ **The Constitution of the Peloponnesian League II**, Classical Philology Vol. 29 No: 4, 1934.

Loring, W., **Some Ancients Routes in Peloponnesos**, The Journal of Hellenic Studies, Vol. 15, 1895.

Toynbee, Arnold J., **The Growth of Sparta**, The Journal of Hellenic Studies Vol. 33, 1913.

Uzunoğlu, Hüseyin, **Arkaik Çağ'da Tiranlık**, Eskiçağ Yazıları 1, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2012.

D. SÖZLÜKLER

Çelgin, Güler, **Eski Yunanca-Türkçe Sözlük**, Kabalcı, İstanbul, 2011

Liddell and Scott's Greek- English Lexicon, edited by H. G. Liddell and R. Scott, Oxford at the Clarendon Press, Great Britain, 1997.

M. J. Osborne, S.G. Byrne, **The British Academy A Lexicon of Greek Personal Name Vol. II Attica**, Clarendon Press Oxford, New York, 2008

Oxford Antikçağ Sözlüğü, editör M.C. Howatson, çev. Faruk Ersöz, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2013.

The Oxford Classical Dictionary, Edited by Simon Hornblower and Antony Spawforth. Oxford; New York: Oxford University Press, 1996

The Cambridge Ancient History Volume IV Persia, Greece and the Western Mediterranean C. 525 to 479 B.C, Edited by John Boardman, N. G. J. Hammond, D. M. Lewis, M. Ostwald, Cambridge University Press, Cambridge, 1988

E. TEZLER

Öncü, Fariz, **M.Ö. 6. Yüzyıl ile 4. Yüzyıl Arasında Batı Anadolu'da Pers Satrappık Merkezleri Arasındaki Politik İlişkiler**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2012.